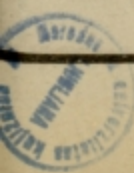

časopis *za* **kritiko** **znanosti**

61/1983

UDK 3

BENEFIT FOR BASILE

A DIRKSEN-MILLER PRODUCTION

SEARCHED
&
DESTROYED

i
LOVE
YOU,

FUCK YOU

bande giovanili? No, thanks

ARCI
KIDS

ASSESSORATO
ALLA CULTURA
ROMA

ARCI KIDS

ARCI GIOVANI

interventi di

Radio Città Futura

7-13

settembre
Campo Boario
(ex-Mattatoio)

Podobe v tej številki

Podobe v tej številki so iz knjige Vstaja/upor stila-tendence in znamenja mladinskih subkultur (La rivolta dello stile), ki je izšla pri založniški hiši Franco Angeli v Milanu. Uredili so jo S. Cristante, A. Di Cerbo in G. Spinucci. Knjiga je izšla ob začetku mednarodnega srečanja o mladinskih »bandah« in t. i. subkulturnih ali alternativnih praksah mladih. Srečanje (festival) spektakel, z naslovom I love you, fuck you, je, ob materialni in idejni podpori komunistične »kulturne skupnosti«, potekal v Rimu med 7. in 13. septembrom 1983, v »areni« nekdanje rimske klavnice (ex Mattatoio), ki so jo zgradili 1890. leta po projektih arhitekta Gioacchina Ersosha. Rimska La Repubblica je 7. septembra napovedala srečanje z naslovom: Arrivano i punk, anche da Lubiana (Prihajajo punkerji, tudi iz Ljubljane). »Punk da Lubiana« so dostojno reprezentirali: Igor Vidmar, Peter Mlakar, Dušan Mandič, Marina Gržinić in Pan-krti.

»Nič ni bolj jasnega od podob samih«, zato o samih podobah v tej številki ne bomo govorili. Te podobe »neotesane« mladine niso nič drugega kot punk, ki je punk, je punk, je punk. toda po sledih teh podob se lahko napotimo k »mladinskemu vprašanju«, ki, kot pravi Mario Tronti v knjigi Čas politike (Il tempo della politica, Editori Riuniti, Rim, 1980), povzema in izraža neki političen problem, celo sam političen problem: kaj storiti, kot delavsko gibanje, v tej družbi in v tej Državi. Mladinsko vprašanje, tu in zdaj, na novi način vnovično zastavlja to staro vprašanje. Zastavlja vprašanje o spremenjenih smotrih razrednega boja, o drugačnih formah boja in oblikah organizacije, saj smo končno na nekem drugem terenu.

J. Z.

NAŠE OČIHOVANJE JE OČIHOVANJE SOCIJALIZMA

Kronika študentskega gibanja

Iztok Ilich

Pripomba redakcije: V tej številki končujemo objavljane kronike študentskega gibanja »Naše gibanje je boj za socializem«, ki jo je napisal junija in julija 1971 Iztok Ilich.

Konec zasedbe in zahteve študentov

Potrebujemo človeški svet in ne svet človeku podobnih strojev...

Ernst Fischer («Problemi mlade generacije»)

Naj tukaj osvežimo še nekaj misli nekaterih pomembnejših akterjev zasedbe FF in ustvarjalcev »Manifesta«, kot so bile pod skupnim naslovom **Univerza v družbi** objavljene v **Naših razgledih (1)**;

»V času zasedbe so je med drugim pojavila tudi naslednja parola: 'Fakulteta mora biti zasedena 365 dni!' Dejanski pomen te parole je v njeni angažiranosti, ko zahteva, da bi nekakšno »izredno stanje« postalo normalno. Seveda gre pri tem za možnost, da študij kot družbeno-kritična dejavnost povezuje študente v globoko zainteresirano človeško skupnost.

Verjetno bo treba najti pot med spontanizmom in odtujenim organiziranjem, predvsem pa bo treba najti možnost temeljnejše povezave študenta kot »spoznavalca stroke« z njegovim uveljavljanjem tudi strokovnih problemov (vsi problemi so samo človeški) v okviru svoje organizacije, ki je samo mejni prehod iz izolacije v družbo.

»Manifest nam bo rabil predvsem kot podlaga nadaljnemu delu pri »izgradnji« političnega programa skupnosti študentov. Sledili pa mu bodo tudi bolj poglobljeni teoretski teksti o posameznih vprašanjih. Politična stališča, ki so izražena v njem, pa nam bodo rabila kot ena izmed osnov za konkretne politične akcije. Trudili se bomo, da prodremo z njimi v javnost in da se jih oprime čim več ljudi in političnih organov, kajti trdno stojim na stališču, da mimo njih v bistvu ne more nihče, da nikakor niso zgolj stališča študentov, temveč mora do njih priti vsakdo, ki kritično razmišlja o naši gospodarski in družbeni situaciji...

V dokumentu se tako pojavlja več pojmov in tez, ki so vsaj za širšo javnost relativno novi. Tak pojem je recimo pojem »kritične znanosti«, ki se je v nekem smislu udomačil že v celotnem jugoslovanskem študentskem gibanju, pa tudi sicer ni novost v novih radikalno levih gibanjih po svetu... Vedno pa je ta koncept zvezan z neko temeljito reformo univerze in družbe. Teoretsko je koncept »kritične znanosti« navezan najbolj na t. i. »kritično teorijo«, kot jo zastopajo recimo Marcuse, Adorno, Horkheimer ipd., kot tudi na »znanost o znanosti«. Gre za to, da nova univerza ni nova zaradi drugačnih pedagoških prijemov, organizacije dela, vpliva študentov, temveč predvsem zaradi nove znanosti in kulture, skratka zavesti, ki jo producira... Znanost moramo osvoboditi iz njene ujetosti v kapitalistični svet industrijske in potrošniške družbe, da bo pridobila ponovno tisti kritični in osvobajajoči domet, ki ga je imela od svojega nastanka dalje in je danes le prikrit in potisnjen v stran. Še tako radikalna filozofija danes ne more upati na uspeh, če ne zainteresira znanstvenikov pri reševanju njihove lastne krize, krize (pozitivistične) znanosti in če ne odpre vrat temu pozabljenemu feniksu...

Tako se razrešitev krize znanosti in krize sveta nujno pogojujeta, toda le tako, da tako svet kot znanost najdeta vsak svojo lastno rešitev. Zato mora reševati tudi krizo sodobne znanosti posebej, to je krizo teoretskega človeškega duha. Od vseh zahtev študentov po

svetu in doma, je ta zahteva najplodnejša. čeprav nemara ne najbolj glasna. Reforma univerze mora biti revolucioniranje univerze, če naj se odpravi staro stanje. Koncept kritične znanosti pa taki reformi po mnenju študentov edini odpira vrata.

»Vprašujemo se, kaj je »svobodna univerza«. To ni osamosvojitev intelektualizma, slepo verovanje v pozitivnost znanosti same zase, marveč njena »profanizacija« v politiki. Gre za emancipacijo nosilca znanosti. In šele z vprašanjem politične emancipacije se pojavlja zahteva po osvobodeni znanosti... Naš boj mora biti najprej usmerjen v lastno emancipacijo, ki se mora širiti in vključevati vedno širši krog družbe.

»Na zasedeni fakulteti smo preizkusili in razvili nekatere nove oblike študijskega dela, kot so svobodni seminarji, diskusije za okroglo mizo in vnesli v vsebino študija sodobne družbene probleme. Razvili smo nove oblike komuniciranja, informiranja in kulturne produkcije...

Protestirali smo proti načinu življenja, ki ljudi poneumlja, zdramiti smo hoteli otopelo zavest ljudi, ki omogoča politiko, odtujeno njihovim resničnim interesom. Opozorili smo na krizo vrednot naše drube. V naši akciji, v našem gibanju so se uveljavile nove vrednote, razvili so se novi pojmi in uveljavila se je nova terminologija. Pokazala se je potreba po novem jeziku...

Mi osvobajamo univerzo, univerza osvobaja nas!»

Kam? – nekaj misli udeležencev

V revolucionarnem obdobju se položaj zelo hitro spreminja, in če spoznanje revolucionarjev ne bo dohitevalo teh sprememb, ne bodo zmožni pripeljati revolucije do zmage!

Mao Ce Tung («Izbrana dela»)

1

Ko se je zasedba ljubljanske filozofske fakultete uradno končala, je bilo še enkrat potrebno premisliti, kaj je ta akcija prinesla. Predvsem pa se je bilo treba odločiti za najustreznejšo obliko njenega nadaljevanja.

V ta namen se je še isti večer (torej v sredo, 2. junija) sestal novoustanovljeni akcijski odbor za študentsko akcijo (tako se je poimenovala delovna skupnost za nadaljevanje akcije na FF po uradnem koncu zasedbe). V to skupino se je takoj vključilo veliko število novih ljudi – tudi iz drugih ljubljanskih fakultet. Delo se je nadaljevalo. V noči iz srede na četrtek je prespala (če ni vso noč delala) na fakulteti le skupina za delo – 14 študentov. V sodelovanju s tehnično skupino je sestavila plakate in letake za razgovor s predstavnikom RIS, dr. Ernestom Petričem:

»Vprašanja dr. Ernestu Petriču:

1) Kdaj in v kakšni sestavi je IS v okviru svojih kompetenc, po katerih skrbi za zakonitost in korektnost UJV, imenoval komisijo, ki je raziskovala delo teh organov v vseh konkretnih »obrobnih pojavih«.

Kdaj je ta komisija poročala o tem, kateri elementi so bili v tem poročilu upoštevani in kakšno stališče je IS zavzel do tega poročila. Smatramo, da je le na osnovi take analize mogoče dajati tako definitivno oceno, kot je: »Organi javne varnosti so v znanih konkretnih primerih ukrepali v okviru svojih pristojnosti in pooblastil.« Če je ta trditev utemeljena s tako analizo, se sprašujemo, ali je zakonito in korektno s strani UJV naslednje:

- odvzem transparentov, namenjenih za mirne manifestacije,
- odvzem osebnih izkaznic,

- nasilna preprečitev mirne manifestacije,
- peturni pripor ob sumu kaznivega dejanja,
- zaseganje tiskanih letakov brez odločbe javnega tožilca, ki se naknadno sestavi in izroči prizadetim,
- telefonski poziv na pogovore z UJV brez obrazložitve.

2) Ali je ocena o eskalaciji pritiskov zoper študentsko gibanje nasprotna oceni o pozitivnosti prizadevanja jedra študentskega gibanja in večine študentov?

3) Kdo po vašem mnenju predstavlja jedro študentskega gibanja?

4) Ko govorite o temeljnih problemih slovenske univerze, katera so potem tista druga vprašanja naše družbe, ob katerih je potrebna aktivna in osveščena akcija študentov? V zvezi s tem postavljamo vprašanje: ali je mogoče rešiti problem naše univerze, ne da bi rešili bistvene probleme naše družbe v celoti...? (2)

V četrtek, nekaj po osmi uri zvečer se je pogovor na to temo pričel. In pričel se je v zelo naelektrenem vzdušju. Tovariš Petrič je najprej razložil, da se ne strinja z načinom študentov: prvič zato, ker je imel občutek, da je povabljen na sodno obravnavo, na kateri bi moral braniti svoje osebno in hkrati uradno stališče RIS ob obeh poslanskih vprašanjih, in drugič, ker je iz vabila razbral, da se bo pogovarjal le z manjšo skupino študentov in ne z vsemi (v avli FF se jih je zbralo nekaj čez 200) hkrati.

Ko je tovariš republiški poslanec med razgovorom, ki se je že v začetku zaostрил nekajkrat zagrozil, da se bo umaknil, in ko je vedno znova poudarjal, da se je pripravljen pogovarjati le privatno, je že postalo jasno, da študentje konkretnih odgovorov na svoja konkretna vprašanja ne bodo dobili. (»O tem sem že govoril!... Poznaj me kot odločnega, celo trmastega človeka, zato svojih stališč v nobenem primeru ne bom spreminjal...«)

Tako je postalo vzdušje še bolj napeto. Ko se je ob koncu vključil v dialog še študentski poslanec Tone Remc – govoril je, da političnega podzemlja ni mogoče identificirati, da študentje predvsem ne smejo zapraviti možnosti dialoga, kar je pomembnejše, kot v določenem trenutku dokazati svoj prav itd. (vendar nič oprilemljivega) – pa je bilo vedno pogosteje slišati vzklize: »Ta ni več naš poslanec. Naše glasove izkorišča za svojo osebno politično promocijo. Ne bomo ga več volili...«

2

Ob koncu pogovora – kljub neuspehu, ali prav zaradi njega – so bili študentje bogatejši še za novo izkušnjo. Spoznali so, da je verjetnost neposredne, ostre in uničujoče akcije proti njim sicer manjša, da pa so postale izrazitejšje težnje po absorbiranju in integriranju njihovega revolta, ki bi ga utegnili posamezniki, skupine ali institucije – z občasnimi obrobnimi koncesijami, hkrati pa z razbijanjem enotnosti itd. – izkoristiti za svoje posebne namene.

V tej smeri se hkrati kaže največja nevarnost za nadaljnji razvoj ljubljanskega študentskega gibanja – seveda za razvoj v tisti smeri, ki gibanju daje smisel in vsebino, ki gibanje kot gibanje sploh omogoča in določa. Poleg obeh omenjenih možnosti

– ostri represivni ukrepi in fizično uničenje gibanja oziroma njegovih nosilcev,

– posamezniki ali skupine (lahko tudi iz vrst študentov) se gibanja polastijo in ga izkoristijo za svoje interese, obstaja še nekaj bolj ali manj verjetnih poti, po katerih lahko ljubljansko študentsko gibanje stopi v prihodnjih letih:

– sčasoma prevlada mnenje, da je vsaka oblika nasprotovanja zaman in nepotrebna; prihajajoče generacije študentov potrebe po ostrem reagiranju na nepravilnosti v družbi ne občutijo več, oziroma je ne znajo izraziti; gibanje uniči notranji razkol – gibanje skratka razpade zaradi svoje notranje in zunanje neutemeljenosti.

– gibanje postavi svoj definitiven program, stopi po uhojenih stezah strankarske (parlamentarne) politike (kar prav tako zanesljivo vodi h koncu gibanja kot takega),
 – vsem zahtevam študentov je ugodeno, razmere v naši družbi se tako popravijo, da gibanje nima več razlogov za svoje nadaljevanje,
 – gibanje se ustvarjalno vključi v tok družbene kritike – v povezavi s študijem se študentje ukvarjajo z vprašanji varstva okolja, reforme univerze (pozitivna vključenost in strokovno usmerjanje),
 – gibanje se še okrepi, zajame večji del izmed petnajst ali sedemnajst tisoč študentov, kolikor jih bo najbrž že v bližnji prihodnosti študiralo v Ljubljani, skratka, postane resničnega upoštevanja vreden, razmeroma neodvisen in samostojen politični subjekt, morda celo jeziček na tehtnici naše politične prihodnosti...

3

Podobnih, bolj ali manj verjetnih oziroma izključujočih se alternativ, bi bilo mogoče naštetih še dolgo vrsto. Upoštevali bi lahko tudi možnost, da postane nadaljnja oblika gibanja rezultanta dveh ali več omenjenih možnosti itd.

Toda takšna analiza ni namen tega zapisa – kronika ljubljanskega študentskega gibanja – poleg tega pa v tem trenutku najbrž tudi še ni mogoča, čeprav bo slej ko prej vsekakor zelo potrebna.

Nekaj pa je temu skromnemu in v nekaterih pogledih, žal, tudi pomanjkljivemu zapisu le mogoče dodati – v tem dodatku lahko hkrati vidimo še nekaj »prognoz«: misli nekaterih najpomembnejših akterjev opisanih dogodkov, tako tistih – predavateljev in študentov –, ki so bili »duša« zasedbe in predhodnih akcij, kot tudi drugih, katerih stališče je bilo zaradi odgovornih funkcij, ki so jih opravljali v različnih organizacijah, tako ali drugače tudi pomembno:

Dr. Božidar Debenjak, predavatelj na FF v Ljubljani:

»Iz preiskovanj dr. Kremenska sledi, da imamo Slovenci lepo tradicijo študentskega gibanja: da se je slovensko študentsko gibanje začelo 1848 in se odteje obnavlja v novih in novih valovih. S tega stališča bi gibanje ljubljanskih študentov v zadnjih letih ne bilo nič tako novega in enkratnega. Vendar pa to ni vsa resnica o študentskem gibanju pri nas. Študentsko vrenje pri nas je prav tako nastalo v kontekstu svetovnih vrenjeh mlade inteligence – to vrenje sega od tihooceanske obale ZDA do zahodne meje SZ in v Evropi od skrajnega severa do Pirinejskega gorovja in do Gevgelije. Na dan ne prihaja (morda je potajeno?) torej samo v Španiji, Portugalski, Grčiji in Sovjetski zvezi (pa še Bolgariji ipd.). Bilo bi torej slabo prepričevalno za naš sistem, če bi ne imeli študentskega gibanja – nimajo ga, kot vidimo, le države zelo trdnega (namreč policijskega) »reda«.

Študentsko gibanje je povsod po svetu nastopilo nena doma. Bilo je odgovor čisto konkretne družbene grupe na čisto konkretne družbene razmere – odgovor, ki je bil včasih zelo posreden in obstranski. V nadaljevanju razvoja pa se je študentski revolt vedno bolj pomikal k osrednjim problemom. Pri nas je dosednji potek študentskih akcij pokazal, da so tudi navidezno periferna vprašanja dejansko bistvena, da zadevajo v samo jedro (tako npr. problem Aškerčeve ceste ni samo vprašanje študijskih možnosti za nekaj tisoč študentov in srednješolcev – tudi to bi bilo kar dovolj), temveč se v nadaljnjem družbeno pogojenem razpletu izkazuje za mnogo širše, globalno-družbeno vprašanje, neresljivo brez študentskega protipritiska (protipritiska zato, ker problemi kot urbanistično nemogoča Aškerčeva cesta nastajajo spričo masivnih interesnih pritiskov z druge strani!). Študentska akcija kot akcija ene od najbolj dinamičnih družbenih grup mora tudi pri nas – kot drugod po svetu – delovati enako »očičujoče« na celotno družbo: v tem ko študentska mladina s prstom kaže na točke blokade v družbenem življenju (torej na točke, kjer so se interesni pritiski medsebojno izničili v patu, ali, če uporabimo drugo podobo, kjer se je v strugi socialističnega napredovanja zagostila odlomljena veja, za katero se nabira zdaj tudi raznotera smraja), odpravlja s to kritiko tisto samoumevno, brezproblemsko sprejemanje blokade, zaradi katere blokada sploh vztraja.

V slednji družbi se stvari predrugačijo samo tedaj, če so postale vprašljive, sporne. Na svetu je ni bilo družbe, v kateri bi se bili ljudje preprosto »zmenili«, češ, odslej pa ne bomo več delali tako, temveč tako. Stalinizem je izhajal iz predstave o takem brezkonfliktnem urejanju zadev (toda hkrati je v praksi in potem posredno celo tudi v teoriji ravnal, kot da se »z napredovanjem socializma zaostruje razredni boj«!), v resnici pa je konflikte, ki jih je povzročala samovolja birokratov, brutalno spravljal s sveta.

Demokracija družb se kaže pač v tem, koliko se konflikti sproti lahko razelektre – bodisi s tem, da se razplet izvrši znotraj demokratično izvoljenih institucij, bodisi s tem, da zunajinstitucionalno dogajanje prerodi institucije. Vprašanje, ki je v tem kontekstu posebej aktualno, je, kako to, da so prav študentje tisti, ki povsod po svetu sprožajo ta proces katalize družbenega življenja.

Odgovor na to je kompleksen: prvič gre za generacijo pred vrati (ki so zaprta, priškrnjena ali pretesna, lahko pa tudi selektivno odprta); drugič gre za intelektualno mladino, ki uživa privilegij večje vednosti in ki je šolana za analize; tretjič pripada tej socialni grupi jutrišnji dan tudi v tem smislu da je danes intelektualno, umsko delo že postalo glavna produktivna sila (in ob tem je posebej pomembno, da si študentska mladina te svoje perspektivne prednosti ne lasti kot privilegij, temveč da prav

nasprotno skuša prebiti ozke okvire selekcioniranosti, tako, da prav najbolj odločno nasprotuje ravno tistim družbenim mejam, ki zapirajo vrata študija; noče torej biti elita, »nekaj boljšega«; četrtič, kot grupa družinsko ipd. nevezanih je tudi pripravljena na osebno tvegavanje, ki se mu izpostavlja vsakdo, kdor načenna zastrte probleme.

Študentsko gibanje je zakoniti otrok univerz in hkrati preraja univerze. Ta del procesa je pri nas šele na začetku.

Bogomir Mihevc, študent:

Juriš na svobodo

Pišem. Berete.

Npr.: V sedmih dneh zasedbe Filozofske fakultete smo vnesli v delo univerze nove vsebine, preizkusili smo nove oblike dela, in tako v okviru stare univerze uresničevali novo svobodno univerzo, ki je za nas žarišče družbeno kritične in svobodne znanosti, kjer se študentje in profesorji angažirajo v reševanju družbenih vprašanj in tako razvijajo vsestranske ustvarjalne in revolucionarne ljudi.

Svoboda. Revolucija. Gverila. Samoupravljanje.

Čemu tako pogosto te čudne besede v pisanju o univerzi in študentih? Zakaj, hudiča, lepaki, demonstracije in zasedba fakultet? Saj imate štipendije, dobro vam je. V »Vodstvu Študentske Organizacije« so pa tako menda samo sinovi bogatih in uglednih ljudi. Dobro, zdaj kritizirate, se puntate, pa boste že še prišli v službo, pa boste imeli otroke, pa boste že videli, kaj je življenje!!! Poznam to teorijo.

Pridem v soboto zvečer v Tržič, grem v kavarno. »Delavski razred« pije po šihu pivo in konjak. Džuboks, dolgčas. »Gremo pit, fantje, drugega tako nimaš početi!«

Ampak zakaj to počenjajo?

Grem na sestanek AO, pa provociram, diskutiram, glasujem, pišem plakate. Pojemo »Avanti popolo« pri Mraku ali med osem tisoč demonstranti. Lepo je. Diskutiramo o reformi univerze na seji pedagoško-znanstvenega sveta. Sive glave prisluhnejo. Šesti dan zasedbe FF. Peljem se z liftom: pritličje – »DRUŽBA«, 1. nadstropje – »PRIHODNOSTI«, 2. nadstropje – »BO«, 3. nadstropje – »ALI«, 4. nadstropje – »KOMUNIZEM«, 5. nadstropje – »ALI BARBARSTVO«. Sedimo v predavalnici oddelka za filozofijo. Teoretska skupina izdeluje manifest. Delamo. Berem Bikca Ferdinanda, Zgeča, pa spet Marxa, Kosovela. V srce se vseli upanje. Na strehi FF pojmemo Internacionalno. Nedeljski zvonovi se prepletajo z našo melodijo. Pod nami dremlje Ljubljana. Grem na IO. Umazani, dolgolasi »hippyji« tiskajo bilten celo noč.

Kot v partizanih. Spimo na fakulteti. Tu smo doma. CVET. S kolesom se peljem v skupščino SRS. »Fakulteta je še zasedena«. V svetu zazidajo razpoke. »ODPRIMO VRATA ZAPOROV, NORIŠNIC IN DRUGIH FAKULTET«. V kletki iz vrvi se premetava norec. Polje. »We shall over come!« Kot v Pragi 15. avgusta 1968.

Govorimo na sestanku krajevne skupnosti K. »Mi smo z vami, začnimo delati skupaj.« pravi starejša ženska. »Edino zagotovilo za varnost in stalnost so človeški odnosi med ljudmi, ne pa lepo urejen in planiran sistem.« »Z borbo za človeške odnose se osvobajamo.« »Pa bi se šli tudi kravato gverilo, če bi bilo spet tako kot enainštiridesetega leta.« »KDOR SI SVOBODE NE VZAME, JE NI VREDEN!« »Neumnim je lahko komandirati.« »Zahtevamo stalno izobraževanje, obveščanje in osveščanje vseh zaposlenih!« »Na svobodni univerzi lahko študira vsak.« »VSEM VSE!« »Power to the people! Power to the people!«

Brez skrbi. Strokovnjaki bodo že ustrezno analizirali in opredelili to naše delovanje. Kar naj se drugi ukvarjajo z ustvarjanjem javnega mnenja. Jaz pišem tole zato, ker bi rad, da mislite, da razmišljate o svojem položaju, o našem položaju, da niste tihi, ko vam kaj ni prav, da ne nasedate lepim frazam »študentskih revolucionarjev«, rad bi, da se borite. Zato smo najbrž demonstrirali, zato zasedli fakulteto in zato se bomo gverilsko borili v institucijah. In če bom kdaj mislil drugače, me opozorite!

Boste rekli: sanjač, idealist, teoretik, anarhist, fanatik, sploh čuden tip.

Kar.

Ampak, zakaj pijejo fantje konjak zvečer po šihu v teh naših majhnih mestih? Zakaj, hudiča? Saj se da tudi drugače...

Zmagali bomo!«

Dr. Vojan Rus, predavatelj na FF v Ljubljani:

Študentsko gibanje in socializem po človeški podobi Bolj kot o bodočnosti, bi želel spregovoriti o sedanjosti študentskega gibanja v Sloveniji.

Od študentskih zborovanj v 1968. letu, preko demonstracij na Aškerčevi do nedavne zasedbe Filozofske fakultete raste to gibanje ne samo v širino, ampak tudi navzgor. Zasedba je pomenila viden in celo nepričakovan kvaliteten vzpon, saj je gibanje v zasedbi še bolj spajalo živo spontanost in boljšo organiziranost, neposredno akcijo in teoretično-kritično razmišljanje o družbi in sebi, revolucionarni patos in premišljeno taktiko, tesnejše sodelovanje z drugimi naprednimi socialističnimi subjekti in samostojno odločanje.

Z vsem tem je v tem trenutku gibanje ena od pomembnih klic, ki so začele preoblikovati omrtveli slovenski prostor v socializem po človeški podobi in človeškem dejanju in pri tem dosegle – čeprav je to šele začetek – za zdaj več kot marsikatera druga dežela imenovana socialistična. Zato čutim sedaj nekaj več razlogov, da lahko brez fraze rečem Sloveniji – moja domovina, domovina, v kateri je nekaj človeških vsebin in nekaj pokončnih ljudi. Socializem po človeški podobi oblikujejo namreč tisti posamezniki in skupine, ki sebe obliku-

jejo na totalen način, ki uresničujejo svoje najvažnejše človeške možnosti, ki prisvajajo svoj prostor in čas, ne da bi ga jemali drugim in se ločevali od njih, ki so v tem smislu totalni, da odločajo o bistvu svoje situacije. Nosilce socializma po človeški podobi lahko določimo tudi negativno: so tisti posamezniki in skupine – in to je sedajle tudi slovensko študentsko gibanje bolj kot marsikatero drugo – ki niso priveski nobene odtujene sile, ki niso nezavedne tipalke in predmeti nevidnih centrov moči, niso transmissije niti birokracije niti tehnokracije niti klasične reakcije, klerikalizma, meščanstva stare ali nove vrste, niti nobenega šovinizma niti nobene od velikih sil in njihovih obveščevalcev.

S takim izpolnjevanjem svojega mesta je študentsko gibanje ob zasedbi ljubljanske filozofske fakultete postalo katalizator oživljanja celotnega slovenskega prostora, bolj aktivnega oblikovanja vseh fakultet, cele univerze, zbora profesorjev, političnih organizacij na univerzi in slovenske skupščine kot subjektov socialistične akcije, katalizator njihovega sodelovanja in sodelovanja z drugimi fakultetami v Jugoslaviji. S tem je gibanje dokazalo, da pojav resničnih, širših in samostojnejših subjektov ne razbija socialistične družbe, ampak jo integrira in vsebinsko polni, saj nujno spodbuja druge podobne subjekte in se z njimi povezuje.

Doslej je v socialističnih deželah – pa tudi v drugih – redkim študentskim akcijam uspelo inicirati aktivno in samoupravno sodelovanje tolikega števila pomembnih socialističnih subjektov, kot ob tej zasedbi. Ob tej priliki pa so se kvalitetnejši subjekti, ki so samoupravno in odgovorno rasli iz sebe, začeli oblikovati – prav zaradi svoje oganske različnosti, z iskanjem svojega specifičnega mesta, svojih posebnih vlog in metod v skupni akciji – širši, močnejši in enotnejši socialistični tok.

Ničesar se v tem trenutku ne bojim bolj kot da s slikanjem njegove plodnosti uspavamo njegovo nadaljevanje z zagotavljanjem stalnega in lahkega vzpona, s pričakovanjem neprestanega revolucionarnega praznika in podobno.

Bodočnost vsakega posameznika in skupine je danes in jutri vse bolj vprašljiva, saj smo vsi v vse bolj zapletenih in hitro se spreminjajočih tokovih Jugoslavije, Evrope in sveta. Zato se vsakomur lahko primeri, da se jutri nehoti, zaradi samozadovoljne uspavanosti odreče svojemu danes. Zato se mi zdi nepošteno govoriti o zagotovljenih in svečano proglašanih »perspektivah« študentskega gibanja, bolje pa o novih in odprtih vprašanjih njegovega nadaljevanja: ali bo, poleg nadaljnega aktivnega odnosa do lastnih problemov, in od iskrene, toda malo preveč abstraktne težnje po totalni akciji postopno zraslo do njene konkretizacije s spoznavanjem vseh konkretnih in bistvenih razpotij našega političnega sistema, gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja, mednarodnih odnosov in s povezovanjem z drugimi delovnimi ljudmi v vsakodnevnem boju za humanistične odločitve na teh razpotjih.

Gojko Stanič, sekretar univerzitetne konference ZKS:

»Revolt študentske mladine in to zato, ker se želi še boljši, boj human in demokratičen socializem, je razveseljivo dejstvo. Prav žalostno bi bilo, če bi se ob tako zaostreni menarodni situaciji in ob zahtevnih notranje-političnih problemih mladi ljudje postavili v pasiven položaj ali v položaj pasivne rezistence. Revolucionarnemu potencialu slovenskega delavskega razreda in naroda zadnjih desetletij taka pozicija ne pristoji. Stil naše avantgarde je udarna zahteva po spremembi sveta in neposredna vključitev v delo povsod, kjer se svet lahko spremeni.

Za sedanjí trenutek študentskega gibanja je značilno, da je v svojem manifestu postavilo idejna izhodišča še niti ne konkretnih političnih zahtev (razen npr. da terja odstop ZIS). To delo – delo na celovitem političnem programu – je še pred gibanjem. Istočasno pa si je gibanje že postavljalo konkretne cilje in je že večkrat doseglo »spremembo sveta«.

Študentsko gibanje v svetu in tudi pri nas je pred velikim vprašanjem svojega dometa, dejanskih možnosti, izbire, taktike, itd. Mogoče je izbrati nepravne pristope, taktiko, politične probleme in zapeljati pozitiven revolt na slepe tire.

Tudi za nas je danes akutno vprašanje, kako bomo naprej usmerili avantgardno voljo, da bo največ revolucionarnih rezultatov. Imamo nekaj izkušenj in na njih velja graditi. Usmerimo se na bistvena družbena vprašanja, tudi na reformo univerze zato, ker je to eno od osrednjih družbenih vprašanj. Lotimo se jih na strokovno kritičen način, tako kot se lahko problemov lotijo intelektualci. Bodimo eno od bistvenih jeder družbene kritike, toda kritike s pozitivno alternativo, ne pa parolarstvo in frazerstvo. O revolucionarnih vprašanjih, o socialni diferenciaciji ali npr. o področju urbanizma lahko bistveno drugače spregovore profesorji in študentje kot pa fizični delavci.

Še vedno je pred gibanjem več možnosti, npr., da se izgubi v parolarstvo, v levo frazerstvo, v frontalne napade na politični sistem in na one zgoraj, ob tem, ko je brez moči in možnosti, da ponudi nekaj globalno boljšega, da se zaplete z organi pregona v neskončne debate ob administrativnih posegih, ali pa da celo pride do nasilnih obračunov. Teh možnosti smo se v ZK na univerzi ves čas zavedali.

Želimo več, želimo preosnovno ZK oz. preosnovno avantgarde v naši družbi. To je izredno zapleten in zahteven proces, ki terja veliko dobre volje, principelnosti in jasnosti. Pozitivna možnost študentskega gibanja o kateri govorim, kot o pomembnem elementu v socialističnem gibanju pri nas, je tudi najtežja, najbolj naporna varianta. Zdi se mi, da je to prava možnost in zato smo se komunisti odločili za vso podporo tej usmeritvi v študentski strategiji.

Lenart Šetinc, predsednik IO SŠ LVZ:

»Zasedba FF«

V pregledu aktivnosti študentov v Ljubljani, v preteklem študijskem letu, gre zasedbi FF posebno mesto. Menim, da si boljše zaključke zelo pestre dejavnosti ljubljanskih študentov ne bi mogli zamisliti. Največja vrednost zasedbe je prav gotovo v tem, da pomeni ta spontana in originalno zastavljena (vsaj v naših razmerah) akcija ponovno potrditev uspešnega organiziranja ljubljanskih študentov v Skupnosti študentov. Načela SŠ, ki so bila postavljena ob reorganizaciji študentske organizacije v Ljubljani pred dvema letoma, so prišla do polnega izraza šele v zadnjem času. SŠ kot družbenopolitična sila lahko temelji samo na študentskem gibanju. Če je dosedaj pomenila SŠ predvsem samo možnost, je danes izraz dejanske družbene moči študentov.

Študentje delujejo šele takrat politično, ko se njihova stališča enakopravno upoštevajo v »igri« družbenih sil. Seveda ni dovolj vplivno vedno samo dovolj argumentirano in utemeljeno stališče, temveč je večkrat potrebna tudi primerna metoda prezentiranja in borbe za ta stališča. Manifestativna, vendar študijsko, ustvarjalno in politično zastavljena akcija pa nima samo te vloge (prezentiranja, borbe...), ampak pomeni tudi najbolj ustvarjalno okolje za rojstvo novih, naprednih in relativno strokovno predstavljenih idej.

Kljub temu, da je bila zasedba FF prva takšna akcija, da je bila organizirana v času izpitov na fakultetah in da je imela za povod nevspešne dogodke, je dokazala, da smo študentje še kako politični, angažirani in ustvarjalni. Zelo nespametna bi bila tista družba, ki tega ne bi hotela opaziti, upoštevati in koristiti!

Poseben vidik zasedbe FF predstavlja organiziranost akcije. Prav gotovo je vzpodbudno, da je bila tako demokratično, manifestativno zamišljena akcija razmeroma dobro organizirana. Seveda pa to ne pomeni, da ne potrebujemo stalne študentske organizacije, kajti le ta zagotavlja vsaj tiste minimalne pogoje (finančne, materialne, institucionalne...) študentske akcije. Institucionalna organiziranost je potrebna študentskemu gibanju tudi zato, ker le-to po svojem bistvu ne more biti permanentno. Organiziranost gibanja pa tudi ne pomeni konkurence organom SŠ, ker pomeni študentsko gibanje (ki je zunaj vidno samo v organizacijskih oblikah) samo nujno komponento »življenja« SŠ.

Darko Štrajn, študent:

»Nekaj osebnih pogledov na zasedbo filozofske fakultete

Enotedenska zasedba filozofske fakultete, ki je bila le ena od možnih in logično nujnih etap v razvoju študentskega gibanja v Ljubljani, ki je tiste, kateri smo jo sooblikovali, angažirala v skupnem delovanju do zadnjih mej tudi fizične vzdržljivosti, nas zajela v celoti z našimi emocijami vred, se ni končala. Njen formalni konec je lahko izzvenel samo v prazno, kajti dejanskega konca zasedbe sploh ni bilo. Zasedba se je samo morala spremeniti, nadaljevati v drugih oblikah.

Ne morem zanemariti ravno tistega osebnega aspekta zasedbe, ki tudi pojasnjuje, zakaj se s formalnim zaključkom zasedba ni končala. V dneh (in nočeh) na zasedbi fakulteti se je v zborih, ob okroglih mizah, svobodnih katedrah, večerih pozicije in v vseh drobnih specifičnih oblikah interindividualnega sožitja, oblikovalo precejšnje število študentov. Nепrestano si je vsak odgovarjal na lastna in na vprašanja drugih, v debatah je rastla skupna koncepcija. Ta proces je seveda nekatere zajel v celoti, drugih se je bolj ali manj globoko dotaknil, bili pa so tudi nekateri, ki jim vse skupaj ni bilo razumljivo, bili so tudi takšni, ki niso mogli napraviti temeljitega obračuna v sebi, ki niso vzdržali teže potrebe, da bi premagali svoj lastni oportunitizem. To je bil strah pred samopostavitvijo v prostor, kjer je treba biti ustvarjalen v iskanju novega. Ko se znajdeš na tej točki, se ti vse kaže kot povsem relativno, le če si nisi na jasnem o svoji lastni eksistenci, o svoji postavljenosti v svet (n. pr.: s svojo pasivnostjo sem skriv vietnamske vojne).

Tu smo tudi pri ključni točki naše zasedbe. Oblikovali so se individuimi, ki jim je v tem napornem tednu postalo jasno, da lahko sodelujejo v tem svetu samo še ne način spreminjanja, za aktivnim odnosom do sveta, do vseh problemov nakopičenih v njem. Postalo jim je jasno, koliko truda je treba in koliko totalnega skupnega angažmaja, da bi v tej konkretni skupnosti z besedo in dejanjem jasno izrazili, da zgodovina ni monopol nikogar, pač pa, da jo oblikujejo ljudje v svoji postavljenosti vanjo in s svojim preseganjem gromozanskih ovir, ki jih je zgodovina nakopičila pred človekom v njegovi težnji, da bi oblikoval pristno človeško skupnost.

Vemo, da ne bomo več prenašali neupravičene socialne diferenciacije, birokratske in tehnokratske neodgovor-

nosti, ideološkega zaslepljevanja z vsemi mogočimi sredstvi potrošniške družbe, vemo, da je naš interes, interes vseh tistih na svetu, ki se jim edini izhod iz odtujene družbe kaže v svetovni revoluciji, v zrušitvi kapitalne moči, manipulacije itd.

Boj se nadaljuje, zasedba živi dalje, cveti v novih oblikah. Preko počitnic se unika v tiho pripravljane novih in nadaljevanje že začelih akcij ter novih načinov njihovega izvajanja. Zasedba je zadalžila svoje akterje tako s svojimi napakami kot s svojimi superlativi. Osvoščeno študentsko gibanje v Ljubljani postaja dejstvo, postaja faktor, ki ga na nobenem področju ni več mogoče prezreti.

Tako imenovana idejna raznolikost in različna usmerjenost (akcijska in teoretska) med študenti lahko ob tem, da se zavedamo njenih prednosti, samo zagotavlja nadaljevanje gibanja v več smereh s pravo intenziteto na pravem mestu.

Andrej Ule, študent:

»Kaj predstavlja naša akcija?

Na FF je bila naša akcija dejansko postavljena na kocko: ali bomo propadli v anarhiji, nezainteresiranosti javnosti in predvsem študentov, zaostri tvori represije, ali pa bomo uspeli izoblikovati svoje gibanje v zares učinkoviti in vsestranski akciji, ki naj bi strnila naše vrste, vlile enotnejšega duha, ter dala novo zavest. Zmaga je bila že vnaprej zamišljena predvsem v nastanku zaupanja v lastno moč in v prepričanju v utemeljenost našega početja. Kajti tudi če bi na zunaj uspeli, ne bi pa uspeli v tej notranji konsolidaciji, bi doživeli v bistvu poraz. Predvsem zato nismo počenjali pompa in demagogije, temveč predvsem spodbujali k delovnemu vzdušju, saj se sodobna študentska in vsaka druga revolucionarna aktivnost potrjuje najbolj prav v svojem delovnem značaju, pa čeprav dopušča maksimalen razvoj tudi igri, tj. tudi komponenti človeške biti. Prav spoj obojega, preprečuje na eni strani anarhijo, na drugi pa asketizem in ideološkost.

Naš način revolucioniranja je hotel tako biti primer dejavnosti, ki dopušča individuumom tudi neposredno pouzivanje (in ne zgolj porabo) produktov svoje dejavnosti, skozi proces osvobajanja in osveščanja in prav zaradi njiju. Ravno takšna dejavnost, kjerkoli se pojavi, je revolucionarna dejavnost.

To je pot, ki je hkrati tudi cilj, oziroma njuno neprestano negiranje: kjer že smo, vedno smo na poti, pa naj počnemo karkoli in ravno to je cilj, ki se neprestano ostvarja, torej revolucija v permanenti.

Že zgolj poizkus tega globoko vzmira establishment, čeprav tega javno ne pokaže. Kajti tako ali drugače kaže njegovo nesmiselnost, kolikor ne omogoča takšne dejavnosti. Naša akcija je bila nemara naivna, začetniška itd., toda v sebi nosi seme, ki se bo razraslo tudi drugod, in bila je nenehno odpravljanje danega stanja ter zanikanje obstoječega v njegovi nujnosti. Tega nam ne more odvzeti nobena kritika. Toda naše zanikanje je hkrati odpiralo prostor novumu; ta je bil prisoten tako na debatah kot tudi na »običajnih« sejah koordinacijskega odbora. Vsi, ki so sodelovali vsaj s kančkom resnosti, se spomnijo, da so delali z občutkom nečesa novega, stvarniškega.

Mislil tudi, da je bila vendarle razbita zavest nekakšne nemoči; češ, da nam preostaneta le anarhija in demagogija. Študentje naj bi po tej logiki le zadosti glasno kričali, tako, da bi to prišlo v javnost, ko pa bi se ta javnost prebudila, bi se že našle »sile«, ki bi porabile naše kričanje ter razburjenje javnosti v revolucionarnem smislu. Dejansko reagiranje ter možen repertoar raznih »sil« so menda do konca razbile takšne »utopije«, ki jih je gojil še marsikdo pred zasedbo.

Študentska akcija mora postati permanentno intelektualno jedro nove avantgarde in to ob sočasni rasti s to avantgarde, za katere pa ne jamčijo nobene obstoječe »sile« v družbi. Zanj so podane le možnosti in študentje jih moramo izkoristiti.

Ne obstaja noben gotov revolucionaren subjekt (proletariat-delavski razred) in apriorno iskanje zveze z njim je naprej neuspešno. Čeprav je videti, da je to slaba situacija, pa je vendar dobra, saj omogoča formiranje proletarcev povsod, kamor bi prodrila akcija radikalne kritike. Zato se lahko tvori revolucionarni subjekt povsod in ni načelnih omejitev, recimo na nek razred.

Takšna situacija je veliko bolj nevarna za establishment, saj ne vedo, od kod vse lahko pade po njih. Ko se enkrat tak revolucionaren proces začne in ohrani svojo kontinuiteto, pa čeprav ne v vsej družbi, se to slej ko prej prenese v ostale kroge družbe. Danes je namreč važnejša kontinuiteta gibanja kot pa njegova moč (če je gibanje že od začetka »premočno«, se hitro naleze logike moči ter oblasti), toda to mora biti stvarna kontinuiteta gibanja in ne organizacije.

Za vse to pa je potreben nastanek nove zavesti ali boljše

osveščenosti, ter volje do osvobajanja in ne le do svobode, ki mu je pogoj.

Važno je, da se spozna moč resnice kot temeljna človeška moč, ki se ne da vključiti v sistem moči, ali bolj nemoči. Toda resnica je resnica le v neprestani borbi z lažjo v nas in izven nas. Vedeti je treba, da z golim sovraštvom ne dosežemo ničesar, potrebna je kritika, ki njegovo potencialno surovo silo pretvori v uspešen ter uničujoč udarec. Toda uničevati ne smemo ljudi, temveč pogoje zla. To nam mora biti načelo in nikoli ne smemo pristati na taktiko zla, oziroma na taktiko šploh (saj je resnica sama po sebi ne-taktična), čeprav neskončno zavita; seveda vseskozi govorim o resnici, ki je postala temeljna moč nekega individuumu. Tu gre bolj za biblično (po moje tudi marxovsko) koncepcijo resnice, kot pa afekcijo (odprtost), ki se nikakor ne more otresti svojega metafizičnega balasta.

Elementi te zavesti, ki je po moje danes edinole revolucionarna, so bili prisotni tudi v naši zasedbi. Elementi, čeprav nerazviti, so postali prepričanje nekaterih najaktivnejših udeležencev zasedbe, ki so nemara prvič v življenju izkusili, kaj je to osvobajanje in osveščanje, torej so prvič zaslutili vrednost ter nujnost svobode za vsako človeško bitje.

Osebnem sem prepričan, da je to največji rezultat zasedbe, in če bomo drugo leto nadaljevali z akcijo, lahko računamo na neko jedro ljudi, ki se ne bodo dali nikomur zmanipulirati, niti malomeščanskemu pritisku javnosti, niti demagogiji anarhizma, ki bi prihajal iz lastnih vrst. Kajti nekatere besede so dobile svoj smisel in kdor jih bo izgovoril, jih ne bo mogel brez slabe vesti pri sebi in pri poslušalcih potisniti nazaj v blato demagogije ter brezpomenskosti.

Pravzaprav je vedno oživljena ena sama neizgovorljiva Beseda, ki jo izgovarjajo vse ostale in v pozornosti na to Besedo leži smisel vseh ostalih.

Pozornost... pozornost! Ali ni to tisto, za kar gre, za kar venomer gre?«

Jaša Zlobec, študent:

»Sedaj, ko so naše akcije že nekoliko odmaknjene, ko smo že izven nerove in napetosti, ki je pritiskala na nas celo leto, lahko in moramo vrednotiti vse, kar smo delali doslej, mirneje in z drugačnega zornega kota. Moj prvi vtis je vsekakor, da smo pretiravali. Namreč pretiravali glede pomembnosti našega delovanja. Mislili smo, da smo nevemkako važni; pa smo samo sitni študentje, ki jih le malokdo posluša in skoraj nihče ne jemlje resno.

Zasedba je bila prav gotovo zasedba navznoter. Bilo jih je mnogo, ki so bili navdušeni nad novim načinom življenja, ki da smo ga vzpostavili. Bilo da je revolucionarno to, da smo živeli skupaj, spali na fakulteti itd. Tudi na to ne dam veliko, saj so naši človeški odnosi ostali popolnoma na stari ravni.

Pa ne, da bi hotel zasedbo omalovaževati, samo mislim, da bi bilo za vse nas in za naše gibanje, ki nas še čaka, zelo škodljivo, če bi povelečevali to, kar smo storili. Namreč prav v tem precenjevanju naših možnosti kot naših sposobnosti se skriva nevarnost za popolno mrtilo in dokončno pasivizacijo študentske populacije. Vedeti moramo, da smo pravzaprav zelo sami, da ni vsak naš prijatelj, ki se za to proklamira, pa čeprav pametno zgleda in modro govori. Nihče ne bo opravil našega dela namesto nas. In doslej smo se res samo učili. In če je bila to dobra šola, bo pokazala jesen.

Vedeti tudi moramo, da revolucija ni niti debata s profesorjem filozofije pri »Šestici«, niti to, če spiš s svojo punco na fakulteti.«

Zdaj, ko smo pri koncu, bi veljalo po ustaljenih pravilih napraviti še končni obračun. Kljub temu pa naj ta zapis – komentar, kronika, dokument... – ostane brez takšnega zaključka; prvič zato, ker kaj več ta trenutek skoraj ni mogoče povedati, in drugič, prav tako, ker je bilo vse (ali skoraj vse) že povedano – če ne naravnost, pa med vrsticami.

Navsezadnje pa je pred nami še čas, veliko časa, in prav ta čas – morda eno leto, dve ali tudi deset let – bo kot »najpravičnejši« razsodnik izrekel tudi dokončno sodbo. Seveda le sodbo o tem, kar se je zgodilo doslej, kajti upam lahko, celo prepričan hočem biti, da se zavesa, ki je za zdaj spuščena le napol, ne bo spustila do tal in oznanila konec ne le prvega, marveč tudi zadnjega dejanja igre, katere avtor se je utrudil prej, preden jo je uspel pripeljati do konca, kajti razočaranih gledalcev gotovo ne bi bilo malo...

Ljubljana, junij–julij 1971

Opombe

1. NAŠI RAZGLEDI, ŠT. 11 (466), 11. junija 1971. avtorji prispevkov: D. Štrajn, A. Ule, M. Pungartnik in B. Mihevc. Te misli v nekaterih pogledih »Manifest« še dopolnjujejo in ga razlagajo.
2. SP-12, 3. 6. 1971

UDK: 378.189.9
študentsko gibanje

Izlok Ilich: Naš boj je boj za socializem (konec zasedbe in zahteve študentov)

Avtor prikazuje konec zasedbe Filozofske fakultete in osveži spomin na misli nekaterih pomembnejših udeležencev zasedbe.

UDK: 378.189.9
student movement

Izlok Ilich: Our Struggle is a Struggle for Socialism (the End of the Sit-in and Students' Demands)

The author presents the end of sit-in at the Faculty of Philosophy and refreshes our memory of the thoughts of some notable participants.

DOLGI VALOVI

v zgodovini industrijskega kapitalizma

Igor Omerza

Uvod

Zgodovina industrijskega kapitalizma se ne kaže samo kot zaporedje klasičnih cikličnih gibanj, ki se periodično ponavljajo v razdobjih od 5 do 10 let, ampak tudi kot zaporedje daljših razdobj, ki trajajo približno 50 let. To moramo upoštevati pri vsaki znanstveni analizi kapitalističnega produkcijskega načina.

Tak pristop uvaja določene težave in postavlja nove izzive marksistični ekonomski teoriji. Pojavljajo se nekatera docela nova vprašanja, na katera še ni celovitih in zadovoljivih odgovorov. V tem članku si bomo sproti zastavljali ta vprašanja in skušali podati čim popolnejše odgovore. Metodološko se bomo naslonili na osnovne marksistične ekonomske kategorije v razlagi dolgih valov, posebej še zato, ker skušajo meščanski ekonomisti, ki večinoma priznavajo dolge valove, le-te razlagati pretežno z denarnimi, psihološkimi ali tehnološkimi fenomeni, s katerimi pač ni mogoče pokazati na zakonite notranje vzrode razvoja kapitalistične družbene oblike.

I. Kaj so dolgi valovi?

Če smo v uvodu govorili o petdeset let dolgih razdobjih kapitalističnega razvoja, moramo te sedaj podrobneje razčleniti. Daljša razdobja razpadejo v dve fazi ali v dva vala. Prvo fazo dolgega razdobja imenujemo ekspanzivni, naraščajoči dolgi val (expansive, boom wave), sledečo ji fazo pa stagnirajoči, depresivni dolgi val (stagnant, depressive wave).² Za naraščajoči val je značilno: revolucija v tehnološki osnovi produkcije, nadpovprečna splošna profitna mera, pospešena produktivna akumulacija, visoka gospodarska rast, oploditev poprej neizkoriščenega kapitala, silno razvrednotenje tehnološko zastarelega produktivnega kapitala. V depresivnem valu se že zrevolucionirana tehnika samo kvantitativno širi po vseh gospodarskih sferah, kar zavre poprej dolgoročno ekspanzivno akumulacijo v prvem oddelku. To in ostali faktorji (ki jih bomo podrobneje razčlenili v nadaljevanju) povzročijo prehod iz ekspanzivnega v depresivni val. Zato pride v tem valu do stagnacije ali le do šibke gospodarske rasti, do težav pri oploditvi celotnega, posebej novo akumuliranega kapitala, profitna mera tendenčno pada, pojavljajo se neizkoriščeni presežki denarnega kapitala.

Zgornjim opredelitvam lahko takoj očitamo, da vlečejo zelo kruto in logično nedopustno analogijo dolgih valov s klasičnimi industrijskimi cikli. Zatorej se bomo v nadaljevanju trudili, da specifikiramo predhodne ugotovitve in na ta način dokažemo sam obstoj dolgih valov, njihovo različnost glede na kratkoročna ciklična gibanja, njihovo artikulacijo s temi kratkoročnimi gibanji in nakažemo možne perspektive kapitalističnega valovanja.

II. Empirična (statistična) verifikacija teorije dolgih valov

Metodološka razlika med marksistično in meščansko interpretacijo dolgih valov je v tem, da akademski ekonomisti jemljejo kot ključne pokazatelje teh valov denarna in cenovna gibanja, medtem ko marksistični

ekonomisti izhajajo iz temeljnih zakonov gibanja kapitalističnega produkcijskega načina. To so zakoni kapitalistične akumulacije, izvirajoči iz produkcije in realizacije blaga, vrednosti in presežne vrednosti (ki je samo sestavni del vrednosti blaga). Očitno bi bili najbolj primerni pokazatelji za marksistično verifikacijo dolgih valov dolgoročni statistični podatki o gibanju splošne profitne mere, oziroma podatki o faktorjih, ki le-to določajo (organska sestava kapitala, mera presežne vrednosti, hitrost obrata kapitala). Toda s takimi statističnimi podatki za dolgoročna obdobja in za širša geografska področja ne razpolagamo.

Empirična verifikacija mora vsekakor biti v smiselni zvezi s predmetom preučevanja. Zato so dolgoročna gibanja cen zaradi inflacijskih gibanj ali v okviru zlate valute zaradi večjega zmanjšanja vrednosti ostalih vrst blaga neprimerne za statistično potrditev oz. zavrnitev teorije dolgih valov. Prav tako so zaradi inflacije nezanesljiva dohodkovna gibanja in podatki o proizvedenih količinah posameznih vrst blaga, na katere lahko močno vpliva vloga nekaterih panog kot »sektorjev rasti.« Vse to so izvedeni podatki in so uporabljivi samo ob temeljiti vzporedni zgodovinski analizi, sami po sebi pa povzročajo docela zmotna sklepanja in z njimi povezane napačne teoretične posplošitve. Tako nam ostajata na razpolago, kot najboljša indikatorja za potrditev teorije dolgih valov, industrijska produkcija najpomembnejših kapitalističnih držav in razvoj svetovne trgovine. Prvi indikator izraža dolgoročno tendenco kapitalistične produkcije, drugi pa ritem širjenja oz. krčenja svetovnega trga.

Obdobja 1826–1847, 1848–1873, 1874–1893, 1894–1913, 1914–1939, 1940(48)–1967 in 1968, kažejo očitne fluktuacije poprej omenjenih indikatorjev.

Tabela 1 Letna kumulativna stopnja rasti svetovne trgovine

Obdobja	Odstotki
1820–1840	2,7
1840–1870	5,5
1870–1890	2,2
1891–1913	3,7
1914–1937	0,4
1938–1967	4,8

Tabela 2 Letna kumulativna stopnja rasti industrijske produkcije v Veliki Britaniji

Obdobja	Odstotki
1827–1847	3,2
1848–1875	4,5
1876–1893	1,2
1894–1913	2,2
1914–1938	2,0
1939–1967	3,0

Tabela 3 Letna kumulativna stopnja rasti industrijske produkcije v Nemčiji

Obdobja	Odstotki
1850–1874	4,5
1875–1892	2,5
1893–1913	4,3
1914–1938	2,2
1939–1967	3,9

Tabela 4 Letna kumulativna stopnja rasti industrijske produkcije v ZDA

Obdobja	Odstotki
1849–1873	5,4
1874–1893	4,9
1894–1913	5,9
1914–1938	2,0
1939–1967	5,2

Tabela 5 Letna kumulativna stopnja rasti industrijske produkcije v Belgiji

Obdobja	Odstotki
1858–1873	6,0
1873–1893	0,5
1893–1913	4,0

Tabela 6 Letna kumulativna rast industrijske produkcije po II. svetovni vojni

Država	Odstotek za obdobje 1947–1966	Ods. za ob. 1967–1975
ZDA	5,0 (obdobje 1940–1966)	1,9
Prvotnih šest držav	8,9	4,6
EGS	8,9	7,9
Japonska	9,6	2,0
VB	2,9	

Tabela 7 Indeks svetovne produkcije per capita

Obdobja	Odstotki
1850–1873	2,20
1874–1896	1,40
1897–1913	1,72
1921–1933	0,49

Vir: Tabela 1, 2, 3, 4, 6, Ernest Mandel: Long Waves of Capitalist Development, Cambridge University Press 1980; Tabela 5, R. Devleeshouwer: »Le Consulat et l'Empire, Periode de 'take off' pour l'conomie belge?« v Revue de l'Historie Moderne et Contemporaine, XVII, 1970; Tabela 7, Imbert Gaston, Des mouvements de longue durée Kondratieff, vol 3., Aix-en-Provence, Office Universitaire de Polycopie, 1956, str. 27.

Opombi: Tabela 3 – podatki za Nemčijo po letu 1945 se nanašajo na ZRN. V tabeli 6 lahko za Japonsko dodamo, da je odstotek rasti industrijske produkcije padel na 7% v obdobju 1967–1979, v obdobju 1973–1979 je znašal 4,1% in ocenjuje se nadaljnji padec na 3,5% za obdobje 1979–1985 (The Economist, May, 24, 1980).

Dolgi valovi so bolj očitni za ekonomije vodečih kapitalističnih držav (VB pred I. sv. vojno in ZDA po tej vojni) in bolj razpoznavni v svetovnih statističnih povprečjih industrijske produkcije, kot v povprečjih posameznih kapitalističnih držav. Zakon neenakomernega razvoja, tako značilen za ta način produkcije deluje tudi na tem področju. Kapitalistične države, ki so vlagale velike napore za čim hitrejšo industrializacijo, kot npr. ZDA po državljanski vojni in Japonska v XX. stoletju, imajo nadpovprečno stopnjo rasti celo v stagnantnem dolgem valu.

III. dolgi valovi – od kdaj in do kdaj?

Če opazujemo celotno zgodovino kapitalističnega produkcijskega načina oz. bolj primerno za teorijo dolgih valov njegovo industrijsko fazo³, se nam s tega vidika zastavlja dvoje novih vprašanj: ali lahko uporabimo teorijo dolgih valov za obdobje pred letom 1825 (leto prve svetovne krize hiperprodukcije)⁴ in ali lahko na osnovi dosedanjih teoretičnih spoznanj in praktičnih izkušenj pričakujemo koncem 80. let ali v začetku 90. let nov ekspanzivni dolgi val, ki naj bi sledil sedanjemu depresivnemu valu, ki traja že od leta 1967?

Glede prvega vprašanja, od kdaj dolgi valovi, lahko rečemo, da je prišlo do hitrega industrijskega razvoja v francoski buržoazni revoluciji t. j. po letu 1789 do zgodnjih 20. let XIX. stoletja, tako v Angliji kot tudi v najbolj industrializiranih kontinentalnih državah (Franciji in Belgiji). Zato lahko, z določenimi pridržki,⁵ jemljemo obdobje 1793 do 1825 kot prvi dolgi val v zgodovini kapitalizma.

Če je prvo vprašanje zelo zanimivo za ekonomske in ostale zgodovinarje ter za vse tiste, ki bi se radi iz zgodovine kaj naučili, je drugo vprašanje mnogo bolj zapleteno in aktualno, posebej še zato, ker je tesno povezano s teorijo zloma ali preživetja kapitalistične družbene oblike (njenegega preživetja vsaj v obdobju, ki

še preostaja do konca drugega tisočletja po našem štetju). Nehvaležno je pisati znanstvene »recepte za kuhinjo bodočnosti«, posebej še če živimo v obdobju, ki zaradi vsesplošnih depresivnih ekonomskih trendov išče uteho v mistiki in iracionalnosti.⁶ Kakorkoli že, odgovor bomo podali v IX. točki tega prispevka, ko bomo imeli razvitih že več elementov za tak poizkus.

IV. Artikulacija med klasičnimi industrijskimi cikli in dolgimi valovi

Marksistična teorija dolgih valov je lahko samo teorija, ki temelji na teoriji kapitalistične akumulacije, ali če hočemo isto idejo izraziti v drugačni obliki, na teoriji gibanja splošne profitne mere. Gibanje profitne mere moramo spremljati na treh različnih nivojih oz. glede na tri različna časovna obdobja: gibanje profitne mere znotraj 5 do 10 let trajajočih industrijskih ciklov, znotraj 20 do 25 let trajajočih dolgih valov in znotraj celotne življenjske dobe kapitalistične družbene oblike.

Zopet si zastavimo vprašanje: kakšna je povezava med klasičnimi cikli in dolgimi valovi? Najbolj splošen odgovor bi bil, da dolgi valovi niso matematični seštevek industrijskih ciklov in ti zadnji obratno niso samo goli izsečki iz dolgih valov. Tako kruto analogijo je l. 1924 postavil nizozemski marksist Sam de Wolff:⁷ dva in pol klasična ciklusa na vsak dolgi cikel (za Wolffa je izraz dolgi cikel enak dolgi val) in točno določeno časovno trajanje obeh – dolžina klasičnega cikla 10 let (to razdobje se bo postopoma zmanjševalo na 9, 8 in 7 let). Ne glede na ostale pomanjkljivosti Wolffove analize (Wolff spremlja dolgoročen razvoj cen in produkcije zlata), se moramo že v samem principu upreti takim razlagam. Poskušajmo podati manj determinističen in bolj argumentiran odgovor.

Ne da se zanikati, da je na treh zgodovinskih preobratih po l. 1848, po l. 1893 in po l. 1940/48 (1940 v Severni Ameriki in 1948 v Zahodni Evropi in na Japonskem) prišlo do nenadnega dolgoročnega dviga gospodarske rasti. Taka dolgoročna rast industrijske produkcije, produktivnega investiranja in širjenja svetovnega trga je teoretično nezdržljiva s stagnantno ali celo padajočo splošno profitno mero. Zatorej je celo brez statističnih dokazov o gibanju profitne mere (profitne mere v marksističnem smislu) mogoče sklepati, da je ta gospodarska rast povezana z dolgoročnim dvigom splošne profitne mere.

In obratno. Edinole dolgoročna stagnacija ali celo padec splošne profitne mere lahko razloži ostre redukcije tempa ekonomske rasti, ki so se pojavile po l. 1825, po l. 1873, med obema vojnama in koncem 60. let našega stoletja.

Toda profitna mera je samo sintetični pokazatelj med seboj odvisnih in delno tudi avtonomnih variabel. Ekonomska zgodovina kapitalističnega načina produkcije je rezultat medsebojnega delovanja teh spremenljivk, primerno logiki tega načina, ki temelji na profitni gonji ali kar je isto na oploditvi kapitala. Te spremenljivke so: »organska sestava kapitala nasploh in posebej v obeh oddelkih (to prav tako vključuje obseg kapitala in njegovo razdelitev po oddelkih); razdelitev konstantnega kapitala na fiksni in cirkulirajoči kapital (ponovno: nasploh in v vsakem glavnem oddelku; v nadaljevanju bomo izpustili to dodatno formulacijo, ki je razumljiva sama po sebi); razvoj mere presežne vrednosti; razvoj akumulacijske stopnje (odnos med produktivno in neproduktivno porabljeno presežno vrednostjo); razvoj obratnega časa kapitala; odnosi menjave med I. in II. oddelkom (ki ga v glavnem, toda ne izključno, funkcija organske sestave kapitala v teh dveh oddelkih).«⁸

Povečana mera presežne vrednosti, upočasnitev rasti organske sestave kapitala, nenadoma skrajšanje obrata kapitala itd.⁹ lahko razložijo nenaden in dolgotrajen dvig profitne mere in s tem povezano gospodarsko rast. To nikakor ne pomeni, da se s tem ukinjajo klasična ciklična gibanja profitne mere znotraj industrijskih ciklov, toda pomeni, da se na ta način do določene mere zadržujejo ali še bolj rečeno amortizirajo kratkoročni ciklični padci profitne mere in vsega tega, kar je s temi padci povezano.

In obratno. V depresivnem dolgemu valu, ko imajo prej omenjene spremenljivke nasprotno predznake (naraščanje organske sestave kapitala, padanje mere presežne vrednosti itd.), bo tendenca padanja profitne mere delovala s polno močjo in na ta način pripeljala do upočasnitve ali celo stagnacije gospodarskega razvoja. Toda ta vztrajna in dolgoročna neugodna gospodarska gibanja (neugodna predvsem v očeh kapitalističnega razreda; in ne samo v njihovih očeh),¹⁰ nikakor ne preperečuje kratkotrajnih cikličnih vzponov profitne mere in z njo povezana oživiljaha gospodarske rasti med normalnimi industrijskimi cikli.

Iz zgornjih načelnih ugotovitev sledi, da morajo biti konjunkturne faze (vzpon, oživiljanje, prosperiteta, prenapetost) klasičnih ciklov med trajanjem ekspanzivnega vala (med »plimo«) časovno daljša od recesivskih faz (kriza, depresija, stagnacija, mirovanje). Ravno obratno je mogoče dokazati za depresivni dolgi val (za »oseko«). Woytinski je izračunal naslednje podatke za dva dolga valova v Nemčiji: med depresivnim valom 1874–1894 je bilo 15 let kriz in depresij in 6 let gospodarskega vzpona, toda med ekspanzivnim valom 1895–1913 je bilo le 4 leta kriz in depresij in 15 let

vzpona.¹¹ Obstajajo še drugi izračuni, ki potrjujejo to ugotovitev.

Tabela 8 Artikulacija med dolgimi valovi in normalnimi cikli izražena preko razmerja med ekspanzivnimi meseci in meseci kontrakcije

Val	ZDA	VB	Nemčija	
Ekspanzivni	1848–1873	1,80	2,71	1,61
Depresivni	1873–1895	0,86	0,76	0,79
Ekspanzivni	1895–1913	1,14	1,62	1,33
Depresivni	1913–1940	0,67	1,36	1,82

Viri: Gordon, David M., »Up an Down the Long Roller Coaster, v U. S. Capitalism in Crisis, New York: Union for Radical Political Economics, 1978, str. 26; Rostow, W. W., The World Economy, History and Prospects, Austin: University of Texas Press, 1978, strani 323, 325, 343.

Slika kazi samo podatek za Nemčijo in delno VB za obdobje depresivnega vala 1913–1940. Kljub temu, da je bilo v tem obdobju v VB število ekspanzivnih mesecev večje kot število mesecev kontrakcije, je njihovo število relativno manjše kot v predhodnem ekspanzivnem obdobju. V primeru Nemčije gre za očitno izjemo od pravila. Specifična raziskava bi po vsej verjetnosti pokazala, da je vzrok temu silno povečanje eksploatacije delavskega razreda po prihodu nacistov na oblast. Podaljševanje delovnega dne, ta preizkušena, a za tisti čas že zastarela metoda povečevanja mere presežne vrednosti (zastarela vsaj za razviti kapitalizem) je bila znova potegnjena s smetišča zgodovine. Nemčija je postala industrijsko-vojaška kasarna.¹² Ernest Mandel v knjižici »Long waves of Capitalist Development, The Marxist Interpretations«, če jo lahko pregledamo (ob mizernem stanju literature v Ljubljani), najbolj zvesto sledi korektni marksistični ekonomski teoriji v razlagi dolgih valov, podaja tale izračun: »Trajanje nazadovanja v ZDA za ekspanzivni dolgi val 1940/1967 je bilo povprečno 11 mesecev; za depresivni dolgi val 1968–1976 (ta val seveda še ni končan, op. I. O.) pa povprečno 21. mesecev.«¹³ Če bi k temu izračunu dodali še krizo, ki je nastopila l. 1979 in se je prevesila v že tri leta trajajočo depresijo, bi dobili še močnejšo potrditev sedanjega depresivnega dolgega vala.

Vsa ta kratkoročna gibanja, vzponi in padci znotraj industrijskih ciklov so docela razložljivi z marksistično teorijo kriz hiperprodukcije. Toda ravno artikulacija tradicionalnih (klasičnih) industrijskih ciklov (poslovnih ciklov, če bi se izrazili na akademski način) z dolgimi valovi, usposablja teorijo dolgih valov, da pomaga pri razlagi specifičnosti posameznih ciklov in da predvideva njihove amplitude.¹⁴

V. Gibanje obrestne mere kot substituta za gibanje profitne mere

Tabela 8 in prejšnje tabele kažejo samo posredno na smer gibanja profitne mere. Ekspanzivni meseci so samo zunanji izraz konjunkturnih gospodarskih gibanj, ki so posledica nadpovprečne stopnje produktivne akumulacije, t. j. investicij (ne smemo pozabiti, da so nekatera ugodna gibanja docela špekulativne narave). Sama ta akumulacija je posledica ali sopotnik ugodnih gibaj profitne mere, ta pa so s svoje strani povzročene s pozitivnimi premiki v faktorjih, ki to mero določujejo. (Izrazi ugodna, nadpovprečna, visoka profitna mera so zelo megleni. Ugodna, visoka itd. glede na kaj? Ker ne razpolagamo s kvantitativnimi pokazatelji, se zatekamo h kvalitativnim opredelitvam – visoka glede na prejšnje obdobje, ugodna glede na motiviranost kapitalista k investiranju itd.)

Obstaja mera, za katero razpolagamo s podrobnimi, obširnimi in dolgoročnimi podatki – obrestna mera. Obrestne mere nikakor ne moremo enačiti z Marxovim pojmom profitne mere, niti se ne obnaša vedno po pravilu prenosorazmernosti s profitno mero.¹⁵ Na tem mestu se ne moremo spuščati v dodatno opredeljevanje tega odnosa, toda na dolgi rok sta ti dve meri vsekakor v enki zakoniti zvezi in sicer: fluktuacije obrestne mere so prenosorazmerne fluktuacijam profitne mere. Tako predstavlja obrestna mera, z gornjimi omejitvami, primeren substitut za profitno mero.

Tabela 9

Kratkoročne obrestne mere (desetletna povprečja)

Velika Britanija	Gibanja
Obdobje	
1805–1845	pada
1845–1875	narašča
1875–1895	pada
1895–1925	narašča
1925–1945	pada
1945–1965	narašča
ZDA	Gibanja
Obdobje	
1835–1845	pada
1845–1855	narašča
1855–1895	pada
1895–1925	narašča
1925–1945	pada
1945–1965	narašča

Vir: Sidney Homer, A History of Interest Rates, 2nd edition, New Brunswick, 1977, str. 513.

VI. Prehod iz depresivnega v ekspanzivni dolgi val

Nenadne dvige splošne profitne mere po letih 1848, 1893 in 1940 (48) je mogoče razložiti le s ključno vlogo neekonomskih faktorjev.

Zato marksisti ne morejo sprejeti Kondratijeve teorije

dolgih ciklov, po kateri je v sami ekonomiji vgrajen mehanizem (built-in mechanism), ki vodi družbo skozi enako dolge, približno 25 let trajajoče cikle vzpona in stagnacije.¹⁶

Čeprav lahko notranja logika ekonomskih zakonitosti kapitalističnega produkcijskega načina vodi do avtonomnega gibanja vsakega dolgega vala, čim je ta dobil začetni sunek, nikakor ne more ta ista logika razložiti prehoda iz depresivnega v ekspanzivni val (prehod iz ekspanzivnega v depresivni val je obratno mogoče docela primerno razložiti z avtonomnim delovanjem kapitalističnih ekonomskih zakonitosti). Ne obstaja nikakršna mehanična zveza med neizbežnim dolgoročnim tendenčnim padanjem splošne profitne mere, kot zakonito posledico razvoja kapitalizma in nenadnim dolgoročnim dvigom te mere po dolgih letih depresivnega vala. Za ta prehod so potrebni »sistemski šoki«, kot je to posrečeno imenoval Angus Maddison¹⁷: vojne (svetovne, državljanske, lokalne), razredne borbe (revolucije, kontrarevolucije), narodnoosvobodilna gibanja, imperialistična konkurenca, odkritja zlatih rudnikov, geografske razširitve. Te radikalne spremembe v celovitem družbenem okolju omogočajo eksplozivno delovanje osnovnih spremenljivk, ki določajo splošno profitno mero, posebej še, če so se te potencialno nakopičile v prejšnjem depresivnem obdobju. To vodi v dolgoročen dvig splošne profitne mere.

Vsekakor bi bilo mogoče uspešno dokazovati, da so ti sistemski ali družbeni šoki v končni instanci tudi sami posledica nakopičenih ekonomskih protislovij kapitalistične blagovne produkcije. Toda njihov izbruh oz. njihove posledice nikakor ni mogoče natančno predvideti. Na vsak način se je treba izogibati krutemu ekonomskemu determinizmu. Če je Marx vezal industrijski cikel časovno na zamenjavo fiksnega kapitala, potem vsekakor pri dolgih valovih nimamo tako trdnega materialnega temelja za ugotavljanje začetka, trajanja in konca valov.

Revolucija l. 1848 in odkritje kalifornijskega zlata sta nenadoma razširili svetovni kapitalistični trg. Centralna in Vzhodna Evropa, bližnji vzhod in pacifiški bazen so se nenadoma odprli za na kapitalističen način producirano blago. Ta, morda v zgodovini največja razširitev svetovnega trga, je bila spremljana s prehodom na strojno produciranje strojev, z gradnjo železniškega omrežja v celi Evropi in v Severni Ameriki. Zaradi silnega zvišanja produktivnosti dela se je zvišala mera presežne vrednosti (posledica relativne metode povečevanja presežne vrednosti). Revolucije v transportu, telekomunikacijah, nova organizacija bančnega in industrijskega ter trgovskega sistema (kreditni, delniške družbe, veleblagovnice) so skrajšale obratni čas kapitala. Kombinirano delovanje vseh teh faktorjev je zadostno za razlago dolgoročnega naraščanja splošne profitne mere.

Glavne značilnosti imperializma – dokončna razdelitev Afrike, bližnjega vzhoda, Vzhodne Azije in Kitajske na kolonialna ali polkolonialna področja, porast izvoza kapitala (nižanje povprečne organske sestave kapitala), zmanjševanje relativnih cen surovin, razložijo nenaden vzpon splošne profitne mere po l. 1893¹⁸ (depresivni val je trajal od l. 1873 do l. 1893).

Druga tehnološka revolucija (elektro-motorji in motorji z notranjim izgorevanjem) je vodila k večji produktivnosti, kar je pripeljalo do zviševanja mere presežne vrednosti. Vse to je omogočilo dolgoročen dvig splošne profitne mere.

Po stagnantnem valu 1914–1939 je zopet prišlo do dolgoročnega razcveta razvitega kapitalizma. V ZDA se ta razcvet začne že l. 1940 v ostalih velikih imperialističnih državah pa l. 1948. Glavni vzrok je zopet neekonomski. V tem času beležimo zgodovinske poraze delavskega razreda povzročene s fašizmom, nacizmom, svetovno vojno, hladno vojno in obdobjem Mc Carthya v Severni Ameriki. Na ta način se je silno povečala mera presežne vrednosti: »V Nemčiji, na Japonskem, v Italiji, Franciji in Španiji je prišlo do senzacionalnih dvigov – od 100 do 300 odstotkov; v ZDA je bil dvig bolj skromen, toda nič manj značilen.«¹⁹ Spremljajoči faktorji, ki so dolgoročno ugodno vplivali na splošno profitno mero so bili: upočasnitev rasti organske sestave kapitala (zniževanje relativnih cen surovin po l. 1951, lahek in skorajda monopolen dostop ZDA do poceni nafte z bližnjega Vzhoda, pocenitev mnogih elementov fiksnega kapitala po l. 1950), hitrejši obrat kapitala zaradi telekomunikacijske revolucije, ekspanzije potrošniškega, javnega in podjetniškega kredita (permanenta inflacija kot metoda realiziranja presežne vrednosti) in ekspanzija mednarodnega denarnega trga, združena z rastjo multinacionalnih korporacij.²⁰ Možnost investiranja presežkov kapitala v oborožitveno industrijo z državno zagotovljenimi profiti, je prav tako odigrala pomembno vlogo v povojnem obdobju »miru in sreče«.

VII. Vloga industrijske in tehnoloških revolucij v teoriji dolgih valov

Oscar Lange nasprotuje izrazu »industrijska revolucija« za velike tehnološke prevrate, kot je npr. uvedba elek-

tronike v produkcijski proces po II. svetovni vojni. Po njegovem mnenju taka terminologija izbrise specifičnost prve industrijske revolucije, ki ni samo pripravila teren za veliko industrijo, ampak je tudi ozko povezana z nastajanjem kapitalističnega produkcijskega načina.²¹

E. Mandel je v »Kasnom kapitalizmu« sprejel to izrazoslovje in mu dal naslednjo zgodovinsko vsebino za dolga razdobja (ki so, kot že vemo sestavljena iz dveh valov):²²

1. Dolgo razdobje od konca XVIII. stoletja do krize 1847. Zanj je značilno postopno širjenje parnega stroja proizvedenega na obrtni ali manufakturni način v najvažnejših panogah industrije. To je dolgo razdobje industrijske revolucije.

2. Dolgo razdobje od krize 1847 do začetka devetdesetih let. Zanj je značilno širjenje strojno produciranih parnih motorjev kot glavnih pogonskih mehanizmov vseh industrijskih panog. To je dolgo razdobje prve tehnološke revolucije.

3. Dolgo razdobje od devetdesetih let do II. svetovne vojne. Zanj je značilna široka uporaba elektromotorjev in motorjev z notranjim izgorevanjem v vseh industrijskih panogah. To je dolgo razdobje druge tehnološke revolucije.

4. Dolgo razdobje, ki se v severni Ameriki začne okoli l. 1940, v drugih imperialističnih deželah l. 1948. Zanj je značilno široko upravljanje strojev z elektronskimi napravami, kot tudi postopno uvajanje atomske energije. To je dolgo razdobje tretje tehnološke revolucije.

V vsakem od teh razdobj se vloga tehnologije kaže na dvojen način: v ekspanzivnem valu pride do resničnega revolucioniranja tehnike, kar ugodno vpliva na dolgoročno rast splošne profitne mere. V sledečem depresivnem valu se ta nova tehnika le kvantitativno širi (glej točko I.).

Sedaj že lahko povežemo posamezne delčke naše analize. Dejali smo, da so ključni faktorji, ki omogočajo prehod iz depresivnega v ekspanzivni val, izvenekonomski. Zatorej so tehnološke revolucije možne le po izbruhu »sistemskih šokov«. Poenostavljeno to pomeni, da dokler ne bodo ustvarjeni pogoji za dolgoročno rast profitne mere, se napredek znanosti ne bo mogel masovno aplicirati v kapitalistični produkciji.

Gerhard Mensch je napravil seznam bazičnih znanstvenih odkritij, ki so se pojavila v prvem petdesetletju XX. stoletja.²³ 29 od 41 takih odkritij se je pojavilo v depresivnem dolgem valu. Toda te novotarije same po sebi niso povzročile ekspanzivnega vala, ampak so predstavljale potencialno tehnološko rezervo za čas, ko bodo eksogeni družbeni pretresi detonirali ekspanzivni val. To nikakor ne izključuje možnosti hitre preobrazbe invencij v nove inovacije, toda le na ozkem prostoru.²⁴

Ni nikakršne avtomatične povezave med napredkom znanosti in njeno aplikacijo v produkcijskem procesu. Ta aplikacija ni možna v obdobju slabih profitnih obetov. V trenutku ostrega dviga profitne mere najde kapital rezerve neuporabljenih oz. marginalno uporabljenih invencij. Zato mu stojijo na razpolago potrebna materialna sredstva za dvig mere tehnoloških inovacij (rezervna tehnološka armada). Ko nastopijo, so tehnološke revolucije že same po sebi dolgoročnega značaja.

VIII. Denarne rezerve, mezdni odnosi in mobilnost delovne sile med ekspanzivnim valom

Skupaj z materialnimi tehnološkimi sredstvi obstajajo še nakopičena finančna sredstva na začetku ekspanzivnega vala. V prejšnjem obdobju se je veliko denarnega kapitala akumuliralo, ker pač ni bilo motiva za njegovo preobrazbo v produktivni kapital. Te denarne rezerve in sproti producirana in akumulirana presežna vrednost omogočajo porast investicijske dejavnosti v obdobju dolgoročne ekspanzije kapitalizma (revolucioniranje tehnološke baze zahteva ogromna denarna sredstva).

Položaj delavskega razreda je v začetku ekspanzije slab, kar ima svoj koren v prejšnjem depresivnem obdobju. Velika rezervna industrijska armada je zmanjšala samozavest, organiziranost in bojevitost delavcev. Preteklo bo precej let (lahko tudi 10 ali več) preden bodo delavci sposobni izkoristiti ugodnejši položaj in preden bodo realne mezde dohitele rast produktivnosti v II. oddelku (ta rast produktivnosti je pogojena s tehnološko revolucijo). Tako bo mera presežne vrednosti dolgo časa naraščala navkljub naraščanju realnih mezd.

Tu ima dodaten vpliv še z ekspanzijo povzročena migracija delovne sile iz periferije v metropole industrijskega kapitalizma (in tudi ubožanje enostavnih blagovnih producentov ter malih kapitalistov). Ta gibanja odlagajo stanje polne zaposlenosti in ohranjajo rezervno industrijsko armado, kar drži, s stališča kapitalistične bratovščine, realne mezde v »razumnih« mejah.

IX. Dolgi valovi kot zgodovinska obdobja

Dolgi valovi niso časovne serije statističnih podatkov, grupirane po tem ali onem metodološkem načelu. Valovi predstavljajo zgodovinsko stvarnost in kot taki označujejo posamezna zgodovinska obdobja kapitalističnega produkcijskega načina. Zgodovinska obdobja nikakor ne morejo biti sestavljena iz časovno enakih, periodično se pojavljajočih delčkov. Zato so trajanja dolgih valov zelo neenakomerna, njihova vsebina pa od vala do vala zelo specifična, navkljub nekaterim splošnim značilnostim.

Dolžni smo odgovoriti še na eno že popreje zastavljeno vprašanje (glej točko III.): ali nasilna eksplozija notranjih protislovij kapitalističnega ekonomskega sistema koncem 60. let²⁵ (naraščanje organske sestave kapitala; postopno krčenje rezervne industrijske armade; zaostrovanje razredne borbe, kar povečuje pritisk na profitno mero; zaostrena mednarodna imperialistična konkurenca in monetarna kriza kot zunanji izraz oploditveno-reprodukcijskih težav sodobnega kapitalizma) po dolgem ekspanzivnem valu pomeni, da je nastopilo zadnje obdobje kapitalistične formacije. In nasprotno: ali lahko pride v 90. letih do nove prelomne točke podobne tisti iz l. 1940 (48) po dolgem valu »očiščevalna« v 70. in 80. letih?

S tehničnega stališča bi nova dolgoročna ekspanzija zahtevala močno zvišano stopnjo akumulacije, česar ni mogoče doseči brez zvišanja profitne mere in razširitve svetovnega trga.

»Očiščevalna« funkcija sedanjega depresivnega vala je v tem, da mora vzpostaviti predpogoje za večjo profitno mero: kronično masovno nezaposlenost, ki na dolgi rok ogroža realne mezde, zmanjšuje samozavest in borbost delavskega razreda, ga atomizira in sili delavce k večji disciplini in delovni intenzivnosti – skratka mera presežne vrednosti se zvišuje; masovno razvrednotenje kapitala preko propada majhnih, srednjih in velikih podjetij (vključno z nekaterimi transnacionalkami); novo nacionalno in mednarodno koncentracijo in centralizacijo kapitala; relativno zmanjševanje stroškov za opremo, surovine in energijo; potencialno bazo za novo tehnološko revolucijo v industriji, transportu in telekomunikacijah (pogoje za skrajšanje obrata kapitala). Znanstvena osnova za tehnološko revolucijo je že dana z razvojem mikroprocesorjev (možnost avtomatizacije oz. robotizacije velike večine delovnih procesov), genetskega inženiringa itd. Toda družbene implikacije takega razvoja bodo zelo resne.

Prvič, avtomatizacija bo povzročila novo veliko redukcijo zaposlenosti v produktivnih sferah. To pomeni manjšo maso presežne vrednosti, ki bo sicer kompenzirana s povečanjem relativne presežne vrednosti in padcem realnih mezd zaradi večje stopnje nezaposlenosti. Toda povečanje stopnje izkoriščanja bo lahko samo marginalno in nikakor ne bo poracionalno ogromnim naložbam kapitala za financiranje robotizma.

Drugič, če zanemarimo politične in socialne pritiske izvirajoče iz permanentne nezaposlenosti (ki bo posledica prehoda iz polavtomatizacije v avtomatizacijo), ostaja še vedno problem realizacije ogromnih količin blaga, ki jih bodo bruhalo iz sebe avtomatizirane tovarne. Kdo bo pokupil te gore blaga? Kreditni sistem tega ne more početi v nedogled. Ali je izhod v svetovnem trgu? Tudi če bi dandanes s čarovnjivo odpisali vse dolgove nerazvitih in polrazvitih držav, bi se ti slej ali prej zopet nakopičili. Ob obstoječih odnosih odvisnosti drugačen potek dogodkov ni možen. Ti odnosi se ne morejo bistveno spremeniti, dokler bo na svetu vladal kapital in njegov dvojček profitni motiv. Tudi večja vključitev SZ in Kitajske v svetovni trg bi pripeljala do akumulacije zadolženosti teh dveh držav.

Na koncu dodajmo še to, da je bila cena, ki jo je človeštvo moralo plačati za zadnji ekspanzivni val visoka: desetine milijonov mrtvih, silna razdejavanja, atomska bomba, fašizem. Človek bi moral imeti bujno domišljijo, da bi si predstavljal, kakšna bo cena za predpostavljeni novi ekspanzivni dolgi val. Zato je edina alternativa iskanje poti in načinov za zlom te trdožive, kapitalistične družbene oblike. Materialni temelji za tak podvig so že podani.

Opombe

¹ Do sedaj poznamo natančno 21 svetovnih kriz hiperprodukcije, ki se periodično ponavljajo znotraj bolj ali manj regularnih ciklov: 1825, 1936, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1891, 1900, 1907, 1913, 1921, 1929, 1937, 1949, 1953, 1958, 1961, 1970, 1974/75 in 1979.

Leta izbruhla krize so izbrana tako, da smo vzeli za časomerilec kapitalistično državo, ki je takrat dominirala na svetovnem trgu (VB pred I. sv. vojno in ZDA po njej; l. 1966–67 je nastopila mini-kriza v ZDA, toda brez absolutnega padca v produkciji). In še to. Natančno gledano je ekonomska kriza odločilni trenutek, preobrat iz enega cikla v drugi in ne kako daljše razdobje, čeprav se ta pojem pogosto tako uporablja. »Ko Smith razlaga padec profitne mere s preobilico kapitala, z akumulacijo kapitala, je govora o permanentnem delovanju... Nasprotno, prehodno preobilje kapitala, prekomerna produkcija, kriza je nekaj drugega. Permanentnih kriz ni (poudaril O. I.). K. Marx, Teorije o višku vrednosti, II. del, Dela, 25 zvezek, Prosveta, Bg. 1972, op. str. 397.

² Terminologija za približno enako vsebinsko ali vsaj časovno opredelitev je silno pisana. Nekateri avtorji govorijo o dolgih ciklih, nekateri dolgo razdobje poistovetijo z dolgi valom, ki ima naraščajoči (plimo) in padajoči (oseko) del. Trocki je govoril o krivulji kapitalističnega razvoja, meščanski ekonomisti o dolgoročnih trendih itd. Mi smo se odločili za zgornjo opredelitev. Bibliografski pregled literature o dolgih valovih najdemo v Kenneth Barr, Long Waves; A Selected Annotated Bibliography, Review, Binghamton, 2, 1979.

³ Pravo manufakturno obdobje »traja približno od sreda 16. stoletja do zadnje tretjine 18. stoletja.« Marx, Kapital I., CZ v Ljubljani, 1961, str. 384.

Industrijska faza se začne po koncu manufakturnega obdobja.

⁴ »Po eni strani je velika industrija preživela šele svojo otroško dobo, kar dokazuje že to, da se je začel šele s krizo leta 1825 periodični cikel njenega sodobnega življenja.« Marx, cit. delo, str. 16.

⁵ Znani marksistični ekonomist Andre Gudar Frank močno brani idejo o nastopu ekspanzivnega dolgega vala okrog l. 1789. Vsekakor ima ta prvi dolgi val nekatere specifičnosti prav zaradi takrat še neuniverzalnega značaja nastopajoče kapitalistične industrijske produkcije. Sklicevanje na Marxa bi argumentaciji za prvi val samo škodovalo. Glavni razlog, da mnogi politekonomisti zagovarjajo obstoj tega vala je dejstvo, da je doživela svetovna trgovina buren razvoj po industrijski revoluciji.

⁶ Ekspanzivni dolgi val po II. svetovni vojni je kljub bližnjim spominom na fašizem, vojno in atomsko bombo povrnil ljudem vero v napredek, znanost in razum. Nasprotno je depresivni val primeren rastlinjak za astrologijo, satanizem itd. Carl Sagon v knjigi »The Paradoxers«, Broca, Brain, 1978, New York, razkriva val kvazi znanosti in antiznanosti, ki je preplaval ZDA pod plaščem protestantskega fundamentalizma. Lahko dodamo še to, da je objektivni smoter dandanašnje vrtnice buržoazne kulture in podkulture k iracionalnim in antihumanističnim »vrednotam« prav v pripravi ljudi k vsaj pasivni toleranci na nove oblike barbarstva (če jih bodo vladajoči razredi prisiljeni sprožiti zaradi svoje obrambe).

⁷ Sam de Wolff, Hat economisch getij, Amsterdam 1929, strani 416–419; cit. po E. Mandel, Kasni kapitalizam, Ekonomska biblioteka, Zagreb 1981, str. 104.

⁸ E. Mandel, cit. delo, str. 31.

⁹ O profitni meri in o faktorjih, ki jo določajo glej K. Marx, Kapital III., I. oddelek in XIV. poglavje; CZ 1973, Ljubljana.

¹⁰ Frank govori o ideološki krizi v »tako imenovanih socialističnih deželah«, zaradi želja njihovih uradnih predstavnikov, da bi se svetovna ekonomska kriza (mi bi rekli depresivni dolgi val) čimprej razrešila, toda nikakor ne v smislu zloma kapitalizma, ampak zaradi konsolidacije njihovih gospodarstev.

A. G. Frank, Crisis in the World Economy, Heinemann, London 1980, str. 314–315.

¹¹ W. Woytinski, »Das Rätsel der langen Wellen«, Schmollers Jahrbücher 55, 1931; po E. Mandel, Long Waves of Capitalist Development, The Marxist Interpretation, Cambridge University Press 1980, str. 27–28.

¹² Gospodarski razvoj v nacistični Nemčiji je bil zagotovljen s preprosto formulo: nacizem kot politična sila plus kapital kot ekonomska sila proti delavskemu razredu. Glede na zgodovinski rezultat te alkimije se morajo nad to formulo globoko zamisliti predvsem tisti, za katere je bil Hitler »čisto v redu, samo če ne bi začel vojne«. Da pa je bil predvojni nacizem vendarle šolarček v primerjavi s stalinističnim izkoriščanjem delavskega razreda je nazorno pokazal T. Mastnak v knjigi: »H kritiki stalinizma«, Krt. Lj. 1982.

¹³ E. Mandel, Long Waves..., cit. delo, str. 29.

¹⁴ Predpostavljeno okrevanje ameriškega gospodarstva, o katerem se veliko piše v letošnjem letu, bo ali je zelo skromno in to prav zaradi dejstva, da se nahajamo v dolgoročno depresivnih pogojih, t. j. v dolgem depresivnem valu.

¹⁵ Prav sedanja gibanja obrestne mere nas svarijo, da moramo biti zelo pazljivi pri preučevanju odnosa med profitno in obrestno mero. Če skupaj z ekonomsko krizo ali prav zaradi nje izbruhne še denarna ali kreditna kriza kapitalističnih podjetij in bank, lahko obrestna mera naraste čez profitno mero. Dalje, če se strategija ameriškega velikega kapitala skozi svojo pojavno obliko »reaganomijo« osredotoči na politiko drugega in čvrstega dolarja, kot načinom za ponovno okrepitev ameriške politične in ekonomske hegemonije, potem nas taka »nenormalna« gibanja obrestne mere ne morejo presenetiti.

¹⁶ N. D. Kondratjev je bil znamenit ruski in kasneje sovjetski ekonomist in statistik. Vodil je moskovski Konjunktorni institut, ki so ga osnovali boljševiki po prihodu na oblast. Izginil je v stalinističnih ječah. Več o njegovi teoriji in nasploh o zgodovini teorije dolgih valov glej Mandel, Kasni..., cit. delo, str. 95 do 114 in v International Encyclopedia of the Social Sciences, VIII. zvezek, Macmillan Company, 1968, str. 443, 444.

¹⁷ A. Maddison »Phases of Capitalist Development«, Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review, June 1977, str. 120.

¹⁸ »Ne vem, zakaj naj bi višje profitne mere, ki jih kapitali naloženi v določene panoge, tako prinašajo in odvajajo v domovino, ne sodelovale v izravnavanju splošne profitne mere in jo pro tanto zvišale...« K. Marx, Kapital III., CZ Lj., 1973, str. 268, 269.

¹⁹ E. Mandel, »Long Waves...«, cit. delo, str. 23.

²⁰ Danes jih imenujemo transnacionalne korporacije, medtem ko naj bi multinacionalne družbe predstavljale sporazumno in neizkoriščevalsko združevanje kapitala večjih nerazvitih dežel.

²¹ O. Lange, Entwicklungstendenzen der modernen Wirtschaft und Gesellschaft, Dunaj 1964, str. 160. Glede na to, lahko drugo industrijsko revolucijo samó anticipiramo za obdobje, ko bo nastopila komunistična DEF, kjer bo produkcija igrala povsem drugačno družbeno vlogo kot danes. »Zaradi tega bi imeli v komunistični družbi stroji popolnoma drugačno delovno področje kakor v meščanski družbi.« Marx, Kapital I., cit. delo, str. 445.

²² E. Mandel, Kasni..., cit. delo, str. 95.

²³ G. Mensch, The Technological Stalemate, Harvard University Press, 1979.

²⁴ Beseda »inovacija« ima pri različnih avtorjih različne pomeni. Mi sledimo Schumpetrovi opredelitvi: on poudarja distinkcijo med »inencijo« – prva ideja ali delovni model za novi produkt, proces ali sistem in »inovacijo« – transformacija »inencije« v dejanski produkt, proces ali sistem.

²⁵ V šestdesetih letih beležimo hitro menjavanje recesij v najvažnejših imperialističnih gospodarstvih – 1962 v Franciji, 1963 v Italiji, 1964 na Japonskem, 1966/67 v Nemčiji, 1969/71 v ZDA.

E. Mandel, Kasni..., cit. delo, str. 96.

UDK: 330.148

kapitalistični razvoj, ciklična gibanja, dolgi valovi
Igor Omerza: Dolgi valovi v zgodovini industrijskega kapitalizma

Zgodovina industrijskega kapitalizma se ne kaže samo kot zaporedje klasičnih cikličnih gibanj (5 do 10 let), ampak tudi kot zaporedje daljših razdobj. Daljša razdobja (50 let) razpadejo v dve fazi ali dva vala. Prvo fazo dolgega razdobja avtor imenuje ekspanzivni, naraščajoči dolgi val, sledečo fazo pa stagnirajoči, depresivni dolgi val. Avtor v svojem prispevku poskuša specifiirati in dokazati obstoj dolgih valov, njihovo različnost glede na kratkoročna ciklična gibanja, njihovo artikulacijo s kratkoročnimi gibanji in možne perspektive kapitalističnega valovanja.

UDK: 330.148

capitalistic development, cyclic motions, long waves
Igor Omerza: Long Waves in the History of Industrial Capitalism

The history of industrial capitalism is indicated not only as a sequence of classic cyclic motions (5 to 10 years) but also as a sequence of longer periods. Longer periods (50 years) are divided into two phases or into two waves. The first phase of longer period is described by the author as an expansive, increasing long wave, while the subsequent phase is described as a stagnant, depressive long wave. The author attempts to specify and prove the existence of long waves, their diversity with regard to short-term cyclic motions, their articulation with short-term motions and possible perspectives of capitalistic wave motions.

ILUZORIČNO OBČESTVO

»socialističnega internacionalizma«

(II)

Vlasta Jalušič

Kaj je »socialistična skupnost držav«?

Iztek druge svetovne vojne je prinesel novo razmerje sil v svetu. Interes boja revolucionarnih sil proti imperialistični vojni je sovpadel z interesi sovjetske države v njenem boju za lastno ohranitev in hkrati za razširitev »socialističnega sveta«. Pomoč Rdeče armade v tem boju je Sovjetski zvezi prinesla ogromen moralni ugled in politični vpliv na napredne socialistične sile. Da pa je šlo le za pogojno sovpadanje interesov, se je kaj kmalu izkazalo.

Kakor hitro so odpadli pogoji skupnega interesa (boj proti fašizmu), posamezne partije delavskega razreda pa so šle naprej po lastni poti oblikovanja strategije prehoda v socializem, se je pokazalo nasprotje med revolucionarnimi interesi teh avantgard in interesi sovjetske partije in države. Sovjetska država se je morala »osvoboditi« kapitalistične obkrožitve, vzpostaviti mogočen »socialistični svet« kot pandan svetu kapitalizma, svet, v katerem bi socializem hodil po točno začrtanih poteh sovjetskega modela. Pogoji za vzpostavitev takega socialističnega sveta so po drugi svetovni vojni obstajali, posebno pa so se izpostavili takrat, ko je postalo jasno, da sovjetska partija ne bo mogla tako uspešno kanalizirati svojih interesov v druge partije, kot se je to zdelo, dokler so interesi še sovpadali (boj proti fašizmu).¹

V zahodni Evropi je bil rezultat druge svetovne vojne ponovno vzpostavljanje meščanske demokracije. Politika ljudske fronte je bila le taktična usmeritev, tako da je ohranila meščansko demokracijo in s tem hkrati omogočila kapitalu, da si je ponovno opomogel od udarca; partije, ki so med vojno pridobile ogromen pozitivni vpliv, niso skovale svojih konceptov poti v socializem, ampak so se nadaljevale ogledovati v Sovjetski zvezi, ki naj bi jim »prinesla« revolucijo. »Filozofija čakanja« je bila za KP usodna. Kapital je začel zbirati svoje sile (pri tem so kot glavna sila nastopile ZDA, kjer je kapitalizem krizo najbolj uspešno prebrodil), ob tem pa se mu je objekt za udarec kar sam ponujal – Sovjetska zveza kot država »agresivnega komunizma« skupaj z deželami, ki jih je osvobodila, v zvezi s tem pa vse notranje sile v kapitalističnih državah, ki so »čakale« na »izvoz« sovjetske revolucije. Nastanek hladne vojne je bil v bistvu poskus kapitalističnega sveta – preprečiti nastajajoči »socialistični svet«.² Iz tega poskusa »intervencije« novega tipa (pa vendarle v bistvu podobne tisti iz leta 1918–1922 v SZ) je »socialistični svet« vzpostavil svojo »enotnost«, s stališča Sovjetske zveze »socialistično obkroženje«, države »odbijače« možne »kapitalistične agresije« na sovjetsko državo. »Dva svetova« sta se »udejanjila« v praksi. Zdaj se je začel »razredni boj« na mednarodnem polju. Hladna vojna naj bi bila ta »razredni boj«, ki pa je dejansko le zaostri pogoje revolucionarnega delovanja v zahodnoevropskih deželah, kasneje pa tudi v celotnem svetu, ko so kapitalistične sile identificirale vsako napredno gibanje s »sovjetsko agresivno komunistično ekspanzijo« in v njem našle objekt posrednega boja proti Sovjetski zvezi. Namesto, da bi revolucionarne sile ustvarile pogoje, v katerih bi lahko čim bolj neovirano delovale v lastnih deželah, so nastali pogoji, v katerih je bilo tako delovanje skoraj nemogoče oziroma izredno oteženo. Celotno delovanje zahodnoevropskih KP je bilo usmerjeno na zunanje-politično področje; namesto da bi spreminjale pogoje svojega delovanja, so bile povlečene v blokovsko konfrontacijo.

»Izvoz« revolucije?

»Ceno« polarizacije sveta so morale plačati tudi novonastale vzhodnoevropske države. Iz vojne so izšle v

okviru »interesne sfere« Sovjetske zveze in v tem okviru je nastajal tudi njihov socializem. Ali gre prisojati odločilno vlogo pri nastajanju temeljne socialistične usmeritve v vseh teh državah prisotnosti Rdeče armade v njih neposredno po vojni? V povojni Evropi je bila situacija za razvoj socializma ugodna, veliko naprednih sil je podpiralo socialistično usmeritev. V nekaterih od vzhodnoevropskih držav so obstajale močne komunistične partije (Čehoslovaška, Bolgarija). Dejstvo je da je prisotnost sovjetske vojske na mejah ustvarila ugodne pogoje za te sile, vendar pa zato še ni mogoče trditi, da je bila temeljna naravnost v socializem produkt samo te prisotnosti. Na tem mestu se spet postavlja že omenjena dilema: **ali je Sovjetska zveza v te dežele »izvozila revolucijo«** in iz tega sledi kasnejša odvisnost in navezanost vzhodnoevropskih socialističnih dežel na Sovjetsko zvezo?

Bistveni pogoj za pozitiven razplet vsake revolucije je njena NOTRANJA moč. Prav v tem pogoju pa so stale sile socializma v vzhodnoevropskih državah na svojem začetku na relativno trhljih nogah. Notranja moč vsake revolucije temelji na njeni vsidranosti v množicah, na zagnanosti teh množic v uresničevanje strategije njihove avantgarde, strategije, ki je nastala iz množične aktivnosti. Sile, ki so stale na čelu boja za socializem v vzpostavljenih »ljudskodemokratskih režimih« pa **za seboj niso imele procesa množičnega ustvarjanja take strategije**. In prav zato se niso mogle neposredno opreti na množice, ko so formirale novo ureditev; zato so se v veliki meri oprle na zunanjo moč, ki bi lahko pomagala pri rojstvu nove oblasti in je tudi imela interes za to, da je porodničar revolucije. Konec koncev je Rdeča armada pomagala osvoboditi tudi Jugoslavijo, pa kljub temu niti slučajno ne moremo govoriti o tem, da je bila aktivnost Rdeče armade in njen vpliv odločilna za novo socialistično naravnost Jugoslavije. Sama prisotnost Rdeče armade in njena pomoč **za dejansko revolucijo ni mogla pomeniti bistvene komponente**.

»Še nikoli v zgodovini ni obstajalo tako obče prebijanje novih družbenih formacij, da pravkar uresničena zmaga v eni ali več deželah ne bi delovala v neki obliki na to ali ono deželo... te revolucije so bile v vrsti dežel znatno olajšane z vojaško pomočjo sovjetskih čet...«³ Mislim, da je pomembno izpostaviti razlike med revolucijami v vzhodnoevropskih državah in jugoslovansko revolucijo, da prav tu leži ključ za razumevanje današnjih odnosov med državami tako imenovane »socialistične skupnosti«.

Jugoslovanska revolucija je ostala samostojna in izvirna **kljub** (tudi) pomoči sovjetskih čet pri osvobajanju njenega ozemlja, kajti imela je svojo notranjo moč in **svojo** jasno usmeritev. Čete Rdeče armade tu niso izvedle nikakršne »socialistične« intervencije. Skozi vso narodnoosvobodilno vojno (tudi že prej) je jugoslovanska partija gradila dolgoročno **strategijo** ljudske fronte, preko katere je zrastle tudi nova državna oblast. Revolucija je tu rasla **od spodaj**. Stari državni aparat **je bil razbit** s tem, ko je od spodaj nastajala nova oblast ljudskih odborov. Nova oblast je bila **dejanski rezultat dela množic** in sprejeta v njihovi zavesti kot taka. Diktatura proletariata se je konstituirala kot proces, ki je tekkel skozi najširšo demokracijo. To so bila objektivna tla (zavest množic o njihovih dosežkih) za pozitivno razreševanje protislovij na novih tleh. **Samostojna revolucija**, ki je imela svojo veliko notranjo moč, je bila pogoj za razvijanje **samostojnega socializma**.

V deželah »ljudske demokracije« je razvoj tekkel po skoraj obratni poti. Sile socializma, ki niso imele formirane temeljne strategije niti (prav zato) množic za seboj, so dobile v roke **najprej oblast**. Ob tem je stari državni aparat ostal ali pa se je šlo v njegovo razbijanje od zgoraj. Najprej so sicer obstajali poskusi oblikovanja nove ljudske oblasti (v veliki meri po jugoslovanskem vzoru!), vendar pa je bil to šele začetek poti, ki jo je jugoslovanska revolucija že prehodila. **Zato pa je bil potreben čas!** Na drugi strani so okoliščine nenehno

silile, da se proces vzpostavljanja socializma »pospeši«. In dejansko je do »pospešenja« prišlo – rezultati pa so bili nasprotni od hotenih.

Diktatura proletariata se je, še preden se je vzpostavila, sprevrgla v diktaturo birokracije! Partije so bile pre-slabe, notranja moč revolucije se je za obstoječe svetovno razmerje sil »prepočasi« vzpostavljala. Tisto, kar bi lahko bilo **pomoč** (sekundarna) »dopolnitev« pri revoluciji, je postalo primarno. Rdeča armada in preko nje Sovjetska zveza je v začetku lahko pomenila revolucionarno pomoč, toda notranje sile so bile preslabe in imele so »premalo časa«, zato je »porodničar«, SZ, ne le pomagal pri porodu, ampak začel določati tudi spol otroku. V tem trenutku (ko so odločilni sunki začeli prihajati od zunaj) se je revolucionarna pomoč sprevrgla, postala je vsiljevanje tujega modela socializma, sovjetskega sistema. Iz tega enkratnega dejstva nekateri odbijajo vsakršno pomoč katerikoli revoluciji.

Toda absolutnega merila za vnaprej »dovoljeno« količino pomoči pri nastajanju neke revolucije ni, zmeraj gre za konkretno razmerje sil, v katerem mora biti odločilna avtohtona moč revolucije, da se pomoč ne sprevrže v »pomoč« – v vsiljevanje tujih receptov oziroma v t. i. »izvoz revolucije«, ki pa v končni instanci pomeni »izvoz« tankov.

Posebna medsebojna odvisnost državnih vodstev v »socialistični skupnosti«

V deželah »ljudske demokracije« je v začetku ponekod bila prisotna težnja po samostojni poti, vendar pa je bilo konkretno razmerje sil tako, da so bile zunanje sile močnejše, notranje sile (partije) pa so se (ali: ker so se) zaradi lastne nemoči začele prvenstveno naslanjati na njih. V tem leži temeljna protislovnost poti, po kateri je nastala socialistična oblast v vzhodnoevropskih deželah, hkrati pa je podlaga celotne »stavbe« odnosov med njimi in načina reševanja kriznih situacij, do katerih prihaja nenehno prav zaradi take poti vzpostavljanja socialistične ureditve.

Stalon »kratek stik« med oblastjo, ki se ni uspela legitimirati v množicah kot socialistična in ki temu ustrezno v vsaki krizni situaciji išče zunanjo oslombo, je začaran krog. Partije in vlade se ne morejo legitimirati v množicah, zato iščejo zunanjo pomoč in ker iščejo zunanjo pomoč, se ne morejo legitimirati v množicah. Obenem vladajoče sile v državi, ki zunanjo »pomoč« »nudijo«, vedno bolj osvajajo logiko močnega zastopnika,⁴ zunanja »pomoč« je v vsakem novonastalem kriznem primeru že vnaprej prisotna in se zmeraj ponuja kot prva in »najlažja« možnost za »reševanje« problemov.

V tem leži tudi posebna medsebojna odvisnost dežel »realnega socializma«, v kateri so garant za vodilno vlogo Sovjetske zveze oblasti, ki stalno potrebujejo njeno moč, hkrati pa Sovjetska zveza za utrjevanje svojega prvenstva ob sebi potrebuje (socialistične) države, v katerih svojo primogenituro lahko potrjuje. Vsako spreminjanje te posebne medsebojne odvisnosti in spleta odnosov, ki iz nje izhaja, je zato nezaželeno. Nujna je trdna, monolitna struktura odnosov, ki je temelj danes tako imenovane socialistične skupnosti, v kateri **vse države** (razen SZ) **svoje medsebojne odnose**

vzpostavljajo preko posrednika, Sovjetske zveze, kot garanta obstoja te skupnosti. In pri tem ni bistveno, kako se ta »skupnost« danes imenuje – naj bo »svetovni socialistični sistem«, »socialistični tabor« ali »socialistična skupnost držav«, bistveno vprašanje je njena narava.

Imaginarna skupnost

»Socialistična skupnost držav« je proklamirana kot skupnost, ki neposredno upodablja obče interese socialističnih držav. Pa vendarle se je do zdaj v zgodovini te »skupnosti« ob vsakokratnem izbujanju posebnih interesov posameznih držav pokazalo, da ne le, da se niso mogli potrditi v okviru »občih« interesov »socialistične skupnosti«, ampak celo, da »obči« interesi posebnih za svoj obstoj sploh ne potrebujejo, da so odvečne in »nevarne« vsake samosvoje rešitve. »Obči« in posebni interes sta se izkazala za nasprotna, protislovje je bilo ponavadi razrešeno s silo, z zadušitvijo posebnega, ponovno potrditvijo »občega« na račun posebnega. (Mislim, da so v zdajšnjem trenutku primeri takih dušitev znani in jih ni treba posebej naštevati).

»Obči« interes za posamezne države (narode) »socialistične skupnosti« ne sovpača z njihovim lastnim, uveljavljen je bil »kot njim tuj in od njih ‚neodvisen‘, kot sam spet poseben in samosvoj ‚obči interes...‘, kar se kaže v nenehnem zunanem poseganju s strani tistih, ki so svoj posebni interes uveljavili in ga še uveljavljajo kot občega.

»Socialistična skupnost držav« je zato iluzorična skupnost, »iluzorično občestvo«, v katerem **skupnostni interes ni dejanski skupnostni interes** svobodnih enakopravnih narodov, ampak posebni, navidezni skupnostni interes, posredovan preko vodilne vloge Sovjetske zveze in zasnovan na posebni medsebojni odvisnosti vladajočih struktur v teh deželah. »Socialistična skupnost držav« je **poseben sistem odnosov** teh držav, ki služi navideznemu občemu interesu svetovnega socializma in komunizma, dejansko pa ohranja neke posebne oblike socializma, državnega socializma, ki se je v tem sistemu odnosov razvil do svojih zadnjih konsekvenc. Če se je v notranjem razvoju oblike državnega socializma pokazalo, da pelje njegovo povečevanje in absolutiziranje ne v svobodo posameznika v skupnosti, ampak v njegovo podrejenost navideznim »višjim« ciljem že pred drugo svetovno vojno v stalinskem režimu, potem se je

po drugi svetovni vojni pokazala posledica tega absolutiziranja tudi v meddržavnih – mednarodnih odnosih (v »socialistični skupnosti«) – kjer ne vodi v enakopravne mednarodne odnose, ampak v podrejanje enih narodov (manjših) interesom drugih (večjih).

Od delavskega razreda odtujena birokratska oblast je pogoj za nastanek in nenehno obnavljanje, reproduciranje odnosov sile in hegemonije med socialističnimi državami, za prevlado interesov ene »socialistične« vladajoče strukture (Sovjetske zveze) nad drugimi. Hkrati so ti odnosi sile in hegemonije že tudi sami postali pogoj za nadaljnji obstoj birokratske oblasti v državah »socialistične skupnosti«, zato obstaja interes za njihovo ohranjanje in nenehno »poglabljanje«. Tako kot mora odtujena oblast v teh državah svoj posebni interes, da bi ga uveljavila, nenehno prikazovati kot obči interes vsega ljudstva, ga torej nenehno ideološko utemeljevati (tudi v teh deželah ni več mogoče brez posebnega opravičila izvajati neposredne prisile), tako morajo biti tudi interesi ohranjanja statusa quo v odnosih med državami »socialistične skupnosti« stalno prikazovani kot splošni interesi socializma in zato kot obči interesi vsakega od narodov v »socialistični skupnosti«. In ne samo to, da morajo biti ideološko utemeljeni.

Novejša zgodovina ravnanja teh držav je pokazala, da ideološko utemeljevanje ne zadostuje (več), da posebni interesi nenehno bežijo iz okvira »splošnih zakonitosti«. »Bratsko prepričevanje« o nujnosti danih odnosov je bilo ob vse pogostejših poskusih uveljavitve lastne poti v socializem preslabotno. Ko je bilo treba enotnost zagotoviti s silo in to ne le enkrat, marveč večkrat zapovrstjo, sta morala enotnost in skupni (splošni) interes dobiti svetniško avreolo zakonitosti, prava, hkrati s tem pa tudi za naprej poseben izvor za sankcije nad vsemi, ki bi morebiti stopali iz okvirja socializma v eni »skupnosti«.

Navidezni internacionalizem

Stari, kominternski »psevdointernationalizem« z razpustitvijo Kominterne leta 1943 ni odmrl, ohranil se je naprej, čeprav v zmeraj ožjih oblikah, dokler se nazadnje ni »teritorializiral« v »socialistični skupnosti držav«. Da je zgodovinsko že zdavnaj presežen, se je prvič jasno pokazalo v poskusih vključevanja partij v frontno organiziranost množic pred drugo svetovno vojno, torej ob prvih orientacijah partij v lastne razmere in s tem z

njihovim osamosvajanjem od »zagledanosti« v sovjetski model socializma.

Vendar so partije morale prehoditi še dolgo pot v smeri odmikanja od priseganja zvestobe v Oktobrski revoluciji, nastali sovjetski državi in partiji. In ta pot za zahodnoevropske partije še zmeraj ni končana (razen morda do neke mere za italijansko). Kaže, da mora (bo moral) »real-socialistični« model res do kraja pokazati posledice svojega ohranjanja in v zvezi z njim ohranjanja »starega« internacionalizma.

V veliki meri se je to že zgodilo prav v odnosih med državami tako imenovane »socialistične skupnosti«, ki so zasnovani na obliki stare, kominternske partijske medsebojne odvisnosti. Ohranjanje kominternskega »internationalizma« (zato da bi ohranili natanko ta socialistični model) je v tej »skupnosti« moralo dobiti vse bolj nasilne oblike (glede nato, da »cepljenje« sovjetskega modela na nekatere od današnjih »članic« socialističnega tabora že v samem začetku ni ustrezalo njihovim razmeram, da je bilo že v samem začetku nasilno).

Neposredni dokaz, da je to zadnja in že davno zgodovinsko presežena oblika, je njeno zagotavljanje z državno in vojaško prisilo, z vojaškimi intervencijami, kjer se v bistvu ohranja le teritorij, na katerem je zaradi posebnih zgodovinskih pogojev ta navidezna enotnost še edino možna.

Sovjetska zveza je primat, ki ga je imela v mednarodnem komunističnem gibanju pred drugo svetovno vojno preko Kominterne, izgubila. Nova oblika, Informbiro evropskih komunističnih partij, je bila formirana kot »nadaljevanje« že tradicionalnih odnosov podrejanja interesov KP interesu sovjetske države, čeprav je bila ustanovljena kot navidez prostovoljno združenje. To je bila prva oblika, ki je v celoti od samega nastanka služila le še nasilnemu ohranjanju »starega« internacionalizma, hkrati pa je skozi njo nastala prva njena očitna negacija in dokaz za možnost in nujnost drugačnih odnosov med komunističnimi partijami (oziroma silami socializma) in med novonastalimi socialističnimi državami, torej za drugačni internacionalizem.

Izobčenje Jugoslavije kot socialistične države iz »socialističnega sveta« bi naj bilo pouk za vse tiste, ki bi v bodoče skušali hoditi po svojih namesto po že utrjenih poteh. Pokazalo se je, da znajo tudi socialistične države v medsebojnih odnosih uporabiti sredstva, ki jih je do tedaj uporabljala proti socializmu le kapitalistična »sveta aliansa«, ko mu je skušala preprečiti prodor in obstanek: grožnja s silo, ekonomska blokada, popolna izolacija... Mistična koprena socializma, v katerem naj bi bili v naprej, brez truda zagotovljeni enakopravni odnosi med narodi in državami, je začela izginjati.

Enakopravni odnosi se niso mogli vzpostaviti na enostranski navezanosti in odvisnosti od le ene močne socialistične države, ki je predstavljala edino merilo za vse ostale. ENAKOPRAVNI ODNOSI BI SE LAHKO VZPOSTAVILI LE NA VSESTRANSKI MEDSEBOJNI POVEZANOSTI VSEH KOMUNISTIČNIH PARTIJ (vladajočih in nevladajočih) IN SOCIALISTIČNIH SIL, KI BI SE BREZ POSREDOVANJA »NAJMOČNEJŠE PARTIJE IN DRŽAVE« VZAJEMNO »MERILE« DRUGA V DRUGI IN TAKO BREZ POSREDOVANJA NEKE VIŠJE SILE UREJALE SVOJE ODNOSE. Jugoslovanska »herezija« bi lahko označevala začetek procesa osamosvajanja socialističnih sil od navezanosti na en model in začetek formiranja enakopravnih NEPOSREDNIH odnosov, procesa, ki se je nadaljeval s Kitajsko »herezijo« (z vsemi njenimi posebnostmi) in osamosvajanjem dela vplivnih zahodnoevropskih komunističnih partij. Obenem je ta proces pripomogel k samostojni poti mnogih novonastalih naprednih sil v osvobojenih bivših kolonijah.

Zadnja oblika podrejanja »staremu« internacionalizmu

Vsakokratni poskus ponovnega strjevanja komunističnih partij okoli Sovjetske zveze je rodil nova osamosvajanja, nove »herezije«, nove samostojne poti. Ko je že kazalo, da je »nauk« Kominforma utrdil »generalno linijo« in je bil Kominform razpuščen, je popuščanje vajeti v času XX. kongresa KPSZ omogočilo sprostitev osamosvajanja tudi znotraj navidez enotnega »socialističnega tabora«. Enotnost se je morala zagotoviti z vojaško intervencijo, ki je bila označena kot »proletarski internacionalizem v praksi«.

Kot nova oblika »poenotenja« celotnega mednarodnega delavskega gibanja so v razdobju po XX. kongresu začeli služiti internacionalni shodi komunističnih partij. »Za t. i. svetovne konference KP je bil z ene strani značilen poskus, da bi izdelali splošno sprejemljive analize in programe, torej neko vrsto generalne linije, v zvezi z nastajajočimi razlikami v komunističnem gibanju pa z druge strani namen iz takšnih konferenc napraviti platformo za obsodbo »drugih«, v konkretnem primeru Kitajcev, nadalje »revizionistov.«⁷

Toda stare sheme se niso mogle dolgo obdržati. Zadnja, za formalno potrditev »praktičnega internacionalizma« sovjetskega tipa navidezno uspela taka konferenca, je bila (po intervenciji sil Varšavskega sporazuma na Čehoslovaškem) leta 1969, ki je dejansko pomenila pokop priseganja na sovjetski model. Čeprav dolgi proces postavljanja partij na lastne noge s tem še zdaleč ni bil končan, je bilo vendarle jasno, da so se pomembne sile izmaknile dolgoletnemu vplivu sovjetske partije in sovjetske državne politike.

Ta je tako izgubila svojo dolgo časa branjeno hegemonijo v mednarodnem delavskem gibanju. Kolikor je uspela svojo premoč ohraniti, tega več ni mogla storiti

kot partija, ki služi za vzgled ostalim silam socializma, torej s »prepričevanjem« kot dejanska sila socializma, ampak le preko mehanizma državne oblasti, sile, ki jo je imela v svojih rokah. Le v tistem delu sveta, kjer lahko uporablja ta mehanizem, sovjetska partija (identificirana z državo) še uveljavlja svoj »internacionalizem«, svoje »splošne zakonitosti«. Tako ni več niti navidezna avantgarda (dejanska ni bila že od leta 1924 naprej), je le še stranka v državi, ki skuša na vse pretege obdržati pridobljeno oblast in vpliv.

Največjo moč ima le še znotraj teritorija, ki ga je v posebnih okoliščinah razdelitve sveta uspela relativno trdno privezati nase, znotraj t. i. »socialistične skupnosti držav«. Kljub avreoli socializma, ki si jo nenehno znova nadeva in poudarja, da so odnosi med temi državami socialističnega značaja, je vse bolj jasno, da t. i. principi »socialističnega internacionalizma« v tej »skupnosti« niso nič drugega več kot ideološko prikrivanje vedno bolj nasilnega podrejanja interesov poljskega, čehoslovaškega, madžarskega, vzhodnonemškega, bolgarskega, romunskega delavskega razreda interesom birokratskega monopola. Obupno prizadevanje za utrditev »enotnosti in povezanosti držav socialistične skupnosti«, njihove stritve, ni nič drugega kot poslednji poskus, ohraniti vsaj delno stari »internacionalizem«, vsaj tam, kjer se to kaže kot še možno. **Z vodilno vlogo Sovjetske zveze (njene partije) kot sile socializma je konec** in konec tudi sama v praksi neposredno priznava (ne glede na kontinuirano retorično poudarjanje, da je še vedno vodilna sila socializma) s tem, ko se umika (pravzaprav jo drugi subjekti socializma potiskajo v defenzivo) in svoje delovanje vse bolj koncentriira na ozemlje, na katerem ima politično in vojaško premoč. Bolj ko jo osamosvajanje sil socializma v svetu potiska na omejeni prostor, bolj obupno si skuša vsaj tu zagotoviti trdno pozicijo, večja je težnja po »poenotenju« prostora »socialistične skupnosti držav«, te zadnje oblike ohranjanja »starega«, navideznega internacionalizma v novih pogojih.

Opombe

¹ Razpust KI leta 1943 je bil produkt take situacije sovpadanja interesov, obenem pa posebnih pogojev vojne, v katerih taka organizacija ni mogla delovati. Seveda ne gre pozabiti istočasnosti razpusta KI in procesa sporazumevanja in sodelovanja SZ z antihitlerjevskimi velesilami!

² Ne trdim, da je Sovjetska zveza v povojnem obdobju pomenila vsebinsko revolucionarno silo, kakršna je bila neposredno po Oktobrski revoluciji. Njena posebna logika »socialistične« velesile je funkcionirala že pred pojavom bipolarne konstelacije in hladne vojne ter je k takim razmerjem tudi pripomogla in se skozi njih razvijala. Vendar pa je ravnanje kapitalističnih držav bilo tudi v tem primeru izraz istega strahu kot v primeru nastanka Sovjetske zveze, namreč bojazni, da se jim del sveta, ki je pomembno tržišče in surovinska baza kapitala, iztrga iz dosega.

³ F. Marek – Filozofija sovjetske revolucije, Stvarnost ZG, str. 97, 98

⁴ To logiko so začele osvajati že pred nastankom drugih socialističnih držav preko KI, vendar pa se je v novih okoliščinah še mnogo močneje izrazila.

⁵ K. Marx – F. Engels, Nemška ideologija, MEID II, LJ CZ, 1977, str. 39

⁶ ibid, str. 39

⁷ Alois Maier, Zur Krise des Internationalismus, Wiener Tagebuch 12/1978, str. 14

⁸ Ko govorim o zmanjševanju in omejevanju vpliva sovjetske zveze (njene partije kot vladajoče v sovjetski državi) kot sile socializma s tem ne trdim, da se enostravno zmanjšuje njen vpliv kot močne države, kot svetovne velesile na potek razvoja socialističnih poti v posameznih (predvsem majhnih in v razvoju proizvodnih sil zaostalih) državah. Ta vpliv si uspeva Sovjetska zveza še zmeraj precej uspešno ohranjati, pa tudi pridobivati novega, v kolikor državam nudi ekonomsko ali (in) vojaško pomoč ob posebnih političnih pogojih ter tako hkrati vpliva na oblikovanje smeri družbene ureditve v njih. Seveda ni nujno, da so politični pogoji za pomoč neko očitno prisiljevanje, zadostna prisila je že samo dejstvo majhnosti in gospodarske zaostalosti neke države, ki se noče oslanjati na moč svoje bivše metropole. Toda tak vpliv še ne pomeni, da Sovjetska zveza na te države deluje kot revolucionarni dejavnik, mnogo bolj gre spet za njeno politično in vojaško moč (ki se kaže kot nujna in za nekatere edino vidna alternativa). V kolikor je (predvsem v preteklosti) delovala tudi kot socialistični vzor, je bilo to zlasti zaradi podobnosti v stopnji razvoja proizvodnih sil držav »tretjega sveta« in bivše zaostale carske Rusije, iz katere je izšel sovjetski »model«. Obenem je treba omeniti, da so se tudi v državah »tretjega sveta« mnoge sile socializma začele osvobajati z gledovanjem po sovjetskem »modelu« in se zavedati nujnosti lastne poti, čeprav je tam, kjer ima sovjetska država že utrjene pozicije, to pot prav tako težko začeti kot znotraj »socialistične skupnosti«.

UDK: 327.3

socialistična skupnost držav, razvoj socializma, revolucija

Vlasta Jalušič: Iluzorično občestvo »socialističnega internacionalizma«

Avtorica govori o nasprotju med revolucionarnimi interesi posameznih partij delavskega razreda in interesi sovjetske partije in države. »Ceno« polarizacije sveta (ZDA-SSSR) po drugi svetovni vojni so plačale tudi novo nastale vzhodnoevropske države. Te države (za razliko do Jugoslavije) za seboj niso imele procesa ustvarjanja strategije množične aktivnosti, in se prav zaradi tega niso mogle opreti na množice pri formiranju nove ureditve. Avtorica izpostavi razliko med revolucijami v vzhodnoevropskih državah in jugoslovansko revolucijo. Prav tu pa leži tudi ključ za razumevanje današnjih odnosov med državami t. i. »socialistične skupnosti«.

UDK: 327.3

socialist community of states, development of socialism, revolution

Vlasta Jalušič: Illusory Community of »Socialist Internationalism«

The authoress discusses contrariety between revolutionary interests of individual working-class parties and interests of soviet party and state. Also the newly formed East-European countries have after the Second World War paid the »price« of the polarization of world (between USA and USSR). These countries (in distinction from Yugoslavia) have lacked the process of creating a strategy of mass activities, what was the reason why they could not have been supported by the multitude in organising the new social order. The authoress subjects the difference between revolutions in East-European countries and yugoslav revolution. In this very point lies the key to the comprehension of present relations between the states of the so-called »socialist community«.

UDK: 141.82(497.1):316.343.654

KRITIKA VSEGA OBSTOJEČEGA

bavbav za obstoječe

(prispevek k razjasnjevanju spoprijema marksistične filozofije v Jugoslaviji z dejanskostjo 70-ih let)

Slavko Gaber

Relativno mirna prva polovica šestdesetih let je preteklost. Vpričnost predstavlja druga polovica desetletja, ki daje jasno vedeti, da razrednih bojev, tako v svetu, kot tudi pri nas, še zdaleč ni konec. Prav ta dejanskost predstavlja polje spoprijema marksistične misli v Jugos-

slaviji z dejanskostjo, del katere je tudi sama. Kritika vsega obstoječega predstavlja v sedemdesetih letih, pa tudi še danes- eno najbolj spornih točk tega spoprijema. Ta metodološka postavka je predstavljala eksplicitno programsko izhodišče revije Praxis. Za do-

ločene kroge je bila sinonim za vse slabo na področju filozofije – nekateri med njimi so šli celo tako daleč, da so jo izenačili z uničenjem, smrtjo. Drugi pa so zopet videli v njej odrešilno čarobno palico marksistične filozofije.

Začnimo pri očitkih. Najpogostejši očitek »kritiki vsega obstoječega« je bil, da je anarhistična, nihilistična in da v negiranju vsega okrog sebe zametuje tudi tiste napredne sile v družbi, ki so sposobne vzpostavljati zgodovinski nuovum. Če bi bilo seveda vse tako preprosto in odpravljivo z enim »zamahom«, potem o njej in o Praxisu ne bi bilo vredno govoriti. Posredno proglašeno za neprisebno bi oboje izginilo iz zavesti mislečih »Jugoslovanov«. Seveda problem še zdaleč ni preprost do te mere.

Ko so praksisovci uporabljali princip kritike vsega obstoječega, so se sklicevali na »mladega« Marxa. Explicito najdemo to tezo v tretjem pismu Rugeju in se v kontekstu glasi takole: »Če konstrukcija prihodnosti in gotovosti za vse čase ni naša stvar, je tembolj gotovo, kaj moramo storiti **zdajle**.* mislim brezobzirno kritiko vsega obstoječega, brezobzirno v tem smislu, da se kritika ne boji svojih rezultatov in prav tako ne konflikta z obstoječimi silami.«**

Res je, da Marx opozarja, da mu ne gre za dogmo, ampak da mu gre za »zdajle«, vendar se nam to dejstvo na tem mestu ne zdi najpomembnejše. V Jugoslaviji poudarek v polemikah s kritiki vsega obstoječega ni bil na pojmu **zdajle**, temveč se je premikal sem ter tja po pojmih »brezobzirno«, »vsega«, »obstoječega«. Problem obstoji v točki razumevanja pojma obstoječe (1), s katerim so mnogi zamenjali pojem dejanskost. Kajti ne glede na to ali **zdajle** ali **potem** je iz Marxovih del jasno, da mu tudi v »mladih« letih ni bilo do nihilistične samovšečne kritike vse dejanskosti. Zdi se, da bi lahko za Marxa trdili, da mu je obstoječe predstavljalo le tisti segment dejanskosti, ki v sebi ni imel nobenih potenc več in je predstavjal coklo zgodovinskega razvoja.³ Obstoječe samo pa vsekakor ni predstavljalo, kot so mnogi menili, totalitete življenja.

Kako pa so princip »brezobzirne kritike vsega obstoječega« razumeli praksisovci? Razumljivo je, da bomo na tem mestu lahko navedli le nekatere primere njihovih, zaradi pogostih napadov na ta princip večkratnega opredeljevanja do tega vprašanja.

a) »Ko Marx proklamira brezobzirno kritiko vsega obstoječega, ne misli, da je potrebno vsemu reči 'ne', temveč smatra, da je potrebno izvršiti takšno analizo vsake dane situacije, ki se bo dokopala do njenega bistva, ki jo bo osvetlila tako v njenih bistvenih omejitvah in pomanjkljivostih kot tudi v njenih pozitivnih razvojnih možnostih. To je pomen, ki ga ima beseda 'kritika' pri Marxu, to je pomen, ki ga ima pri Kangrgi in pri naših filozofih, ko razpravljajo o tem.«⁴ Naprej govori o tem, da mi nimamo nekaterih meščanskih predsodkov Marxovega časa in zato »lahko korenito analiziramo vse probleme naše družbe in odkrivamo, tako tisto, kar mora biti v naši vpricnosti preseženo, kot vse, kar je v njej pozitivno in je osnova nadaljnega razvoja.«⁵

b) Mihajlo Marković govori o »kritični misli« in pravi: »To stališče se ne pomirja z dano sedanjo dejanskostjo, vendar je ne jemlje kot zgolj lažno umazano dejanskost, ki mora biti samo predmet gnusa, prezira in razdejanja. To stališče v dani biti razlikuje aktualno in potencialno. V aktualnem razlikuje odnose in strukture, ki jih je treba ukiniti in tiste, ki jih je treba ohraniti kot osnovo za izgradnjo novega; v potencialni sferi dane biti razlikuje latentne dispozicije, ki jih je treba blokirati – preoblikovati v sprejemljive oblike človekovega vedenja in tiste, ki jih je treba vzpodbuditi – intenzivneje objektivirati...«⁶

c) »... zato, da vemo, da dialektika negativitete nikakor ne pomeni 'koraka v prazno', ali 'abstraktnega zoperstavljanja obstoječega in neobstoječega', zadošča poznavanje Hegla... sinteza, 'korak v novo', ni mogoča brez predhodnega poznavanja pomena 'obstoječega' v sklopu bolj obširnega pojma 'stvarnog' ili 'zbijskog'.⁷ potrebno zaradi tega, ker je bila prav distinkcija obstoječe : dejansko tolikokrat spregledana in v nekaterih primerih celo namenoma. (O tem pozneje).

Verjetno je opredelitev kritike vsega obstoječega, pa četudi je brezobzirna, ko gre za obstoječe, načeloma povsem sprejemljiva in je na tej ravni ni moč odpraviti. Še celo več. Z gotovostjo lahko govorimo o tem, da se ujema s kritiko vsega obstoječega, ki jo v naših zmerah »lahko razumemo kot neprestano kritično analizo doseženega z namenom, da se postavijo novi smotri, kot neprestan kritičen odnos do vsega, kar se postavlja po robu napredku, do vsega konservativnega v družbi...«⁸ in s tistim, kar je močno poudarjeno tudi v Programu ZKJ in je strnjeno v zadnji odstavek: »Da bi izpolnili svojo zgodovinsko nalogo pri ustvarjanju socialistične družbe v naši deželi, moramo posvetiti temu smotru vse svoje sile, biti kritični do sebe in do svojega dela, biti nepomirljivi nasprotniki slehernega dogmatizma in biti zavesti ustvarjalnemu duhu marksizma. Nič, kar je bilo ustvarjenega, nam ne sme biti tako sveto, da bi ne moglo biti preseženo in da se ne bi umaknilo tistemu, kar je še bolj napredno, še bolj svobodno, še bolj človeško.«⁹ Na načelni ravni lahko sprejmemo »kritiko vsega obstoječega« ali pa tudi kako drugo varianto istega, če se le zaveda razlike med obstoječim in dejanskim, če ji je jasno, da »kritična teorija opisuje tako, da razkriva«¹⁰ kritično resnico tistega, kar opisuje. In da je slika, ki jo razodeva »v dva cepa: je 'pozitivna' in hkrati 'negativna' resnica opisanega stanja«¹¹ * Takšna kritika lahko na omenjeni ravni postane predmet kritike samo s strani nedomišljenega principa ali pa s strani obstoječega. Kot primer zadnjega lahko služi: »Konservativno premišljevanje o radikalni negaciji«. Le to se začne pri številki Tribune in se skozi obračanje njenih strani skozi neopravičeno posploševanje nadaljuje v ščuvanje študentov in njih denunciacije. Poglejmo si dogajanje od bliže. Začenja se z dvema starčkoma, ki nista kdorsibodi, ampak sta akademsko izobrazena in visoko kul-

turna strokovnjaka. Ta starčka sodita o zadnji številki Tribune.

Sodba je črnobela.

Prvi starček (strokovnjak): »Prav ravna, ti mladeniči, lop po idiotih, nesramnežih, po vsem, kar ni vredno drugega kot brce.«¹²

Drugi starček (strokovnjak): »Samo malo sem jo prelistal in sem ter tja kaj prebral, pa sem se tako razbesnel, da sem jo pri prič raztrgal; nesramneži, infatlici, bedaki, baraboni...«¹³

Znanstvenik, ki je pohvalil Tribuno, je pohvalil tisto, česar se Tribuna sama zaveda – »negativistični in revolucionarni radikalizem«. ¹⁴ Kot predstavnik te pozicije na področju teorije nam Taras Kermauner predstavi Herberta Marcuseja, ki v enem svojih prispevkov govori o pojmu negacije v dialektiki. Marcuse v tem prispevku govori o težavah dialektike v tisti točki pojma, v kateri »se negativne sile razvijajo znotraj obstoječega antagonističnega sistema.«¹⁵ Na podlagi dela Marcusejevega teksta, (2), ki ga Kermauner izenači z nihilističnim stališčem M. Slodnjaka in A. Zorna potem zaključuje: »kritika in negacija sta dosledno domišljeni – lahko edinole nasilje in uničevanje: smrt.«¹⁶ Tako, zdaj smo vam povsem nevtralnno predstavili pozicijo »kritike vsega obstoječega« oziroma pozicijo negativitete. Mi nismo njeni pristaši, vam pa prepuščamo, da se sami odločite – no dajte torej, odločite se: »Kritika in negacija sta dosledno domišljeni – lahko edinole nasilje in uničevanje: smrt.« Ste se odločili?

Za zdravi razum obstaja namreč samo dvoje »na eni strani pozitiviteta (= suženjstvo), na drugi negativiteta (= svoboda = smrt)«¹⁷ Za zdravi razum je moč državno politiko voditi samo s stališča suženjstva – pozitivitete. Zanj je dejstvo, da je po obstoječih podatkih v Stalinskih taboriščih pomrlo čez dvajset milijonov ljudi, da so Rusi Poljski leta 1939 zabodli nož v hrbet in pobili na tisoče poljskih oficirjev, da so »posredovali« na Madžarskem in Poljskem leta 1956 in da so leta 1968 »obiskali« Češkoslovaško, opravičljivo v pozitiviteta (to jo za Tarasa Kermaunerja »realna politika«). »Zares radikalno stališče, ki hoče negativiteto (**brezobzirno kritiko vsega obstoječega – sic!**), teh razlogov seveda ne priznava,«¹⁸ vendar pa naša država danes ne more več ravnati tako, kot je ravnala KPJ leta 1941, ko je rekla svoj odločni »bolje grob nego rob«. Takrat je lahko šla v smrt. Če bi bila danes tako radikalna, bi morala napovedati vojno ZDA, ko tlačijo Vietnam, ali pa SZ, ko je vkorakala v Češkoslovaško. Toda tako ne gre, kajti mi smo država pozitivitete in hočemo ohraniti temeljni status Quo. Odpira se vprašanje, zakaj študentje, ki proklamirajo pozicijo »kritike vsega obstoječega« niso konsekventni? Zakaj niso »bodisi prerok ali žrtev, bodisi ubijalec ali samomorilec...«¹⁹ In to ne samo na področju zunanje politike. Tu se je lahko igrati. Zahtevati npr. rehabilitacijo Marjana Rožanca ali revizijo procesa zoper Jožeta Pučnika, to pa je tisto pravo. »Odpri vprašanje revizije tega procesa – in podobnih – ki so se godili pri nas doma, ni neogibno za tistega, ki na ta svet – pozitiviteto – pristaja, saj je takšen človek že v osnovi 'kompromisar', človek razumevanja politike, taktike in temu človeku (Tarasu Kermaunerju) teh vprašanj ni treba postavljati. Veliko vprašanje pa je, zakaj jih namesto meščanskih riti ne postavijo študentje. Očitno je, da je s koherentnostjo slovenskega študentskega radikalizma nekaj narobe.«²⁰

Seveda se po tem prikazu postavlja vprašanje kaj je s koherentnostjo tu prikazanih (seveda ne znanstveno) »čisto« prikazanih – to niti najmanj ni bil naš namen) stališč gospoda T. Kermaunerja.²¹ Eno je gotovo. Ko se v Jugoslaviji bije idejni boj, se v njem ne abstrahira od interesov in interes malomeščanstva prav gotovo ni njegov konec – in v tem smislu je »kritika vsega obstoječega« res smrt – ampak je oslabitev in onemogočanje druge strani. To pa je, kljub vsej notranji različnosti v začetku 70. let, predstavljala protimeščansko usmerjena »fronta kritike vsega obstoječega.« Če jo označimo kot rušenje, kot smrt, ji najbrž ne »pridobivamo pristašev.« Skoraj tako gotovo kot prvo, pa je tudi dejstvo, da se poizkuša hkrati z »nagovarjanjem« študentov na kvaziradikalnost, na nihilizem in anarhijo – to je namreč v interpretaciji T. Kermaunerja »kritika vsega obstoječega« – doseči, če že drugega ne, vsaj kalne vode, v katerih bi bilo ribarjenje s pozicij obstoječega, kot tako, manj opazno. Zgoraj smo dokazovali, da princip kritike vsega obstoječega ni sporen, vendar je bilo vseskozi govora o načelni ravni. Na tem mestu je treba poudariti, da pa s tem vprašanje nikakor še ni rešeno. Odgovor na vprašanje o ideološkosti oziroma neideološkosti obravnavanega metodološkega principa pri filozofih, ki ga uporabljajo bo potrebno ugotovljati skozi analizo njihovega spoprijetja z dejanskostjo. Ugotovili smo, da je

problem v tem, kaj v dejanskosti pada v obstoječe, kaj pa je revolucionarno. Prav ta ugotovitev zahteva konkretno analizo. Kaj lahko se namreč zgodi, da je obstoječe proglašeno za edino dejanskost, kot tudi, da se vsa dejanskost proglašajo za revolucionarno.

Opombe

*Na ta »zdajle« opozarja v svoji diplomski nalogi M. Nosan, kot na časovno dimenzijo – september 1843. Glej nekateri vidiki filozofskega časopisa Praxis – diploma na oddelku za filozofijo FF, Lj., 6. 3. 1981, str. 14.

**MEID I, CZ, Lj., str. 144

1. Na tem mestu se pojavlja tudi problem pri prevajanju v angleščino. Obstojijo različne variante prevoda a) »critique of all existing conditions«, (G. S. Sher, Praxis, Indiana University Press, Bloomington & London, npr. str. 57.)

b) »critique of everything under the sun« (RE-stalinization in Yugoslavia?, Telos, št. 47, pomlad 1981, str. 215.)

2. Dejstvo, da gre za del teksta, je pomembno zato, ker celota razkriva, da gre pri Marcuseju za to, da hoče v danem, v dejanskosti odkriti sile, ki niso integrirane v obstoječe. Marcuse prav na tej podlagi misli možnost zgodovinskega nuovoma. Res je sicer, da mu predstavlja problem izražanje presegevanja, ker noče dati vsa, da zunaj dejanskosti obstoji nekaj, kar bo rešilo problem. »... zunanost razumemo v smislu družbenih sil, kot tisto zunanost, ki reprezentira potrebe, cilje zastrte (zbrisane, zadušene) v obstoječi antagonistični celoti, cilje in potrebe, ki se v tej celoti ne morejo razviti... Moč negativnega stanja nastaja zunaj represivne totalitete, iz sil in gibanj, ki jih agresivna in represivna produktivnost t. i. družbe v izobilju še ni dosegla, oziroma so se že osvobodili tega razvoja...«, Tribuna, št. 2/70, str. 7.

Opomba je bila potrebna za prikaz misli, ki jih je T. Kermauner proglasil za teoretično utemeljevanje negativitete (brezobzirne kritike vsega obstoječega), ki je dosledno domišljena lahko edinole nasilje in uničenje: smrt.

3. B. Debenjak pravi takole: »(das Gestehende); »obstoječe« pa je izraz, ki ga Marx in Engels v vseh delih uporabljata za oznako tiste dejanskosti, ki je vredna, da propade«. (B. Debenjak, V alternativni, CZ, Lj., 1974, str. 56, 57.)

4. G. Petrović, O nepoštednoj kritici svega postojećega, Praxis, 4-5, 1965, str. 753]754.

5. Isto.

6. M. Marković, Preispitivanja, Srbska književna zadruga, Beograd, 1972, str. 6 (v cirilici).

7. Lj. Tadić, Filozofija i ideologija, Filozofija, I. 1970, str. 171. V tekstu puščamo navedbo »stvarnog« ili »zbijskog« kot jo najdemo v originalu, ker bi v nasprotnem primeru v prevodu dobili »dejsansko« ali »dejsansko«. Avtor je namreč uporabil tako srbsko terminološko rešitev »stvarno« kot tudi hrvatsko »zbijsko« za prevod wirclich oziroma Wirklichkeit.

8. E. Kardelj, Beleške o naši družbeni kritiki, DZS, Lj., 1966, str. 17.

9. Program ZKJ, ČZP Komunist, Lj., 1977, str. 218 (podčrtal G. S.).

10. B. Debenjak, »Dejstva« in kritična teorija, Anthropos, 1, 1970, str. 193.

11. isto.

12. Taras Kermauner, Konservativno premišljevanje o radikalni negaciji, Problemi, november 1970, št. 95-96, str. 27.

13. isto

14. isto, str. 28.

15. H. Marcuse, K pojmu negacije v dialektiki, Tribuna, I. 1970, 15. 10. 1970, str. 7.

16. T. Kermauner, Problemi, november 1970, št. 95-96, str. 30.

17. isto, str. 32.

18. isto (podčrtal G. S.).

19. isto, str. 45.

20. isto, str. 46.

21. Opravičujemo se za nesramnost, ki se nam je zgodila nenamerno. Pripetilo se je namreč, da smo gospoda T. Kermaunerja nekajkrat naslavljali kar s T. Kermauner. Za podobne spodrsiljave v nadaljevanju teksta se že v naprej opravičujemo in prosimo za razumevanje.

UDK: 141.82(497.1):316.343.654

kritika vsega obstoječega, filozofija
Slavko Gaber: Kritika vsega obstoječega bavav za obstoječe

Kritika vsega obstoječega predstavlja v sedemdesetih letih, pa tudi še danes, eno najbolj spornih točk spoprijema marksistične filozofije z dejanskostjo. Ta kritika je tako sinonim za vse slabo na področju filozofije, predstavlja pa se tudi kot čarobna palica marksistične filozofije. Avtor govori o različnih načinih razumevanja »brezobzirne kritike vsega obstoječega«.

UDK: 141.82 (4971) : 316.343.654

criticism of everything existing, philosophy
Slavko Gaber: Criticism of Everything Existing, (Bogy) for the Existing

The criticism of everything existing has represented in the '70 s as well as nowadays one of most controversial points of marxistic philosophy's encounter with the actuality. This criticism is a synonyme for everything weak in the field of philosophy but it also represents itself as a conjurer's wand of marxistic philosophy. The author discusses different ways of understanding the »reckless criticism of everything existing«.

ALTERNATIVE CRIMINOLOGY JOURNAL

4. nadaljevanje

III. DEL

Pogled na prestopništvo in njegove vzroke

Kot smo že omenili, je prestopništvo družben pojav in zaradi tega mora njegovo razumevanje temeljiti na razumevanju sklopa družbenih odnosov, v katerih se pojavlja: družbi.

A. Sodobni pogledi

Obstajata 2 temeljna načina razmišljanja o prestopništvu v družbi:

Konvencionalna kriminologija temelji na sledečih predpostavkah:

– da v družbi ne obstajajo osnovne družbenogospodarske delitve

– in da so prestopki bistveno iracionalni odkloni tistih, ki se jim iz takšnih ali drugačnih razlogov ni uspelo prilagoditi družbenemu položaju, s katerim naj bi bili v osnovah nezadovoljni le redki in od katerega naj bi se le redki hoteli ločiti.

B. Alternativna kriminologija analizira družbo drugače in zaradi tega tudi drugače gleda na razlago prestopništva.

Njeno gledanje poudarja

– dvojnost naše družbe, delitev družbe na tiste, ki imajo ogromno moč in bogastvo, in tiste, ki tega nimajo – prestopništvo, ki izhaja iz sistema, ki je povzročil to dvojnost, tako da danes večina javnih mestnih predelov ni varna. Tako so policisti nameščeni po podzemnih železnicah ter po šolah in patrolirajo po območjih geta v četnih avtomobilih, oboroženi kot težko oborožena okupacijska armada.

Ponazoritev

V avstralski družbi obstajajo, kot v vseh ostalih zahodnih družbah, znatne razlike v bogastvu in moči in velika stopnja neenakosti. (Čeprav ne takšna, kot v Ameriki, kjer vladne številke že desetletja vztrajno kažejo preko 30 milijonov revnih, še zlasti pripadnikov manjšinskih skupin. **WZDA** je množična velemestna nezaposlenost, posebno med črnci in drugimi manjšinskimi skupinami, stalno dejstvo že celo obdobje, vse od korejske vojne, ko je prestopništvo doseglo prav izredno raven, tako da danes večina javnih mestnih predelov ni varna. Tako so policisti nameščeni po podzemnih železnicah ter po šolah in patrolirajo po območjih geta v četnih avtomobilih, oboroženi kot težko oborožena okupacijska armada.

Kakšen je družbenogospodarski položaj v Avstraliji? Spodaj navajamo vzorec novejših raziskave avstralske družbe:

1. Groenwegen je ugotovil (v neki analizi govori o »težnjah k podcenjevanju neenakosti«), da ima okrog 11% prebivalstva v lasti skoraj 40% imetja, medtem ko ima po drugi strani več kot 15% prebivalstva v lasti manj kot 5% bogastva. (Cit. po P. Groenwegen: Consumer Capitalism v Avstralian Capitalism J. Playforda in D. Kirsnerja, 1972, str. 102)

2. V prvem Hendesonovem poročilu je bilo ugotovljeno, da »splošni porast v stopnji revščine, izražen v enotah dohodka odraslega prebivalca, kaže, da je na osnovi lefnega dohodka 10,2% »zelo revnih« in 7,7% »precej revnih«, in vse to v deželi s petim najvišjim brutonacionalnim dohodkom na svetu.« (Avstral. raziskava revščine, 1. Glavno poročilo, april 1975, str. 114)

3. Kot tudi v ostalih zahodnih državah, revščina v Avstraliji ne izginja. Z ozirom na avstralsko situacijo Roe pripominja: »Skupina čez 70 let, podobnih razsežnosti, če že ne identična s skupino revnih, ni dosegla ali ji niso bili odmerjeni relativni porasti deležev, s katerimi bi se prebila iz geta, kljub zelo povečanemu narodnemu bogastvu in spremenjenemu vzorcu porazdelitve dohodka.« (Cit. po delu J. Roa: Social Polic and the Permanent Poor, v Spisih o politični ekonomiji avstralskega kapitalizma E. Wheelwrighta in K. Buckleya, 1975, str. 148).

4. To, da v getih ni enake skupine, ne pomeni, da je vse

le stvar časa in da bi morala vsaka nova etnična manjšina le počakati na svoj trenutek, v katerem bi postala družbeno mobilna. Iz opazovanja je razvidno, da mnogo prvotnih prebivalcev, Avstralcev angloirskega porekla in mešanica drugih narodnosti, še vedno živi v revščini. Kot piše Parkin, se pojem družbene mobilnosti ne omejuje na gibanje navzgor. Mnogo ljudi drsi navzdol, v revščino. (F. Parkin: Class Inequality and Political Order).

Splošno je sprejeta ugotovitev, da je nezaposlenost strukturalno vgrajena v kapitalistične družbe in da to ustvarja otoke in posebne kulture revščine, iz katerih se je skoraj nemogoče izkoptati.

Analiza:

Zgoraj omenjeni podatki, samo zorec velikega števila dosegljivih, so dovolj, da prikažejo netočnosti v trditvah, ki so jih o avstralski družbi izrekli tradicionalni kriminologi. Ker konvencionalna kriminologija gleda na družbo s stališča konsenza, ki nima nikakršne utemeljitve v dejstvih resničnega sveta, »razlage« prestopniškega obnašanja, ki jih ponuja, ne morejo biti veljavne. Na tej točki smo torej osamili temeljno socialno resničnost avstralske družbe: ni enoten sistem, v katerem bi imel vsakdo poštene štartne pogoje, ampak dualističen sistem, v katerem ima vladajoča manjšina moč, ki temelji na nesorazmernem deležu bogastva in ta skupina bo, da bi svoj položaj obdržala (če upoštevamo sedanjo stopnjo razvoja človeške narave), storila dobesedno vse, pa čeprav poslala mnoga človeška bitja v bolj živalsko kot človeško životarjenje v zaporih.

Vsilujeta se nam 2 vprašanji:

- Zakaj ljudje v tej družbi ravnavajo tako kot ravnavajo?
- Kakšna je narava sistema, ki zagotavlja, da so dejanja, definirana kot kriminalna, govorjena na splošno, dejanja revnejših plasti skupnosti, in zagotavlja, da te plasti družbe še naprej zakrivljajo takšna dejanja?

5. Zakaj se ljudje vedejo, kakor se?

Zdi se, da je to kompleksno vprašanje. Spet sta na razpolago dva pristopa: konvencionalna kriminologija nima odgovora, čeprav je v letih izoblikovala mnoge »vzročne razlage«. Z vsako od teh smo se ukvarjali in jo ovrgli. Potem smo z »multifaktorskimi« (ne)razlagami prikazali kompleksnost in zagotovili pretok raziskovalnih podatkov. (Glej spis Davida Browna: Criminology and Prison Research: Who Benefits), spis izročen konferenci PAG-a 1975.

Končno, ko so obupali nad vsakršno socialnopsihološko razlago, so se nekateri neolombrosijci preusmerili k »resnični znanosti«, napovedovanju (prediction), ki je vrsta »strogega determinizma« ali »abstrahiranega empirizma. (Primerjaj delo M. Lopeza Reya: Some Misconceptions to Contemporary Criminology G. Muellerja: Essays in Criminal Science 1961, str. 16-28).

Alternativna kriminologija verjame, da je odgovor preprosto, fundamentalen in logičen, dan z naravo družbe, v kateri živimo. Oblikuje ga tako:

»Večina prestopkov je v posredni ali neposredni zvezi z osnovno vrednoto, lastnino, pa naj gre za nezakonito prisvajanje (tatvina in podobno), neposredovanje (klateštvo), vedenje, ki je posledica pomanjkanja ali upora proti posedovanju (uživanje mamil), ravnanje, ki izvira iz igralske strasti (različne vrste iger na srečo in špekulacij), ravnanje, ki je posledica nesposobnosti za ločevanje koncepta od družbenih odnosov (posilstvo) itn.« (Cit. po delu G. H. Boehringerja: Alternative Criminology and Prisoners' Movements: Partnership or Rip-off, Alternative Criminal Journal, št. 1, 1965, str. 40).

Pokazali smo, da obstajajo v avstralski družbi znatne socialne in ekonomske neenakosti. Če prestopništvo določa, kot verjamemo mi, moč, organizirana v glavnem in neposredno preko organov družbenega nadzora, ki pripadajo državi (policija, sodišča, zapori, itd.), potem bo ta moč delovala v prid tistim, ki jo imajo, vladajoči ekonomski skupini, in prid tistim, ki je nimajo, nižjemu ekonomskemu razredu.

Sodobne sociološke raziskave v glavnem podpirajo stališče alternativnih kriminologov. V kritiki nove MacDonalдове knjige The Sociology of Law and Order, 1976, je prof. Colin Bell z Univerze Novega Južnega Walesa

ugotovil: »Njene ugotovitve... so vztrajno nasprotovale teoriji konsenza. Dokazi in empirični podatki, zbrani, da podpirajo to teorijo, so kompleksni, pa vendar v veliki meri ponazarjajo, da to, kar imenujemo teorija konflikta in pri čemer se daje pri razlagi največji pomen dejavnikom oblasti, veliko bolj ustreza dejstvom kot teorija konsenza.« (The Australian 22. 11. 76)

6. Kakšna je narava sistema, ki omogoča, da revnejše plasti skupnosti še naprej povzročajo dejanja, ki so definirana kot protipravna?

V nasprotju z osnovno domnevo konvencionalne kriminologije v Avstraliji ne obstaja enoten družbeni sistem. Zdi se, da deluje v korist nas vseh sistem konsenza, ki se ga odrekajo le redki prestopniški elementi, toda resničnost je precej drugačna. V avstralski družbi deluje dualistični sistem, ki je pod površino to, kar Pearce imenuje »namišljeni družbeni red«. Dualistični sistem je objektivna resničnost, ni odvisen od motivov in namenov ljudi, zanj ni potrebna velika zarota. Povzročil ga je političnoekonomski ustroj Avstralije in v njegovem imenu deluje. Razumevanje dvojnega sistema in njegovega delovanja je bistveno za razumevanje prestopništva v avstralski družbi.

Dvojni sistem je sestavljen iz ustanov in procesov, ki zagotavljajo različne možnosti in izide (življenjske izkušnje) pri dveh glavnih plasteh te družbe: pri vladajoči skupini z močjo in bogastvom in pri ostalih, ki sestavljajo večino, toda so razcepljeni v podplasti, ki jih določa posameznikov položaj v delovni sili ali izven nje).

DA bi razumeli delovanje dvojnega sistema, moramo razumeti družbeno-sociološke probleme, ki jih ustvarja in nerešljivost teh problemov v tako urejeni družbi. Ovreči moramo moralno upravičitev/justifikacijo kriminalizacije in zap. kazni. Ovreči moramo tudi humanitarne ideje o možnosti bistvene reforme kazenskega pravnega sistema in njegove končne postaje – zapora.

Ponazoritev

Če se nekdo rodi v avstralski družbi ali se vanjo priseli, takoj postane član ene od dveh glavnih plasti dualističnega sistema. To naključje vstopa v en ali drugi sloj določa, kakšno bo življenje določenega človeka. Nasploj je prehajanje iz enega dela sistema v drugega zelo redko. Avstralska družba preko svojega dualističnega sistema nudi dve povsem različni življenjski izkušnji.

Tukaj ne bomo vrednotili različnih plasti dualističnega sistema, ampak samo ponazorili, kako le-ta določa množico družbenih izkušenj, ki jih Avstralsci doživljajo. Sledi primerjalni opis, ki kaže na naravo izkušnje v obeh plasteh dualističnega sistema in na kontrast med njimi. Opis je subjektiven, toda da se ga potrditi s pošteno oceno lastne družbene resničnosti, kot jo opisujejo tisti, ki jo doživljajo, (na primer v dramah, filmih, romanih, biografijah itd.)

Opis, ki sledi, naj bi ponazoril nekatere vidike dualističnega sistema in pokazal, kako le-ta poraja, kar je definirano kot »problem kriminala«.

a) Življenje v gornjem sloju

Če človek živi v premožnem okolju, ima v izobilju vsega, kar naša družba obljublja: veliko prostora, svežega zraka, svetlobe in družinsko hišo visoke kakovosti z dobrimi higienskimi pogoji: ima trdno družinsko okolje, stalno zaposlena oba ali enega od staršev, morda ima brate in sestre, toda ne toliko, da bi ga to oropalo denarja ter časa in pozornosti, ki mu jih posvečajo. Vedno ima dovolj dobre hrane, igrač in zabave. Zgodaj so mu na razpolago knjige in druga kulturna sredstva, tako se zave njihovega pomena pri predstavljanju razumnosti, človečnosti in uspeha: na voljo so mu zasebni prostori, v katerih lahko raziskuje in preizkuša različne oblike vznemirljivega obnašanja, seksualnega in drugega: na razpolago so mu prevozna sredstva, kolo, očetov avtomobil, lastno motorno kolo ali avto: živi v urejeni soseščini: za njegovo imetje je dobro poskrbljeno. Hodi v dobro šolo, ki ni prenatrpana in ima dobro osebje, blizu ima parke, plavalne bazene, igrišča za tenis itd.

Če zbolji, mu je dosegljiva kakovostna medicinska oskrba. Če ne more več prenašati lastnih problemov; če ima dovolj šole ali univerze, si lahko privoščijo krajši predah, morda v tujini. Kot druga možnost se mu ponuja psihiatrično zdravljenje (prostovoljno, morda pri lokalnem psihiatru), ki je sicer drago, a ne presega družinskega proračuna. Ko človek odrašča v takšnem okolju, relativno lahko ugodi družbenim pritiskom, ki ga preko sredstev obveščanja in drugače, usmerjajo k stalnemu trošenju. Stalen dohodek od zagotovljenega delovnega mesta mu daje sredstva, s katerimi lahko izpolnjuje družbene in psihološke zahteve, ki izhajajo iz potrebe te družbe, ki temelji na privatnem lastništvu premoženja in porabi. Če pa takšen prebivalec premožnega predmestja vendarle zagreši dejanje, ki je protidružbeno, ni nujno, da je takšno dejanje protizakonito, kajti zakonsko pravo ne zajema vsega protidružbenega ravnanja. Velik del družbene škode izvira iz dejanj ali opustitev dejanj, ki jih zagreše močne in bogate družbe, in za katera seveda odgovarjajo premožni, toda ta dejanja niso definirana kot protizakonita, ker se kazensko pravo osredotoča na preprosta, osamljena dejanja in ta v glavnem povzročajo ljudje iz nižjega sloja.

Če zagreši protizakonito dejanje predstavnik višjega sloja, nam raziskave s pomočjo anket kažejo, da je zelo verjetno, da prestopnik ne bo odkrit. Če ga odkrijejo, zaradi narave večine prestopkov, ki jih zagreše premožni in zaradi okoliščin, v katerih se ti postopki dogajajo, ni rečeno, da ga pripisejo pravemu človeku. Če je identificiran prestopnik, ni nujno, da se sproži sodni postopek, ker je prestopnik ugleden član skupnosti; če pride v sodni postopek, je zelo verjetno, da ne bo sledila obsodba, saj mu bodo dosegljivi najboljši zagovorniki kot tudi ugledne priče obrambe. Premožni ljudje so tudi koristne priče, ker so ogrnjeni v plašč ugleda in resničnosti (verodostojnosti). Če ima smolo in je obsojen, bo najbrž pri sodišču deležen posebne obzirnosti, če ne gre za kričeč primer, ki spravlja višje sloje v veliko zadrego. Ko je že izročena kazenskemu sistemu, se lahko kot za drugo možnost odloči za duševno zdravljenje ali bivanje v bolnišnici, s čimer se izogne polni ostrini zakona. V duševnih ustanovah niso dovoljeni nikakršni neprijetni ukrepi (kot na primer ETC), ki bi lahko zmotili prijeten potek programov ali skupinske terapije, nekakšnega razvedrila srednjega razreda. Če premožni predmetni prebivalec premišlja o svojem preteklem življenju, se lahko spomni vseh življenjskih radosti in možnosti, da se je preživljal s poklicem, ki si ga je sam izbral in, ki ga je nagrajeval tako finančno kot socialnopsihološko. Imel je dostop do vsega najboljšega, kar lahko nudita svet in denar, in sicer zabavo, potovanja in porabo izdelkov, ki jih proizvaja svet industrije, financ in trgovine, v katerem je imel sam vidno vlogo. Njegovim (ali njenim) spolnim željam je bilo zadoščeno na takšen ali drugačen način, toda, kar je pomembno, vedno diskretno in privatno. Njegovo življenje je bilo dobro, polno in »v skladu z zakonom«, ali se je, kar je pomembnejše, zdelo, da je takšno. Zanj ali zanjo ne pride v poštev neprimerno obnašanje, h kakršnemu se zatekajo prestopniški elementi, ki zivotarijo po zaparih. Namenjeno mu je lepo življenje. On sam in njegova lastnina sta zaščitena pred prestopniki. Je le nekaj več kot živali, nezavedajoče se, neumne, ali samo požrešne.

b) Življenje na dnu (opravičujemo se Gorkemu)
Če se nekdo rodi v nižji plasti dualističnega sistema, je realnost družbenega obstoja zanj bistveno drugačna. Celotno okolje je na slabšem v primerjavi s premožnimi zgornjimi sloji. Živi v onesnaženem zraku, morda v nezdravi in prenaseljeni hiši; je v negotovosti zaradi zaposlitve, zelo pogosto so tako starši kot otroci le občasno zaposleni. Stari ljudje so mogoče že dolga leta pohabljeni od fizičnega dela, če so sploh še živi. Zdravstvena oskrba je slaba in nihče si ne more privoščiti počitka, da o izletih v tujino sploh ne govorimo. Občasno se uporablja duševno zdravljenje, pogosto prisilno in v javnih bolnišnicah, kjer zdravljenje spremljajo grožnje in uporaba postopkov, kot je ECT. Šole so prenapolnjene, v neprimernih zgradbah, s slabim učnim postopkom in nezanimivo učno snovjo. Otroci šolo kmalu zasovražijo, se ji začne izogibati in jo ob prvi priložnosti zapusti. Z njim so zanikrno ravnali. Zgodaj opazi, da mu zaposlitev vsaj na videz nudi svobodo, neodvisnost in samospoštovanje, toda potem spozna strašno resnico. Če dobi zaposlitev, je to po navadi rutinsko, dolgočasno delo, ki ga je pač treba prestati; ni izpolnjujoče, tudi v najboljšem primeru postane le sredstvo za doseg cilja. Če razmišljamo tako, nam kmalu postane jasno, zakaj se pogosto pojavljajo delovne nesreče, ki povzročajo resna zmanjšanja delovne zmoglosti in nadaljnjo izgubo možnosti za polno, zadovoljujoče življenje. Zabava je omejena, prav tako prevoz in dostop do privatnih prostorov.

Življenje se mu leto za letom zožuje. Njegov duh in telo se ne moreta razmahniti, in že zgodaj mu začne, enako kot njegovim sotrpinom, upadati življenjska sila. Razširjena je prekomerna raba alkohola in drugih poživil, ki naj bi izpolnila zaskrbljujočo praznino izroparega življenja. Spolnost je priložnostna, kot se pač ponuja, in pogosto povezana z vplivnostjo in statusom. (Glej delo Brownmillerja, *Against Our Will*, 1976).

V naraščajočo otopelost vdirajo nasprotni pritiski. Nihče ni varen pred sredstvi obveščanja, pred spolnostjo nabitimi reklamami in vztrajno propagando posedovanja lastnine, potrošnje, potrošništva materialističnega človeka in potrošniške družbe. Celo vlada, ki želi ohraniti stabilnost in zaupanje, od ljudi shizofrenično zahteva, naj izvršujejo svojo dolžnost, namreč trošijo, ter obenem napada delovni razred, ker si upa zahtevati delovna mesta in zvišanje mezd. Preden doseže starost, pri kateri obupa in se vda nemočni apatiji,

se mlad, nepremožen član nižjega razreda naše družbe odločno poskuša dokopati do tega, kar naša družba vrednoti nad vse, od imetja. Če si ne more pomagati drugače, kot da ga ukrade, je lahko užitek v prelisičenju, spretni izrabi »sistema« v resnici veliko vznemirljivejše dražilo kot dovoljene ali prepovedane droge, ki naj bi omrtvičile bolečino dolgočasnosti, obupa in občutka nesmiselnosti. Ženskam delavskega razreda se godi podobno, le da še bolj žalostno, še zlasti zaradi njihove izoliranosti ob nasilnih očetih in bratih, ki se pogosto kažejo v obliki incesta ali posilstva. Mogoče je prav zaradi tega število samomorov večje pri ženskah. Potem Lewis ugotavlja še: »In vendar so bile avstralske ženske v glavnem žrtev psihološkega nasilja. Po številu samomorov so med prvimi na svetu. Medtem ko sta zaporna kazen in alkoholizem razširjena zlasti med moškim prebivalstvom Avstralije, pa sta duševna obolenost in odvisnost od drog sorazmerno nevarnejši ženskam.« (G. Lewis: *Violence and Nationalism in Australia*, Arena, št. 43, 1976, str. 51.)

Analiza

Objektivna dvojnost našega družbenega sistema obstaja in se je ne da zanikati. Kljub temu je ideologija nacionalnega konsenza ne priznava. Tako je l. 1975 član zveznega parlamenta, zdajšnji minister, ko je izražal ideje individualizma, uspeha in dobičkarstva, opozoril svoje poslušalce na »temeljno filozofsko prepričanje, da državna oblast ne zmanjšuje pomena posameznika« in pozval Liberalno stranko, naj v svojem programu potrdi, da imajo vsi ljudje pravico, da poskušajo in, če jim ne uspe, poskušajo znova, dokler ne uspejo – da je svobodno podjetništvo še vedno dragocena vrednota in da profitnega motiva še ni zakrila plast prahu.« (Citaj po D. Hornu, *Money Made Us* 1976, str. 241). Jasno je, da tega stavka ni mogoče uporabiti v zvezi z večino Avstralcev, še zlasti z nižjimi sloji. Horne nam to dvakratno pojasni, kot pravi:

»Večina Avstralcev dela v tovarnah, in pri delu od njih zahtevajo skrbnost, vztrajnost, natančnost, redoljubnost, urejenost – ne pa pobud. Če bi se med delovnim časom okoriščali s pravico »da poskušajo in, če jim ne uspe, poskušajo znova«, bi jih kmalu postavili na cesto. Horne poudari omenjeno dvojnost, ko opazja, da »je skrivni ideal dobičkarja-posameznika ubogljiva delovna sila, katere člani govorijo o načelih individualizma, ne da bi jih preizkušali«. Oba citata sta iz zgoraj omenjenega dela, str. 242.

Nastanka in funkcije prestopništva nam ne more pojasniti ministrovo subjektivno razumevanje naše družbe kot enotnega, odprtega in poštenega sistema, ampak dejanski dualistični sistem, osnovan na neenakosti in zatiranju.

Če povemo kar se da preprosto, prestopnik ni patološka individualna reakcija zgolj tistih, ki jih policija aretirala in sodišča pozapro.

Prestopništvo je na splošno sestavljeno iz ravnanja, ki je dokaj normalno, če upoštevamo, da je odgovor na obstoječe okoliščine, v katerih se ljudje na vseh ravneh družbe znajdejo.

Razlike v vzorcih in značilnostih tega ravnanja bistveno določata storilčev družbeni položaj in specifično mesto v dualističnem sistemu.

Družbena vloga protidružbenega obnašanja se spreminja glede na to, na kateri ravni dualističnega sistema se pojavlja. O tem, če bo neko dejanje označeno kot protizakonito, podvrženo sodnemu postopku in kaznovanju, odloča njegova funkcionalnost v dualističnem sistemu.

Vzorčnost

Iz zgornje analize je razvidno, da konvencionalna kriminologija ne more pojasniti vzroka prestopništva. Kaznivo dejanje ni kršitev absolutnega, objektivno veljavnega standarda, ki ga povzroči nekakšen subjektiven impulz, ki se pojavlja le v določenih članih družbe, kot nam zatrjuje tradicionalna kriminologija.

Alternativna kriminologija trdi, da dejstva jasno kažejo, da je kaznivo dejanje subjektivna, družbena kategorija, ki jo zakon le ohlapno določa. To spet koristi zgornjim slojem, saj pušča odprtino za morebiten pobeg. Pomislimo samo na specifičnost trgovskih in lastninskih zakonov, ki ščitijo njihove interese.

Kaznivo dejanje v bistvu povzroča objektivno dualistični sistem, v katerem stopajo ljudje v medsebojne odnose (interakcije). Ta sistem določa tudi vzorce in značilnosti kaznivih dejanj.

Če upoštevamo kazniva dejanja zoper lastnino in nasilna kazniva dejanja, ki vznemirjajo našo družbo, lahko ugotovimo, zakaj se v našem dualističnem sistemu pojavljajo določeni vzorci kaznivih dejanj.

V potrošniški kapitalistični družbi so ljudje podvrženi močni propagandi potrošniške miselnosti. Noben sloj družbe ne ubeži vplivu tega pritiska, vsi nanj reagirajo. Potrebna je le priložnost.

Na višji ravni obstaja možnost goljufanja in poneverjanja. Če pričnejo ljudje sumiti ali policija preiskovati, ima korporacijski slepar na voljo še mnoge skrite karte: lahko se skrije za svoje ime, vpliv in ugled. Tako je bilo v primeru Sira Cyrila Burtja, ki je 40 let zakrivil akademsko prevare, in na čigar neveljavne in zavajajoče podatke se opirajo glavne konvencionalne vzgojne in kriminalne teorije (glej poročilo v časopisu *Sydney Morning Herald*, 13. 11. 1976 in *The Australian*, 25. 10. 1976). Na vprašanje kako je Burtu toliko časa uspevalo prikrivati svoje prevare, je eden izmed njegovih izslediteljev odgovoril: »Nihče ne bi pričakoval, da je tako spoštovan človek slepar.«

Če to ne zaleže, lahko premožen osumljenec zbeži v

tujino, kar se je nekajkrat pripetilo v zadnjem času. Če mu to ne odgovarja, si lahko najame skupino knjigovodij, odvetnikov in podobnih ljudi, ki ga bodo izveli. Tisk mu bo naklonjen (Primerjaj sliko Sira Paul Stras-serja v kopali obleki, »sedečega v dnevni sobi svoje hiše, vredne 250.000 dolarjev« potem, ko je moral prekiniti počitnice v tujini, *The Australian* z 9. 9. 1976), ne bodo objavili mračnega poročila na sprednjih straneh, ampak vlijuden, tih članek na finančni strani, kot je bilo v primerih nedavnih korporacijskih goljufij v Sydneyu. In če obtoženec ni bil obsojen, so se na prvih straneh pojavila poročila, ki so skušala vzbuditi vtis, da je vsa zadeva zarota javnega tožilca. In dualistični sistem zagotavlja sleparju iz višjih slojev možnost, da utiša tisk in se izogne sodnim proizvodbam. Lahko ima »srečo«, da neposreden predpis onemogoča poroti, da bi ugotovila, kar je jasno že na prvi pogled (kot npr. v primeru Garlanda). Tako so prednosti, ki jih ima premožen slepar jasne. Njegov položaj v dualističnem sistemu mu nudi priložnosti za dobičkonosno kršenje zakona, saj so takšna kazniva dejanja pogosto dovolj zavita v meglo (»običajna trgovska praksa«), da se jih da definirati kot nekazniva ali preprosto spregledati in sprejeti kot del sistema korporacijskega sveta. (Primerjaj poročilo o priznanih protipravnih dejanjih v Qantasu, *The Australian*, 24. 9. 1976). Uvodnik v isti številki sploh ni omenil vprašanja nezakonitosti, temveč je samo vzpodbudil letalska podjetja k zaostreni konkurenci.

Korporacijskega goljufa njegov položaj v dualističnem sistemu štiti pred razkrinkanjem, sodnom zasledovanjem, obsodbo, zaporno kaznijo in izgubo zaposlitve, sramoto in pristankom v družbenem blatu.

Položaj ljudi iz nižjih slojev dualističnega sistema je precej drugačen. Obstaja ista težnja k uspehu, posedovanju imetja, k porabi in materialnim, seksualnim in kulturnim užitek, ki jih vsiljujejo sredstva javnega obveščanja. Tako se zaneti plamen želja. Odpira se svet neverjetnih možnosti. Fantazijski svet, drugačen od getov, ponuja vsakršna čuda, ki si jih bodo tako nepremožni kot premožni skušali pridobiti v vztrajnim poskušanjem in na kakršenkoli način, vsakršne sadove vloženih naporov skupnosti. Seveda si te sadove družbe težko pridobi črncem, nekvalificiran in nezaposlen delavec, reže ali član narodnostne manjšine. Zanje je potreben denar in poleg tega so zavarovani. Kot pravi Pete Seeger v svoji zbadljivki: »Banke so iz marmorja, / na vsakih vratih je straža, / polne so srebra, za katerega so se potili delavci.« Tako mora reven član naše družbe, če hoče doseči isto, kot lahko doseže korporacijski goljuf s peresom, uporabiti nož, puško ali eksploziv in pogosto je prisiljen, da bi pri svojem dejanju uspel, zagroziti z nasiljem, da prestraši priče ali ljudi, ki bi se mu lahko zoperstavili. Pogosto mora, da se izogne aretaciji in zaporni kazni, uporabiti silo. Prestopnik iz vrst delavcev se, kadar se sooča z razjarjenim lastnikom, ki štiti svojo lastnino, ali oboroženim policistom, ki straži tujo, ne more zanašati na svoj sloves, plačane usluge in usluge vplivnih prijateljev.

Takšne so torej objektivne sile, ki ustvarjajo dualistični sistem življenjskih možnosti in dvojni vzorec družbenega obnašanja. Dve vrsti policijskega odziva na prestopniško obnašanje (aktivna in potencialna) ustvarjata diferenciacijo v odzivu: prikrivanje in ovinkarjenje na višji ter grožnja z uporabo sile na nižji ravni.

Alternativna kriminologija ne misli, da protidružbeno obnašanje ni problematično. Vendar hoče prikazati, da je vse protidružbeno obnašanje problematično in da izhaja iz osnovnejšega problema, namreč dualističnega sistema, ki obstaja v družbenogospodarskih odnosih te družbe. Poleg tega zastopa stališče, da sedanji sistem definiranja prestopništva, izvajanja zakonov in sankcioniranja deluje za ohranjanje dualističnega sistema z njegovo krivično porazdelitvijo oblasti in imetja.

Prestopništvo nasproh podpira dualistični sistem Konvencionalna kriminologija gleda na prestopništvo na nenaraven način. Za družbeno obnašanje, ki je definirano kot prestopništvo, misli, da je odstopanje od splošno sprejetih, objektivnih norm, posebno lastninskih, in zaradi tega zaključuje, da je prestopništvo družben problem, ki bi ga bilo treba zaradi njegove disfunkcionalnosti zatreti. Potem predlaga način obravnave z definicijo določenih prestopniških elementov.

Alternativna kriminologija deluje bolj realistično. Ne želi izrekati idealističnih domnev o družbi, kot to počne konvencionalna kriminologija. Zavrača špekulacije o nekakšni bodočnosti, ko bodo družbene neenakosti in krivice države konsenza preko postopnih reform izginile in jih bo nadomestil popolen sistem zakona in reda. Alternativna kriminološka teorija temelji na objektivnih, materialnih dejstvih, ki so posledica našega sedanjega sistema.

Zgodovinska vloga prestopništva v dualističnem sistemu

Osnovni pogoj za obstoj dualističnega sistema je zaloga delovne sile, ki se jo da izkoriščati, kar pomeni, da je pripravljena delati znotraj obstoječega sistema, ne da bi se mu postavljala po rubu.

Vzgodovini so to dosegali z različnimi metodami. Država je te metode sproti prilagajala potrebam celotnega sistema.

Državna politika je vključevala ropanje, umor in celo genocid prvotnih avstralskih prebivalcev. Ko so zlomili odpor prvotnih prebivalcev, so z njihovo zemljo osnovali kmetijsko ekonomijo. Zločin, ki je pomagal vzpostaviti dualistični sistem. Toda, ker zločin definirajo

oblastniki, so definicijo prilagodili tako, kot da je bil njihov namen prinesiti civilizacijo neomikanim divjakom. Metoda Alice v čudežni deželi. Sprva so bili potrebna delovna sila kaznjenci, ki so bili nepogrešljivi pri izgradnji zgodnjega dualističnega sistema. Kazniva dejanja, zagrešena drugod in v Avstraliji, so torej zagotavljala poceni delovno silo, ki so jo izkoriščali tisti, ki so koloniji neposredno vladali, tisti, ki so imeli posreden vpliv. Ti drugi so imeli moč in bogastvo, ki sta izvirala iz trgovine, zemlje in industrije.

Ko so uredili prevoz in celoten kazenski sistem, je morala država (birokratska, avtoritativna, vzdrževana s pomočjo policije in vojske) le še zagotoviti stalno dovajanje izkoriščane delovne sile. Čeprav je stalno grozila nevarnost, da bi dualistični sistem uničili od spodaj, je država uspela nadzorovati konflikt med obema slojema, razen občasno med velikimi krizami, kot na primer v 80. letih 19. stoletja, v letih 1916–1920 in v tridesetih letih tega stoletja. Država je nadzorovala konflikt tako, da je nadzorovala nižje sloje dalističnega sistema. Delovanje družbenega nadzora v dualističnem sistemu je zapleteno, toda temelji na nekaj med seboj pvezanih metodah. Prva je neposredno zatiranje s pomočjo zakonodaje, naperjeno v glavnem zoper nižje plasti. Je preveč razvidno, neskrto in se mu raje izognejo, če je na voljo ustrežna alternativa. Vendar ga rabijo v skrajnih primerih trdno zaščitene konservativne vlade (primerjaj rabo zakonodaje za nujne primere v Queenslandu v zvezi z zveznim preklicem kazenskih določil nekaj let nazaj). Druga metoda je ideološko zatiranje, ki poteka preko propagande prevladujočih mitov (intelligence, initiative, itd., ki opravičujejo dualistični sistem. Kategorikoli dualistični sistem, v katerem je večina ljudi revna v primerjavi z ostalimi, si mora izoblikovati ideologijo, s katero tak položaj opraviči. V Južni Afriki, na severu ZDA in na Severnem Irskem so to rasistične mitologije. V drugih zahodnih državah so to miti, osnovani na domnevni vrojeni sposobnosti, ki naj bi se odražala v človekovi uspešnosti znotraj družbenoekonomskega sistema. V Avstraliji so uporabljali tako razisem kot poudarjanje sposobnosti uspešnih.

Tretja metoda nadzora je kombinacija prvih dveh. Je hkrati posredna in neposredna, uporabna in simbolična. To je nadzor kriminala, ali natančneje razredni nadzor. Pred kratkim je o tej metodi razpravljajal Lewis, ki je zapisal:

»Bistvenega pomena je, da prepoznamo odnos, ki je v zgodovini obstajal med delavskimi gibanjem in temi skupinami »grešnih kozlov« v postopku družbenega nadzora. Množično nasilje je v Avstraliji nadomestilo razredne konflikte. Reveži, duševni bolniki in prestopniki so izhajali v glavnem iz vrst delavcev. To dejstvo je povzročilo, da so na delavce gledali kot na stalno grožnjo, češ da ne poznajo spoštljivosti in da predstavljajo

potencialno rušilno silo v drugače humani in enakovredni družbi. To sovražno ozračje so v vsakdanje življenje vpeljevali togi birokratski in policijski postopki. Krivično obravnavanje omenjene skupine so srednji razredi uporabljali kot temeljno metodo družbenega nadzora. »Citirano po delu G. Lewisa: Violence and Nationalism in Australia, Arena, št. 43, 1976, str. 49–50.

Seveda sta se nadzor nad prestopništvom in razredni nadzor stoletja prepletala. Če se ozremo v 14. stoletje, spoznamo, da zakoni o klateštvu izvirajo in nadzorovanja delovne sile. Potem ko je kuga zdesetkala angleško prebivalstvo, so se mezde zelo povečale in zaradi tega so nastali zakoni, ki so ljudi prisiljevali, da so delali za določene mezde na določenih delovnih mestih. Če so si s selitvami skušali poiskati višje mezde in boljše pogoje, so bili po teh zakonih prestopniki. (Primerjaj W. J. Chambliss: A Sociological Analysis of the Laws of Vagrancy v Social Problems, 12 (1), 1964, str. 67–77, kar se tiče avstralskih izkušenj, poglavje Vagrancy Legislation in v delu K. Buckleya Offensive and Obscene 1968).

Še en avtor se je v zadnjem času ukvarjal s prestopništvom nižjih razredov pri vzdrževanju dualističnega sistema: »Prvič, utrjuje prevladujočo individualistično ideologijo. Če so prestopniki hkrati tudi družbeni neuspešneži (z dna odprtega, konkurenčnega, hierarhičnega razrednega sistema, v katerem lahko vsakdo uspe), potem so vzrok njegovega prestopništva njegove lastne pomanjkljivosti (neodločnost, moralna šibkost itd.) in temeljne družbene ustanove niso potrebne kritike. Poleg tega sistem s tem, da takšne posameznike naredi za ne-državljanke brez pravice do zaposlitve, izobrazbe itd. zamegli in zakrije lastno nezmožnost, da bi zanje poskrbel. In končno s tem, da jih obravnava kot asocialne in amoralne nevtralizira njihov potencial za ideološko prodorno razumevanje lastnega položaja in jim s tem, da jih spravlja za zapahe, oteži organiziranje... Dualistično družbo bi ogrozil nastanek ostrega političnega gibanja spodnjega razreda. (Cit. po delu F. Pearcea: Crimes of the Powerful, 1976, str. 81).

Če je prestopništvo delavskega razreda koristi vzdrževanju dualističnega sistema, kako je lahko funkcionalno prestopništvo gornjih slojev? Ločevati moramo med prestopništvom, ki je funkcionalno, in tistim, ki ni. Funkcionalno prestopništvo ščitijo, prikrivajo in celo vzpodbujajo. Tisto, ki ne koristi gornjim slojem, je pogosto strogo obravnavano. Sankcioniranje določa meje sprejemljivega prestopništva in večja ugled države ter utrjuje njeno moč v dualističnem sistemu, kajti poudarjanje »nepriustranskosti« države skuša dokazati veljavnost ideologije konsenza. Kot pravi Quinney: »Prepričujejo nas, da je pravni sistem v dobro nas vseh... Ideologija pravnega reda je osnovna oblika nadzora v kapitalistični družbi.« (Cit. po Quinneyu: Critique of Legal Order, 1976, str. 138–39)

Ne vemo, v kakšnem obsegu se prestopništvo pojavlja v višjih slojih. Javni tožilec Novega Južnega Walesa je pred kratkim sprožil postopek proti korporacijskim sleparjem, ker je po njegovem mnenju korporacijski kriminal najpomembnejša oblika prestopništva zaradi velikega vpliva na gospodarstvo. Lani so opravili poizvedbe in sprožili vrsto postopkov v 4 državah. Jasno je, da je postala ta vrsta prestopništva nefunkcionalna. V zadrego spravlja vlade, ki želijo vzpodbujati naložbe. V času, ko omejujejo mezde, je važno, da si vlada pridobi zaupanje delavcev in to želi doseči tako, da navidez trdo privija korporacijske sleparje.

Trdimo, da prestopništvo (ali protidružbeno obnašanje, ki ni definirano kot prestopništvo, ker ga zakrivljajo vplivni), ki je koristno dualističnemu sistemu, ščitijo, prikrivajo in celo vzpodbujajo.

Pearce dokumentira to trditev za Ameriko. Če so družbene posledice za dualistični sistem pozitivne, ravnanja ne bodo obravnavali kot prestopke, temveč ga bodo sprejeli, npr. kot potrebno za potek delovne prakse. Korporacijski kriminal je v Avstraliji v glavnem obravnavan na ta način. Nova odkritja v časopisu National Times, skupaj z odkritji javnega tožilca Walkerja kažejo, kako neovirano so korporacijski sleparji delovali v Avstraliji vse do nevednega.

Za primer lahko vzamemo presenetljivo močno avstralsko embalažno industrijo z letnim prometom okrog 100 milijonov dolarjev. Zvezna vlada je pred kratkim napovedala 20% zaščito tarif za to industrijo. Številke kažejo, da je njen profit mnogo višji od profita večine industrij. Kljub temu, da imajo proizvodi pogosto majhno vrednost, jih prodajo po izredno visokih cenah (v nekem primeru so zabeležili 2000% višjo ceno).

Ta industrija temelji na goljufiji. Nekatere vrste izdelkov se ločijo od drugih le po embalaži, čeprav reklame trdijo drugače. Lažno ter zavajajoče ultraromantično in fantastično reklamiranje po sredstvih obveščanja ni opravičljivo ter ima mnoge nezaželene družbene posledice. Vendar vlada potrebuje zdravo gospodarstvo in visoko stopnjo porabe. Reklamiranje in embalažna industrija združujeta visoko stopnjo potrošništva in krepi zaskrbljujoče družbene odnose (moški – ženska) dualističnega sistema. Zato je ta industrija na več načinov zaščitena. Ne pokličejo je na odgovornost zaradi nepoštenosti, ki je del njene strategije, ker se boje morebitnih družbenih, gospodarskih in političnih posledic (zgornji primeri so iz ABC programa New Society, 23. 11. 1976). Čeprav je primer embalažne industrije nekoliko nenavaden, se ujema z našo analizo. »Laissez faire« odnos države do korporacijskih goljufij je v ostrem nasprotju z njenim preganjanjem posameznih manjših prestopnikov.

Prevedla Jana

UDK: 327 (497.1)

H KRITIKI REPREZENTANTOV

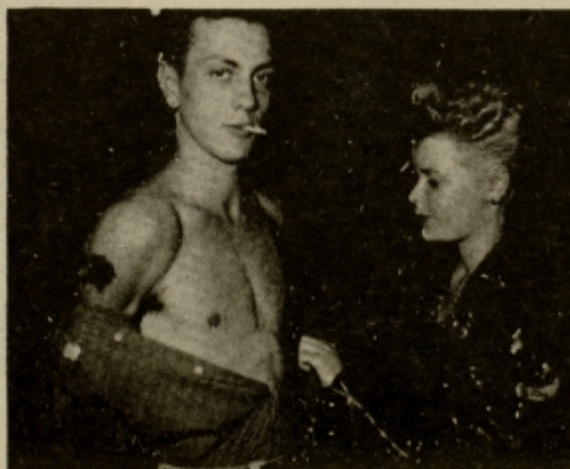
t. i. jugoslovanske zunanje politike

Milan Balažić

1. del

Osnovne konture

Z vidika, seveda historično-materialističnega vidika revolucionarne spremenljivosti družbe, so po naravno-zakonitem zgodovinskem poteku kapitalističnega svetovnega reda, izpolnjeni historični pogoji njegovega zloma. Eksistenca totalitarno-avtoritarnih držav je izraz politično posredovanega uspeha preseganja »zadnje« krize s pomočjo monopolnega kapitalizma in na tej bazi zgrajenih ideoloških aparatov države, medtem ko je v nasprotju s tem zgodovinska tendenca kapitalistične akumulacije že davno dosegla stopnjo centralizacije in koncentracije kapitala, ki jo Marx opredeli kot njegovo samoraslo doseženo zgodovinsko končno točko: obnem s prvotno akumulacijo se sproščajo tudi mehanizmi

podružbljanja, ki so subsumirani pod razlaščevalno konstitucijo kapitalistične privatne lastnine in ki dobiva svoje podaljške ter s tem nadaljevanje v zgodovinski tendenci kapitalistične akumulacije kot centralizacija kapitalov. Le-ta pa je pogojevana: 1 s tehničnim napredkom ekonomizirajočih se produktivnih sil, 2 s tehnološkim prenosom znanosti v industrijo in 3 s sunkovito naraščajočo kombinacijo avtomatizirajočega se delovnega procesa, kar končno rezultira v ekonomski negaciji kapitalistične ekspropriacije. Strukturalna logika kapitalističnega razvoja, ki je kondenzirana v sintagmi: »kapitalistična produkcija z nujnostjo naravnega procesa proizvaja svojo lastno negacijo« (1), ravno zato ne vsebuje determinističnega optimizma permanentnega napredka, kot temu podlegajo tudi nekateri – boljši – reprezentanti t.i. jugoslovanske zunanje politike à la Stajner, naš stari dobri znanec in BO-jevnik. Gre ravno za to, da imajo naravni zakoni

kapitalistične produkcije kvalitativno diferentno od napram zakonu prve narave, ker temeljijo na napačni zavesti producentov o svoji lastni produkciji. Od tod izhaja **manipulabilnost** teh zakonov, npr. zakona o tendenčnem padcu profitne stopnje, kar je tako sladko spolzelo iz rok »teoretikom« II. Internacionale (ki pa še zdaleč niso edini in tudi ne zadnji predstavniki teorije permanentnega napredka). Teleologija skrivnostnega zgodovinsko-umnega smotra narave v obliki evolucijskega vraščanja kapitalizma v socializem s kanaliziranjem iratija kapitalistične produkcije v ratio svetovne zgodovine vegetira v funkciji (taka je tudi »štajnerijanska« poza) racionalizacije reformizma in odlaganja revolucionarne osvoboditve proletariata ad calendas Graecas. Ambivalenca okostenele objektivnosti vrednostnega zakona vlada nad glavami individuov, ki igrajo vlogo agentov procesirajočega kapitala, zgodovina dela, kar more opraviti le prevratna praksa proletariata – vice versa! – »zgodovina ne dela ničesar, ne poseduje nobenega neznanstvenega bogastva, ne bije nobenih bojev! Človek je tisti, ki vse dela, poseduje in se bori, ni denimo zgodovina tista, ki rabi človeka kot sredstvo, da bi uveljavila svoje smotre – kot da bi bila neka apartna oseba, marveč ni zgodovina nič drugega, kot dejavnost svojim smotrom sledečega človeka.« (2) Mehanicistično-fatalistično označevanje krize monopolnega kapitalizma kot »zadnje« krize, ki vodi po izdelanem avtomatizmu v socializem, pozablja, da ni položaja, ki je abstraktno, na sebi in za sebe brezizhoden, revolucionarno prakso proletariata, ki edina onemogoča kapitalistični način izhoda iz krize, pa fiksira v megleno bodočnost. Osvoboditev je možna samo z zavestno akcijo eksploatiranih, ali pa sploh ni možna, kajti diktatura kapitala lahko vedno najde izhod iz krize, če ne drugače, z izkoriščanjem destruktivne potence visoko tehniziranih produkcijskih sil poznega kapitalizma na podlagi fašističnega barbarstva, kjer pa se že dotikamo vprašanja eksistence in »slavnega« Marxovega ali-ali. Avtoritarna država je tako politični izhod kapitala iz ekonomske krize: njena totalitarna zunajekonomska represija in znotrajekonomske intervencionistični instrumentarij, stalna potencialna fašizacija in modificirana keynesijanska metoda državnih intervencij v ekonomski proces uvrednotenja posveti to državo v totalnega kapitalista: »Tako ali tako, s trufi ali brez njih, k čemu mora prevzeti vodstvo produkcije oficijalni predstavnik kapitalistične družbe, država. Ta nujnost pretvarjanja v državno lastnino se pokaže najprej pri velikih prometnih ustanovah: pri pošti, telegrafu, železnicah. Vse kapitalistične družbene funkcije opravljajo sedaj plačani nameščenci. Toda niti preobrazba v delniške družbe in truste niti preobrazba v državno lastnino ne odpravljata lastnosti produktivnih sil, da so kapital... In moderna država ni nič drugega kakor organizacija, ki si jo buržoazna družba ustvarja, da bi ohranila splošne

vnanje pogoje kapitalističnega načina produkcije pred samolastnim vmešavanjem tako delavcev kot posameznih kapitalistov. Moderna država, bodi njena oblika kakršnakoli, je bistveno kapitalistični stroj, država kapitalistov, izdelani skupni kapitalist. Delavci ostajajo mezdni delavci, proletarci. Kapitalistični odnosi s tem niso odpravljeni, nasprotno, pritirani so do vrhunca.« (3)

Nekatere karakteristike monopolnega kapitalizma

So stvari, ki se jih nikoli ne pove prevečkrat, zato bomo, izhajajoč iz zgoraj navedenega citata poskušali še čisto na kratko podati nekaj poglobitnih značilnosti dobe monopolnega kapitalizma (4): 1. pojav monopolov oz. oligopolov; za prve je značilno, da je produkcija in prodaja blaga koncentrirana v enih rokah, medtem ko ni nevarnosti vstopa novih ponudnikov ali konkurence s substituti, spreminjajo se v osnovo gospodarskega življenja, obenem podružbljajo produkcijo par excellence, prisvajanje pa ostaja privatno. Izvrši se prehod od gospostva kapitala nasploh h gospostvu finančnega kapitala, s teh h gospostvu finančne oligarhije (sistem dolgov), izvoz kapitala in kriz, delitev sveta med kapitalističnimi zvezami kapitalistov in v končni konsekvenci med največje kapitalistične države, se pravi pojav imperializma, kolonializma in v času po drugi svetovni vojni prevladujočega ekonomskega kolonializma, ki determinira vse ostale oblike podrejenosti in katerega zunanji izraz je delitev sveta na razvite in nerazvite dežele, na Sever in Jug, na izkoriščane in izkoriščevalce v svetovnem merilu. V sodobnih kapitalističnih deželah je oligopol prevladujoča oblika monopola, t. j. konkurenca med maloštevilnimi velikimi producenti; 2. v nasprotju s konkurenco med številnimi majhnimi producenti, kjer kakršnakoli sprememba – na primer znižanje ali zvišanje cen – nima večjega vpliva na povprečno raven cen in na dogajanje v panogi kot celoti, so pro oligoporu takšne spremembe občutne, vendar se oligopolo izogibajo konkurence s cenami – vsaka sprememba lahko sproži verižno reakcijo, katere končni rezultat je lahko za konkurente usoden. Tako se oligopoli medsebojno interesno združujejo, formalno ali neformalno, da si omogočijo trdnjši položaj na trgu in sorazmerno razdelitev profitov, konkurenco pa prenašajo na druga področja, npr. konkurenca v kvaliteti, v propagandi, v uvajanju novih produktov in novih pro-

dukcijskih postopkov, v prizadevanju za znižanje stroškov itd. Vse to rezultira v pojavu presežne produktivne kapacitete, dolgoročno se zadržujejo visoke cene in obenem izgube, multinacionalne družbe cen ne znižujejo, ampak krčijo produkcijo, kar pa zopet pogojuje inflacijo cen, krizo ter stagnacijo produkcije – t. i. stagflacijo, ki je zamenjala izmenjavanje inflacije in polne zaposlenosti na eni strani ter stagnacijo in brezposelnost na drugi, z medsebojno koeksistenco obeh; 3. procesi monopolizacije kapitala sesujejo malikovani »klijenteli«, ki ga nadomesti nepopolna konkurenca: namesto produkcijskih cen se na tržišču pojavijo monopolne cene, monopolni ekstraprofiti so pogojeni z omejevanjem produkcije, monopolizirane panoge pa si z ekonomskimi in bolj izvenekonomskimi mehanizmi (boj za politično moč, varnosti in ugodnejši položaj na trgu, kooperacija na relaciji monopol-vlada-militaristični aparat) prilasčajo del presežne vrednosti, ki se ustvarja v nemonopoliziranih panogah. Monopoli si podrejšo tržišča, povpraševanje, ponudbo, potrošnika in producenta, na negotovost tržišča pa učinkovito odgovarjajo s povečano kontrolo letnega, z vertikalno integracijo, ustvarjanjem lastne surovinske baze itd., sami pa niso podvrženi nobeni kontroli, saj se nacionalna ekonomska politika obnaša, kot da jih ni, medtem ko monopoli na ta način postanejo imuni za ukrepe nacionalne politike; 4. imanentna tendenca podružbljanja v monopolni oz. državni kapitalizem kot tudi možna tehnično-znanstvena substitucija živega dela (tu se sklicujemo na najvišjo in zadnjo razvojno tendenco kapitalističnega produkcijskega načina, ko znanost in tehnika dosežeta razvojni nivo, ki že razbija sistem prisilnega kapitalističnega upredmetenja, torej avtomatizacijo oz. poznanstvenje industrije, kar po Marxu povzroča totalitarno tehnologizacijo politične ekonomije (direktno nasprotuje asociaciji producentov in onemogoča koeksistenco družbene odpravljalnosti kapitalizma in njegovo stabilizacijo v svoji prevratni točki. Državna regulativa v večji ali manjši meri le blaži posledice procesa, ki ga zaznamujejo vse manjša stuktorna gibanja in diferenca med obdobji krize in obdobji konjunktura, procesa, ki ga lahko s pravim imenom nazovemo **permanentna kriza**, t. j. razkroj, gnitje mednarodnih ekonomskih odnosov, katerih del je tudi konstitutivnost razvitega severa in nerazvitega Juga s svojo industrijo, ki pa ni industrializacija Juga, s fetišem izvozne industrije, ki je tako ljub našim ekonomistom in v zadnjem času tudi politikom, pa kot svoj nussprodukt producira satelitsko proizvodnjo, atomizirano proizvodnjo surovin, izoliranih elementov, ki bodo predelani in zbrani drugje, in končno tehnološki fetišizem, tehnološko poznanstvenje produkcije, ki samo od sebe teži k odpravi kapitala, realizacija svojega emancipatoričnega potenciala pa je nemoogoča, dokler ostaja v okviru uvrednotenja capital fixe. 5. last but not least, gre tu za obdobje, kjer se z vso

radikalnostjo postavljajo vprašanja, kot so: da je bila internacionalizacija in koncentracija kapitala izvršena oz. se vrši, medtem ko ekspropriacija kapitalistov ne (oz. na Vzhodu, v nerazvitih kapitalističnih deželah), ko teorija osiromašenja ni udeležena (standard delavskega razreda je na Zahodu močno zrasel), ko je delavci do »spoznanja«, da same ekonomske okoliščine ne pripeljejo do revolucije (vprašanje zavesti, indoktrinacija), ko je kapitalizem razvil nove mehanizme za podaljšanje svoje eksistence, ko je buržoazija pokazala svojo odpornost s pripojitvijo tehnokracije in birokracije, ko delavski razred ne postaja zavestnejši, »za sebe« in se ni »asociiral«, ko končno z razvojem industrije ni bil spodmaknjen temelj kapitalističnega načina produkcije, temveč celo utrjen preko monopolov, države, ki absorbira delavski razred kot konstitutivni člen Sistema, ko le-ta doživlja proces konformiranja in se razslojuje – v tem obdobju je treba pokazati na REVOLUCIONARNO ALTERNATIVO v vseh družbenih porah od vprašanj svetovne konstelacije sil (npr. da je možen razvoj Juga samo na podlagi neenakopravnosti s Severom v prid Juga, da novo ekonomsko ureditev Jug lahko samo vsili, jo izbojuje s svojimi revolucionarnimi potenciali in v povezavi z naprednimi silami v razvitih deželah, vloga neuvrščenih kot politične oblike organiziranja nerazvitih dežel itd.) do vsakdanje revolucionarne prakse. Kajti: »Na mesto kritičnega nazora postavlja manjšina dogmatičen nazor, na mesto materialističnega idealističen. Namesto dejanskih razmer postane zanjo gonilo revolucije gola volja. Medtem ko pravimo mi delavcem: prebiti morate 15, 20, 50 let državljanske vojne in narodnih bojov, ne samo zato, da bi spremenili razmere, marveč da bi spremenili sami sebe in da bi se usposobili za politično vladavino, pravite vi nasproti: Takoj moramo zavladati ali pa gremo lahko spat.« (5) Svet je vedno že zrel, vsaka predčasnost je pravočasnost, vsaka ne-revolucionarna situacija je samo pred-revolucionarna situacija. Sapienti sat!

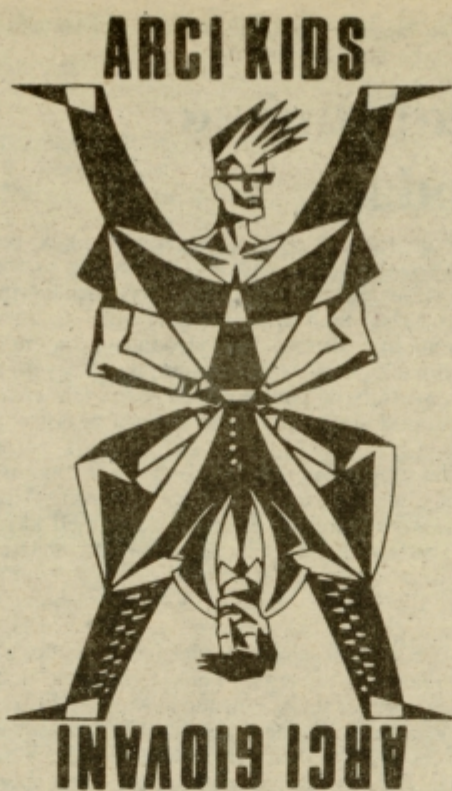
V tem kontekstu je potrebno tudi obravnavati praktično vrednost teoretskega spopada z reprezentanti t. i. jugoslovanske zunanje politike, torej z njenim najboljšim predstavnikom, Štajnerjem, ki si lasti sproducirati NOVO FILOZOFIJO IN TEORIO RAZVOJA (6).

Plašč futurizma – pod njim – srce, ki bije za reformizem

Ker smo v že navedenem tekstu opravili z nekaterimi mislotvori, si tokrat oglejmo, kako se Štajner loti konstrukcije bodočih mednarodnih ekonomskih odnosov, kar pa ni samo njegova značilnost, prej bi rekli, da so te konstrukcije pravilo, le da niso razvite tako eksplicitno kot pri našem znanju – z nekaj ironije lahko na njem parafraziramo Žižkovo sintagmo, da gre za »simptom, ki je spregovoril«. Poglejmo torej v njegovo antologijo, v njegov cvetnik, da mu pokukamo čez ramo in ugotovimo, kako mu ta konstrukcija uspeva.

»Kamaj da obstaja kaka teoretična indikacija o tem, kakšen bo karakter mednarodnih odnosov, ko bo večina mednarodne menjave, nekoč pa skoraj vsa mednarodna menjava potekala med deželami, v katerih bodo prevladovali socialistični družbeni odnosi. Po logiki zgodovinskih primerjav bi morali imeti ti odnosi v temelju podobne karakteristike kakor družbeni odnosi znotraj teh (obstojećih – op. M. B.) socialističnih dežel.«⁷ Prihranili si bomo posel glede manka »teoretičnih indikacij«, in Štajnerja napotili, naj si prebere vsaj Gothski program Karla Marxa in ob strani bomo pustili že znano anulacijsko mesijanstvo v stilu prerokb: »bo večina mednarodne menjave...« ali »v katerih bodo prevladovali socialistični odnosi« (podčrtal M. B.). Ne bomo pa pustili pri miru njegove osnovne intence, Štajnerjevo »logiko zgodovinskih primerjav«, ki kaže »v temelju« Štajnerjevo nerazumevanje obstoječega, t. j. zamenjave nekega **modela**, modela »realnega socializma« (ali če hočete: »zrelega socializma«/in odnosov v njem, ki bazirajo na hegemonistični vlogi Sovjetske zveze, s pogojenim bodočim razvojem **socializma kot svetovnega procesa** in vključevanjem različnih poti za doseg tega cilja, torej tudi močno modificirane ekonomske odnose od tistih v »realsocializmu« (za prvi zametek lahko s kančkom narcisoidnosti štejem donose med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo po podpisu Beograjske in Moskovske deklaracije).

V deželah »realnega socializma« »bržkone« ne obstaja **družbena** lastnina nad produkcijskimi sredstvi, kot to pove Štajner, »najbrž zaradi neznanja«,⁸ temveč **državna** lastnina – to kot temeljno. »Ciklični značaj ter krizne motnje v gospodarstvu« teh dežel **niso** izločene s planskim usmerjanjem trga, ampak jih je eliminirala svetovna ekonomska kriza permanentnega značaja, kjer se ciklusi uveljavljajo v zelo majhnih deviacijah nad ali pod povprečno črto/nivojem permanentne krize. Pa še ti ciklusi so največkrat rezultat državnega poseganja v gospodarstvo. Štajner nadaljuje: »...delo **bo** osvobojeno, kar pomeni, da **ne bo** izkoriščanja človeka po človeku, obstajala **bo** svobodna menjava dela, v gospodarstvu in družbi **bodo** delovni ljudje sami odločali o skupnih poslih in vprašanjih, prihodke in dohodke ter ugled v družbi si **bo** mogoče pridobivati ne po merilih posedovanja ali prisvojenih privilegijev, marveč z delom, z osebnimi in kolektivnimi rezultati ob bistvenih elementih solidarnosti in sorazmerne **socialne enakosti**. Vse to ne izloča blagovno-denarnih odnosov ter (do možne mere nadzorovanega) delovanja tržnih zakonitosti, pa tudi ne gospodarske konkurence v razmerah

blagovnega značaja proizvodnje.«⁹ (vse podčrtal M. B.). Zopet se ne bomo zmenili za Štajnerjevo teološko BO-jevanje, temveč bomo ost naperili v, z refleksijo samoupravnih arabesk, okrašene antinomije, iz katerih se skuša rešiti z Ariadnino nitjo »socialne enakosti«, ko pa gre ravno tu za socialno neenakost, za doseg privilegirane položaja deprivilegiranih razredov, slojev ali posameznikov.

Ontološka diferenca

Najprej prepotrebna kratka margina o nekaterih spoznavnih značilnostih, ki se pripenja k zgornjemu Štajnerjevemu tekstu: pot do spoznanja stvari je ovinek – mistika je človeška in Štajnerjeva neučakanost. Ni stanja »naravnosti«, je le vseobsežno **predelovanje**, ustvarjanje človeške prakse po človeku-praktičnemu bitju, ki spoznava »stvar po sebi«, da jo spremeni v »stvar zase« z aktivnostjo, analizo in produkcijo. Kosik v Dialektiki konkretnega pravi¹⁰: »Moderna filozofija in znanosti, ki se trajno bogatita s pojmom prakse, je **spoznavanje** eden izmed načinov človekove **osvojitve** sveta, pri čemer sta konstitutivni prvini **vsakega** načina človeškega osvajanja stvarnosti subjektivni in objektivni **smisel**«. Čeprav bi mu lahko očitali, da pač ne gre samo za smisel, temveč za protislovno dialektično konstitutivnost smisla in nesmisla, torej za nesmisel, manko smisla, globalni manko oz. globalni nesmisel, ki je konstitutiven za produkcijo, spoznavanje in osvajanje sveta na subjektivnem ali objektivnem nivoju ali da je filozofija možna le kot **kritika** filozofije, je tu vendarle podarek na sami metodi mišljenja, t. j. sestopu abstraktnega h konkretnemu: protislovno spiralno gibanje pojava k bistvu, bista k pojavu, totalnosti k protislovnosti (in obratno), objekta k subjektu (in obratno), celote k delu in dela k celoti.

Pozicija totalnosti je dialektika zakonitosti in slučajnosti, produkta in produciranja, ali drugače: racionalno razumevanje dejstev kot spremenljivih, deljivih, izpeljivih strukturnih delov celote. Spoznanje dejstva pomeni spoznanje njegovega mesta v totalnosti te stvarnosti, razumljeni v konkretnosti strukturirane, razvijajoče se, ustvarjajoče celote (pri tem je pojav zgodovinski z definiranjem sebe in celote hkrati, je produkt in producent, določa in je določen oz. določevan). Stvarnost je v nekem smislu vsota hierarhiziranih, razčlenjenih dejstev, je spoznavni proces iz in v dejstva (kroženja), kar označimo z znanstveno metodo, z dešifriranjem dejstev kot šifer stvarnosti. Derivat: tako eksistenca znanosti temelji na **možnosti** razlikovanja med bistvenim in drugotnim. V materialistični teoriji se etablira dvojna narava dejstev: 1. **kontekst realnosti** (prvotno, izvorno) in 2. **kontekst teorije** (drugotno, posredovano). Spoznanje, ki iz tega izhaja, oscilira med dejstvi in kontekstom, posredujoče dejavno središče pa je raziskovalna metoda. Marxovo genetično-dinamično dojetje totalnosti v smislu pomenske strukture procesa ustvarjanja objektivne vsebine in pomena sestavnih delov v dialektiki totalnosti in protislovnosti je razvito na nekem mestu iz Očrtov kritike politične ekonomije¹¹: »Če v razvitem buržoaznem sistemu predpostavlja vsak ekonomski odnos druge odnose v buržoazni ekonomski formi in vse tako taka postavka hkrati predpostavka, potem je tako v vsakem organskem sistemu. Ta organski sistem ima sam kot totalnost svoje predpostavke, in njegov razvoj v totalnosti temelji prav (na tem), da si podreja vse prvine družbe ali da iz nje ustvari še manjkajoče organe. Historično postaja totalnost. Razvoj v tej totalnosti je moment njegovega procesa, njegovega razvoja.«

Po tem ekskurzu lahko konsekvntno ugotovimo, da je Štajnerjeva totalnost: 1. **prazna**: očiten je manko refleksije, določnosti posameznih prvin in analize. Z »bogastvom« stvarnosti ravna kot z iracionalnim nevoljivim »preostankom« – ve za posamičnosti, a ne doume pomena, ne razkriva objektivnega smisla: totalnost ni dokončna celota, ampak je ustvarjanje vsebine in celote: 2. **abstraktna**: celota je glede na dele formalizirana, spet gre za manko, tokrat geneze, razvoja, ustvarjanja celote, strukturalizacije in destrukcije totalnosti, kar producira **zaprt** celoto; in 3. **slaba**: stvarni subjekt – človek kot realni historični subjekt, ki ustvarja totaliteto ekonomske strukture in superstrukture in s tem sebe kot zgodovinsko in družbeno bitje v procesu počlovečenja človeka – je mitologiziran. Subjekt izgine in je nadomeščen z avtonomnim gibanjem struktur – kot da ne bi bila stvarnost objekt in ne subjektivno kot predmetna človekova praksa (produkt je ločen od produciranja): »Orožje kritike seveda ne more nadomestiti kritike orožja, materialno silo je treba vreči z materialno silo, toda tudi teorija postane materialna sila, brž ko zajame množice. Teorija je zmožna zajeti množice, brž ko prikazuje **ad hominem** (dani osebi ustrezno), **ad hominem** pa prikazuje, brž ko postane radikalna. Biti radikalen se pravi zgrabiti stvar pri korenu. KOREN ZA ČLOVEKA PA JE ČLOVEK SAM« (12) (blok – pisava M. B.). Tako kot je monopolni kapitalizem s svojo fantazmo »svobodni svet« »v družbi s svobodno vedno samo enkrat, **na dan njenega pokopa**« (13), tako je Štajner v družbi s subjektom zgodovinskega razvoja »samo enkrat«, na dan mrtvih.

Vrnimo se zdaj k Štajnerjevemu BO-jevanju za »svobodno delo« in »socialne enakosti«. Ves BO-j je nemoč, nemogoč »do možne mere«, dokler obstajajo blagovno-denarni odnosi (ki jih Štajner predpostavlja v prihodnosti), logika trga oz. kapitala oz. profita oz. eksploatacije oz. prisvajanja presežne vrednosti, dokler obstaja ekonomska konkurenca, ki je konkurenca prvenstveno **med ljudmi** in ne med stroji, ki so človekov produkt, dokler sploh obstajajo razmere blagovnega značaja produkcije oz. blago kot blago. »Treba je verjeti«, da Štajnerja »obseda« »z dobrimi nameni« misel, da bi ustvaril tržno gospodarstvo brez izkoriščanja, v katerem bi prihajalo do »nekakšnih oblik svobodne menjave dela« (14) v svetovnem merilu. To in še vrsta drugih mehanizmov (sporazumevanje à la Cancun, skupna politika cen – ko poteka ekonomska vojna med samimi kapitalističnimi deželami) bo »v mednarodnih odnosih nujno zagotavljalo stabilnost, bistveno ožilo konjunktura in ciklična nihanja ter strukturne deformacije, da bodo temeljna razmerja v mednarodni menjavi uravnavana z demokratičnimi dogovori«. Medtem ko je ponovno očitna ista Štajnerjeva finta, t. j. zopetni nekritični prenos neke specifično dosežene zgodovinske stopnje razvoja produktivnih sil in produkcijskih odnosov, temelječe na pogojeni stopnji razvoja družbene delitve dela ter neke specifične družbe (jugoslovanske), torej prenos v neko teološko in kvazitemporalno jugo-univerzalizirano prihodnost, pa po drugi strani dolgočasno ponavlja znane deklarirane floskule o »demokratičnih dogovorih«, ki ne pomenijo dobesedno nič drugega kot **oblast** večine nad manjšino – in popolnoma jasno je, da je družbeno-ekonomska formacija formiranega kapitalizma deformiranega v monopolni kapitalizem ta »ekonomska večina« (za primer samo strukturna sestava zunanje trgovine: dežele monopolnega kapitalizma – nad 94% vse svetovne trgovine, dežele »realsocializma« – 5% in nerazvite dežele Juga manj kot 1%). Medtem ko Štajner povratno ponovno postolira nove. »modernejše« oblike gospodstva, pa nam gre tu za povsem drugi aspekt: v procesu revolucionarnih reform preko permanentnega krušenja svetovnega kapitalističnega reda »od znotraj«, na njegovem lastnem polju, preko destrukcije totalitarne diktature kapitala s totalizirano revolucionarno alternativo, ki jo predstavljajo nerazvite dežele svetovnega Juga – ne gre za **stabilnost** svetovnega ekonomskega sistema, ampak prvenstveno za **destabilizacijo** le-tega. Kolikor ta vsebuje elemente nadoblasti razvitega Severa. Razviti Sever je sam sproduciral orožja Juga, od svoje ekonomske odvisnosti glede sredstev in virov energije, kjer lahko Jug ponovi naftni embargo iz leta 1973, pa tudi embargo drugih strateško važnih resursov, pa do mednarodnega finančnega sistema, ki s sistemom dolgov izžema posojiljemalke in si obenem zagotavlja s tem ekonomsko in politično vmešavanje v posamezne zadeve notranjega značaja teh dežel ter si jih končno deloma ali popolnoma podredi – edini možni odgovor na ta zaprti krog eksploatacije dežel Juga po finančnem kapitalu je popolno razbitje teh spon, s tem propad svetovnega finančnega reda, nova pogajanja, na katerih pa bi Jug sodeloval s postoterjenimi argumenti – tu govorimo o **kolektivnem bankrotu** dežel Juga. Seveda destabilizacija svetovnega ekonomskega sistema s strani Juga ni nujna – zanteva jo Sever sam s svojo nepopustljivostjo, z zaslepljeno in kratkovidno kapitalistično ekonomsko politiko oz. politično ekonomijo kapitala.

Za destrukcijo nove ekonomske ureditve

Jugu, oz. politično organiziranemu Jugu v gibanju neuvrščenih torej ne gre za »oženje« »strukturnih deformacij« niti za to, da bi bil sam subjekt teh »strukturnih deformacij«, ampak mu gre za to, da v postopnem procesu **razbije** obstoječe strukture mednarodnih ekonomskih odnosov in menjave, ki omogočajo eksploatacijo Juga in dominacijo Severa, ki omogoča genocide in vojne pogoje za ceno eksistence zgodnjemeščanskih moralnih načel, ki dokazuje svojo deprimiranost z eficientno zaradi eficientne. Jug je še preslaboten za radikalne spremembe in Sever je še premočan, da bi izgubil oblast in hkrati prešibak, da bi jo utrdil. Jug že s svojo samo profano eksistenco napoveduje boj svetovnim razmeram, ki so »pod **nivojem zgodovine**, **pod vsako kritiko**, ostanejo pa predmet kritike, kot ostane pred-

met **rablja**/ločinec, ki je pod nivojem humanosti. (15). –Doseči je treba da bo dejanski pritisk še bolj tiščal – s tem da mu bo dodana zavest o pritisku in da bo sramota še sramotnejša – da bo publicirana (16), da bo revolucija izgnana iz geta intelektualnih diskusij. S pridodanjem enotnosti teoretsko predikativnega in predpredikativnega celostno intuitivnega, t. j. **zavesti** je Jug »treba naučiti **groze** pred samim seboj, da bi ga **opogumili**« (17).

V svetovnem duelu na nacionalni in internacionalni ravni: buržoazija birokracija (pri tem je seveda potrebno upoštevati kvalitativne razlike med obema fenomenoma) versus delavski razred pa zaradi vzajemne oslabelosti pred-revolucionarne konstelacije sil vstopa v igro »tretja sila«, tehnokracija, ki producira DIE VERWALTETE WELT (upravljeni svet) – tehnokratski paradiz, v katerem znanstveno-tehnološka revolucija vodi, namesto v »svobodni razvoj posameznika kot pogoja za svobodni razvoj«, v popolno zamenljivost in funkcionalnost posameznika, v produkcijo ljudi po tekočem traku. Glede ideološke osebne izkaznice teoretičnega filozofa in pragmatičnega oblastnika s krepitveno-ukrepnega in ukrepno-krepnega zisovskega višavja, Štajnerja, pa še malo potrpi.

Blažev žegen, »blažitev« ali blažitveno žegnanje

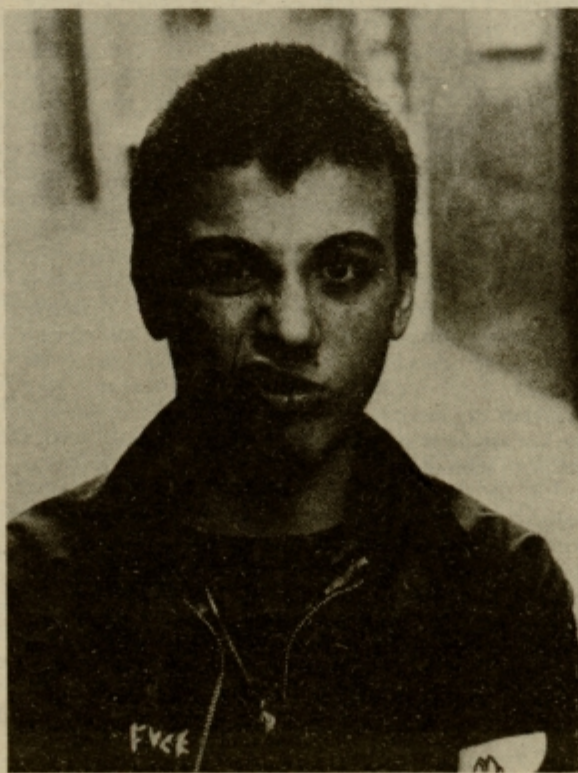
Naj zopet spregovori sam: »Iz vsega, kar smo že razložili, **samo ob sebi** izhaja, da **nova ureditev**, kakor je zamišljena in v temeljih fiksirana z mednarodnimi dokumenti, **ni sistem socialističnih mednarodnih odnosov**. (...) Kaj takega tudi ne more biti, za kaj takega **zdaj ni niti teoretičnih pogojev**. (...) Namen in cilj nove ureditve v takšnih okoliščinah torej ne more biti sprememba temeljnega značaja družbenih ekonomskih odnosov v mednarodnih razsežnostih, temveč čim bolj bistvena **blažitev** negativnih lastnosti tega sistema in **nato** globlje delovanje.«¹⁸ ... – podčrtal Štajner, ... – podčrtal M. B. / »Nova ureditev, kakor je zamišljena« pri Štajnerju seveda nikakor ne more poznati medsebojne povezanosti dveh procesov: socializma /v različnih poteh/ in boja Juga za novo mednarodno ekonomsko ureditev. Ne samo, da obstajajo »teoretični pogoji« nove ureditve v obsežni materializaciji, »opredmetenje« revolucionarne misli, ki povratno deluje na zavest subjektivnih sil – delavskega razreda Severa in Juga, obstajajo tudi »praktični pogoji«: nova mednarodna ekonomska ureditev je **gibanje**, ki že deplasirano eksistira, in ne neki demolirani stadij, ki čaka, da se ga izBO-juje, kot to počne Štajner. Po njegovem delikatesnem mišljenju naj bi se Jug še nadalje podrejeval gospodstvu Severa, njegova vloga kot lastnem demanti in vloga nove ureditve kot umika in odstopa, naj bi bila le v **BLAŽITVI IZKORIŠČANJA**, blažitvi neenakopravnosti, odvisnosti, ki producira ne-razvoj, bedo, lakoto, boj za obstanek milijarde ljudi, desperatna usoda. **Blažitev** ni nič drugega kot **blagoslov** kapitalu ter njegovim neokolonialističnim metodam lastne reprodukcije, **blagoslov** kapitala pa je **blažitev** prepada Sever-Jug s ciljem ohraniti obstoječo strukturo ekonomskih odnosov in s fiksiranjem **odprave** te predvsem ekonomske Razlike o sv. Nikoli, ničkolikič. Tudi za Štajnerjeve determinante se lahko podeli komplement, da poseduje **subtilni občutek za dialektično mero**,¹⁹ zor mu je osnova ravno pravšnje mere dolgčasa diametralne dia-EKLEKTIKE. Štajnerju ne »gre samo za spremembe«: »**Nova ureditev mora biti in tudi bo tisto, kar bo objektivno zmogla in morala biti** – nič več in nič manj od tega. ... Mejá nove ureditve torej ni mogoče oblikovati, subjektivistično, voluntaristično. Nova ureditev, njene značilnosti in dosegi, vse to bo objektivno pogojeno in zgodovinsko determinirano.«¹⁹ Če tu govori o novi ureditvi, bo le-ta »morala biti« in »bo tisto«, kar in kolikor bo dosegel v procesu revolucionarnih reform Jug kot subjektivna sila, kolikor bo odvzel moči Severu, vzel vodenje svetovne produkcije iz rok nekaj najbogatejših/najmočnejših držav in multinacionalnih družb, ter se afirmiral kot delegat svetovne asociacije producentov. Prejšnji stavek dekretira še neko digresijo: nacionalne buržoazije-/birokracije Juga izrabljajo bedo svojih narodov za zagotavljanje »pomoči« Severa, ki jo potem izkoriščajo izključno v svoje lastne namene, v kovanje profita. Odvisnost od te pomoči poleg dezintegracije interesov nerazvitih dežel /in s tem v nekem smislu – integracije/ spreminja buržoazijo/birokracijo Juga v zaveznico monopolnega kapitalizma in da bi ustregla normam, ki jih le-ta postavlja, zavira ter onemogoča notranje družbene reforme, čeprav ima ravno ta »črna« ali katerakoli druga buržoazija v svojih ustvah ali programskih dokumentih še kako čudovito trasirano pot oz. »težnje« k socializmu /očitno in razvit primer je Kenija/. Te formalnosti buržoazija Juga – eksploatirana s strani multinacionalnega kapitala in eksploatator lastnega delavskega razreda – konstitutivno uporablja za maskiranje svojega diskreditiranega obraza/ »odraza« svetovnih kapitalističnih razmerij. Pri vsaki buržoazni »napredno navdihneni strukturi«²⁰, /podčrtal M. B./ se ta **navdih** pač v trenutku spreminja v **dih**, ki izpuhti diskontinuiteto kapitalističnih ideoloških fantazmagorij in edinega interesa buržoazije – prisvajanja presežne vrednosti z vsemi pritisklinami, ki sodijo poleg in »ki se največkrat dialektično dopolnjujejo in medsebojno pogojujejo«²¹. Quelle harmonie! /samo da ta vodi še k večji razredni diferenciaciji med sanjskim »severom« Bo-

gote, Rio de Janeiro, Abidjana, Lagosa in Islamabada ter »jugom« barakarskih obročev/.

»Nedolžnost« vzhoda

Difuzijo Štajnerja razklene šele Fabinc s svojim posegom: »Tako se pravzaprav idejno povezujejo interesi naprednih svetovnih sil v procesu krepitve socialističnih družbenih odnosov znotraj posameznih dežel ter v procesu spreminjanja sistema mednarodnih ekonomskih odnosov. Pri teh prizadevanjih napredne sile sveta ne prihajajo v medsebojni konflikt, marveč se v teh težnjah medsebojno podpirajo. Med temi interesi ni notranjih protislovij« (22) Na tem mestu Fabinc poda izredno »čist« model subjektivnih sil nove svetovne ekonomske ureditve in v luči te divergentne izjave si bomo ogledali vsaj na kratko »napredne svetovne sile«, med katere vsekakor spada tudi ZSSR in dežele »realsocializma« ter njihov drakonski odnos do distribucije problematike Sever-Jug. Birokratske elite na Vzhodu disponirano poudarjajo vprašanje odgovornosti za posledice kolonializma, izmikajo pa se odgovornosti za posledice »birokratsko-realsocialističnega« neokolonializma, katerega že zizan primer sta Afganistan in Kampučija. Tako imemo tu opravka z izjavami, kot je: »NDR kot socialistična dežela ni odgovorna za zaostalost dežel v razvoju« (23) – tako stališče v disputu spregleda ravno svoj efekt – pasivizacijo Vzhoda in blokado vključevanja v restrukturacijo svetovnega ekonomskega sistema, ki se okrog manka Vzhoda strukturira na dualni relaciji Zahod-Jug. Dumping prizadevanj Vzhoda za novo ekonomsko ureditev se eklatantno reflektira v poziciji čakanja na svetovno revolucijo, ki bo opravljena v naletu ali vsaj v slavnem »domino-stilu«, potem pa bo naenkrat zgrajen socializem/komunizem kot svetovni sistem in naenkrat odpravljene posledice 5000-letne novejšje človeške prazgodovine. Jug naj bi po pojmovanju Vzhoda zapeljal kot slepi fijakarski konj svoj voz v hlev neke posredovane zgodovinske oblike ekonomske združbe – SEV-a (nastale v odgovor na ekonomsko in politično povezovanje zahodnoevropskih dežel preko Marshallovega plana 1947–54, s katerim so ZDA prek državnomonopolističnih kanalov »podarile« velika investicijska sredstva za obnovo in rekonstrukcijo evropskega Zahoda, da bi si okrepile politični in gospodarski vpliv v Evropi in obenem preprečile doma grozečo gospodarsko krizo. SEV naj bi imel prvenstveno vlogo v povezovanju in koordiniranju ekonomij vzhodnoevropskih dežel, sprevrgel pa se je v ekonomsko integracijo ZSSR).

Priključevanje »realsocialističnemu« bloku po tej logiki direktno vodi k uveljavljanju socializma in nove ekonomske ureditve, kar Štajner implicitno zahteva s **prilaganjem** (24) obstoječemu in se odreka **revolucioniranju** obstoječega. Vzhod lahko producira novo ekonomsko ureditev samo na podlagi lastnega modela in ne more iz svoje ozkosti in preživetosti zajeti vse družbenoekonomske ureditve oz. diferenciacije subjektivnih sil, ki se največkrat »kopje-in-ščitno« borijo za to ureditev. V kolikor je »realsocializem« **realna nerealnost** in nova svetovna ekonomska ureditev **realna nerealnost**, zna Vzhod efemerno premostiti vedno spodletelo srečanje samo z drastično ejakulacijo vsiljevanja svojega modela in priključevanja ekonomij dežel Juga v svoj ekonomski aparat (kratka »zornokotna« digresija: če gre pri tem vprašanju za vlogo Jugoslavije, se ta postavlja z ekonomskim in političnim subsumiranjem pod dežele Juga kot ena najaktivnejših avantgardnih sil – interes **Juga** je vsekakor interes Jugoslavije in vice versa – zaradi svoje globalne zgodovinske specifike). Imanenca in eksakten končni cilj procesa revolucionarnih reform je vsekakor odprava monopolnega kapitalizma kot pogoja za popolno odpravo ekonomske nerazvitosti in nerazvitosti ter sistema dominacije. Hitreje se bodo v tem procesu krusile kapitalistične predpostavke in elementi, hitreje bo struktura mednarodnih

odnosov producira svojo lastno negacijo, novo ekonomsko ureditev, ki je že sama odprava nerazvitosti in odprava nerazvitosti je že sama udejanjenje nove ekonomske ureditve, produktivna egalizacija politične nerazvitosti Severa in ekonomske nerazvitosti Juga. Revolucionarne reforme niso noben sindikalizem tretjega sveta, temveč svetovna transformacija, pri kateri daje Jug Severu časovni kredit, ker je pač nosilec novih mednarodnih odnosov, z – če zopet ekscerpiramo Štajnerja – »dosežki ki si jih prej ni bilo mogoče misliti« (25).

Kako začeti?

In že listamo dalje po obskurantistični enciklopediji, enciklopediji eklektike, po »Krizi 2« kot najbolj očitnem eksponentu jugoslovanske mednarodno-politične misli, ki ne misli, in kar misli, je obenem že pozabljeno, kot so pozabljena dokazila vse moderne zgodovine, da so vsi politični boji razredni boji, da so vsi razredni boji politični boji in oboji proces ekonomske emancipacije. V kolikor je na sceni ravno Štajner, je to dejstvo irelevantnega pomena vse dotlej, dokler moči argumenta ne zamenja argument moči.

Na 213. strani najdemo simptomatični naslov poglavja: »Nova mednarodna gospodarska ureditev **ne nastaja predvsem za dežele v razvoju**, vendar jo je treba pričeti graditi tudi na teh relacijah« (podčrtal M. B.), ki je pravi eksodus nove svetovne ekonomske ureditve: le-ta bo nastajala **predvsem za dežele Juga**, ali pa sploh ne bo nastajala; in potrebno je pripomniti, da je emancipacija Juga lahko le delo Juga samega kot svetovnega interesa, pri tem ne vzetege v geografskem ali kateremkoli drugem psevdo-smislu temveč predvsem v logiki dialektike Gospodar-Suženj oz. eksploatator-eksploatirani. Nova ureditev v svojih zametkih že eksistira v ekonomskih in političnih odnosih dežel Juga, čeprav se v njih kažejo še »materina znamenja« monopolnega kapitalizma. Ti odnosi v temelju razbijajo in presegajo jaltsko blokovo razdeljenost sveta na Vzhod in Zahod, »realsocializem« in monopolni kapitalizem, pri tem pa nikakor ne etablirajo nekakšnega eksekucijskega tretjega bloka, ampak le-te organsko negirajo s svojo univerzalno eksoterično podlago. Opiranje Juga na lastne sile je fundamentalnega značaja za udejanjenje nove ekonomske ureditve, toda to opiranje vsemu navkljub ne pomeni ekspatriacijske pravice prekiniti ekonomske odnose s Severom, kajti: 1. to je praktično neizvedljivo, 2. pomeni še večjo marginalizacijo dežel v razvoju in 3. je ekvivalentno ekonomskemu nazadovanju Juga. Nasprotno: ravno v teh odnosih in znotraj teh odnosov med Severom in Jugom se odpira polje revolucionarnih reform, t. j. krusenja kapitalistične in z druge strani birokratske svetovne oblasti »od znotraj navzven«.

Boj za Štajnerjev »pravični sistem« se odpira najprej v ekonomski strukturi sami, v substanci obstoječe strukture mednarodnih odnosov, šele to lahko producira »novo univerzalno moralo sveta« in ne obratno, kot bi Štajner želel hoditi po glavi in misliti z nogami. V gibanju neuvršenih je prva faza boja Juga vsekakor zajeta v nekaterih deklaracijah, ki so bolj ekspropten konsenz z nalogo ekspanzije gibanja, kar pa ni nujno negativna usmeritev vsaj v svojih začetkih. Prvofazni obseg je nekako naslednji:

1. uporaba globalnega sistema trgovinskih preferenc med deželami v razvoju ob upoštevanju njihovih različnih razvojnih stopenj,
2. obdelava ukrepov in mehanizmov za izrabo komplementarnosti pri industrijskih in tehnoloških zmogljivostih, finančnih virih ter razvojnih potrebah dežel v razvoju,
3. začetek delovanja solidarnostnega sklada za ekonomski in socialni razvoj,
4. ustanovitev skupne finančne institucije za pospeševanje finančnega in monetarnega sodelovanja med deželami v razvoju, namenjene ustvarjanju možnosti za njihovo hitrejšo rast,
5. izdelava subregionalnih in interregionalnih projektov za razvoj industrije na podlagi komplementarnosti med proizvodnimi viri,
6. prenos razvojnih izkušenj od tistih, ki so si v zvezi s tem že pridobili določeno znanje, prenos ustrezne tehnologije, tehničnih in drugih veščin,
7. sklepanje sporazumov o dolgoročni gospodarski specializaciji, ki ustreza posameznim deželam ali regionalnim ekonomskim združenjem, ob ustreznih alokaciji produkcije,
8. graditev globalne strategije in aranžmajev za izboljšanje in razširitev prometa,
9. enotna akcija za zagotovitev financiranja pri multinacionalnih projektih za prometne povezave med deželami v razvoju,
10. skupna akcija za uveljavitev preferenčnih cen za prevoz tovora, zlasti še za tradicionalno blago,
11. sklepanje aranžmajev o skupnem zavarovanju in pozavarovanju,
12. sklepanje aranžmajev in graditev mehanizmov za sodelovanje v zdravstvu in medicini ter
13. sestava skupnih projektov za izobraževanje, usposabljanje kadrov in objavljanje učnega gradiva. Nekatere formulacije so sicer še vedno dokaj emfatično zavite v svojo lastno meglo, druge so poudarjeno abstraktne (npr. točka 6: prenašanje razvojnih izkušenj – ni »čistih« izkušenj, so le razvojne izkušnje kapitalizma ali »realsocializma« z medsebojnimi prehodi in večjo ali manjšo mero avtonomnosti itd. – ta točka pogojuje celo vrsto drugih), vse pa kažejo endogeno nezadostno začetno ost procesa revolucionarnih reform. Te pa so nujne, kajti subjekt, Jug, mora biti po Štajnerju »voljan uveljaviti ustrezne spremembe v svojem odnosu do drugih«, t. j. če postavimo kot mora stati: eminentna

objektivna nujnost ga sili v ta proces, če noče propasti – postati ostanek svetovnega razvoja, diktiranega s strani monopolnega kapitalizma, v katerem se »zmemrom... najdejo sile, ki se postavljajo po robu zgodovinskim procesom« (26).

Opombe

- /1/ Marx, Kapital I, str. 860, Ljubljana 1961.
- /2/ W. Benjamin, Geschichtsphilosophische Thesen, v: Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze, str. 89 Frankfurt 1965; prim. tudi Engels/Marx, Die Heilige Familie, v MEW, zv. 2, str. 98, Berlin 1959.
- /3/ Engels, Razvoj socializma od utopije do znanosti, v MEID IV, str. 626-628, Ljubljana 1968.
- /4/ Širše so te teze polemično razvite v avtorjevem tekstu »Primer tov. Štajnerja«, ki je v nadaljevanjih izhajal v jesenskem delu letnika 1982/83 študentskega časopisa Tribuna.
- /5/ Marx, Über den Kommunistenprozess zu Köln, v MEW, zv. 8, str. 412.
- /6/ Štajner, Kriza 2, str. 187, Ljubljana 1982.
- /7/ Štajner, ibid., str. 192.
- /8/ Štajner, ibid., str. 194.
- /9/ Štajner, ibid., str. 193.
- /10/ Kosik, Dialektika konkretnega, str. 48, Ljubljana 1967.
- /11/ prim. Marx, Grundrisse, str. 189.
- /12/ in /13/ Marx, Prispavek h kritiki Heglove pravne

filozofije /Uvod/, v MEID I, str. 201 in 194, Ljubljana 1979.

- /14/ Štajner, ibid. str. 193.
- /15/, /16/ in /17/ Marx, Prispavek..., ibid., str. 194, 195-196 in 196
- /18/ Štajner, ibid., str. 194.
- /19/ Štajner, ibid., str. 195.
- /20/ Štajner, ibid., str. 200.
- /21/ Štajner, ibid., str. 201.
- /22/ Fabinc, Medžunarodni ekonomski odnosi, na posvetovanju jugoslovanskih ekonomistov, Bled 1978.
- /23/ O. Fisher, 6. specialno zasedanje GS OZN, 1974.
- /24/ Štajner, ibid., str. 212.
- /25/ Štajner, ibid., str. 204.
- /26/ Štajner, ibid., str. 217.

UDK: 327 (497.1)

logika kapitalističnega razvoja, kriza, moderna država, teorija razvoja

Milan Balazic: H kritiki reprezentantov t. i. jugoslovanske zunanje politike

Mehanicistično-fatalistično označevanje krize monopolnega kapitalizma kot »zadnje« krize, ki vodi po izdelanem avtomatizmu v socializem, pozablja, da ni položaja, ki je abstraktno, na sebi in za sebe brezizhoden, revolucionarno prakso proletariata, ki edina onemogoča kapitalistični način izhoda iz krize, pa fiksira v megleno bodočnost. Moderna država ni nič drugega kakor organizacija, ki si jo buržoazna družba ustvarja,

da bi ohranila splošne vnanje pogoje kapitalističnega načina produkcije. Nova mednarodna gospodarska politika bo nastajala predvsem za dežele Juga, ali pa sploh ne bo nastajala. Emancipacija Juga je lahko le delo Juga samega kot svetovnega interesa, vzetega predvsem v logiki dialektike Gospodar-Suženj oz. eksploatator-eksplloatirani.

UDK: 327 (497.1)

logics of capitalistic development, crisis, modern state, theory of development

Milan Balazic: To the Criticism of Representatives of the so called Yugoslav Foreign-Policy

The mechanistical-fatalistical labelling of the crisis of monopolcapitalism as »the last« crisis, which according to elaborated automatism leads into socialism, is forgetting that there is no situation which would be in the abstract, in itself and for itself without prospect, while fixing the revolutionary proletarian practice which alone is able to prevent a capitalistic solution of crisis, into the hazy future. The modern state is nothing but an organisation established by the bourgeois society in order to keep general external conditions of capitalistic mode of production. The new international economical policy will originate above all for the States of South or it will not originate at all. The emancipation of the South can only be the act of the South itself as an world interest, considered above all within the logics of dialectics Master – Slave resp. exploiter – exploited.

KNJIZEVNOST

Redukcija žen v javnih službah

M. Knapova

Iz revije »Književnost« tokrat ponatiskujemo članek o redukciji žensk v javnih službah in opombo k tedaj sprejeti resoluciji proti nameravani redukciji. Članka sta izšla skupno v peti številki leta 1934 (mesec maj) na straneh 182-186.

V obdobju izhajanja revije je tudi na jugoslovanskih tleh razsajala gospodarska kriza, z njo pa tudi cela vrsta idej o tem, kakšna zdravila je potrebno predpisati gospodarstvu, ne da bi se z njimi oškodovalo obstoječe družbeno razmerje sil, razmerje razrednega gospodstva. Trud, da ekonomska kriza vsaj na revolucionarno izostreni način ne bi postala tudi družbena in politična kriza, je moral usmerjati en del delavskega razreda proti drugemu, en družbeni sloj proti drugemu, in je zato produciral celo vrsto sila zanimivih predlogov in ocen. Tako so slovenski kramarji ugotovili, da je razlog za enkonomske krize pri nas v lenobi naših delavcev, ki so nekajkrat manj produktivni od delavcev na Zahodu, spet drugi modroslovci so govorili o ukinjanju druge zaposlitve v družini, tretji so to izostrovali v geslo »žena naj bo doma«, četrtri so se pritoževali na nelojalno konkurenco internacionalnih tvrdk (na primer »Bate« v čevljarstvu), peti spet so čakali na kako genialno znanstveno idejo in tako naprej.

Kapitalizem preklada bremena krize na ramena čim širših plasti delovnega ljudstva. To dokazuje tudi sistematičen boj, ki se vrši že nekaj mesecev proti ženam v poklicih. Vzrok mu je brezposelnost mladih intelektualcev, katera predstavlja »veliko socialno nevarnost za državo«, kakor je ugotovil eden naših dnevnikov. Skrb za te nezaposlene pa ni postavila vprašanja: kako preskrbeti zaslužka tudi njim? – marveč, kdo naj prepusti svoje mesto brezposelnemu? Ali imata pravico služiti mož in žena? Pa se je oglasila tradicionalna meščanska morala in izjavila: »Žena spada v družino!« Razlegel se je klic o »nevarnosti, ki preti družini«, o »ženinem edinem in naravnem poslanstvu« in bolj tiho in sramežljivo »o ženski konkurenci«. Tako se je začela ofenziva proti delovnim ženam. Časopisne ankete so ustvarjale vedno večjo zmešnjavo in razdor med prizadetimi. Pripravljajo se naredbe proti uradnicam, brezposelni privatni nameščenci v Zagrebu so zahtevali celo zakon proti zaposlitvi žen, kar je zelo sorodno Hitlerjevemu:

»Kaznovani bodo vsi podjetniki, ki bi sprejemali žene v službo«. Zdi se, kakor bi služile žene zaradi luksusa in ne zato, ker morajo, radi materialne stiske, če hočejo živeti in v mnogih slučajih pomagati tudi svojcem. S tem, da se preloži brezposelnost z moških ramen na ženska, seveda ne bo ozdravljena ta bolezen. Brezposelnost je bistveni spremljevalec kapitalističnega sistema, kar nam priča stalna industrijska rezervna armada. Tu so njene žrtve proletarci. Zdaj, ko vsled splošne krize narašča tudi med intelektualci, prihajajo na vrsto žene v poklicih.

Pravijo, da gre le za poročene, dobro situirane žene. Praksa pa kaže, da to ni resnično. Letos niso otvorili prvega letnika ženskih učiteljskih, prepovedan je bil učiteljicam vstop na višjo pedagoško šolo, državne in druge banke ne sprejemajo v službo žensk, omejujejo število uslužbenk v raznih državnih in samoupravnih panogah. Jasna je torej tendenca odstraniti sploh ženske iz javnih služb. Toda kam z ženami, kako jih preskrbeti? Fašističen recept je zelo enostaven: žena spada v družino. Ampak: ali je to mogoče? Ali morejo nameščenci, nižji uradniki, mali trgovci in obrtniki vzdrževati hčere toliko časa, in poleg tega skrbeti seveda za existenco sinov, dokler se ne poroče? In če ne dobe moža? Kam tudi z onimi, ki nimajo nikogar, da bi jih preživljal? Morda jih bodo milostno trpeli v službi in jim naklonili temu primerne plače, ki bodo seveda »ženske« tudi v slučaju, če bodo morale preživljati svoje. Žene bodo morale iskati – še bolj kakor se to zaradi izkoriščanja že sedaj godi – preskrbe in pomoči na vse načine in povsod: lov za možen za vsako ceno, prostitucija in druge posledice materialne stiske in ponižanja žene bodo zavzele še širše dimenzije kakor dandanes. Toda ne glede na ekonomsko plat – ali je zapiranje žene v družino rešitev socialnega vprašanja za ženo? Tu se pokaže ekonomska in moralna stran tega vprašanja. S tem, da se ženi onemogoči lastni zaslužek, je pahnjena v popolno odvisnost in podrejenost možu, je odstranjena iz javnosti sploh, oropana je socialnih pravic in človeške enakopravnosti. Tako se rešuje kapitalizem na račun ženske samostojnosti in človeškega dostojanstva. Zakaj s poklicnim delom raste ženina samostojnost in svoboda razpolaganja z lastnim zaslužkom, pa tudi z lastnim telesom, žena noče biti več rodilni stroj; kažejo se potrebe socializacije

gospodinjstva in vzgoje. Poklicno delo žene usmerja torej družbeni razvoj vseskozi proti interesom kapitalizma in to je drugi vzrok, da ga hoče fašizem odstraniti. Prizanesel pa bo seveda proletarskim ženam, delavkam v industriji in obrti, služkinjam, postrežnicam i. dr. Te niso predmet današnjih anket in diskusij, in se tudi nikoli niso zanje brigali. Položaj proletarske žene v kapitalizmu postavlja v pravo luč skrb fašističnih reformatorjev za ženo in družino.

Fašizem je izrabil tradicionalno usmerjenost širokih množic k družini in zakon proti delovni ženi in tudi za utrditev družine, ki ni le najizdatnejši temelj materialnega izkoriščanja, ampak tudi tovarna meščanske ideologije. Očetova avtoriteta v patriarhalni družini vzgaja k pokorščini, hierarhiji, pojmovanju zasebne lastnine kot naravnemu pojavu.

Toda zakaj celo mnoge žene v poklicih zagovarjajo fašističen način reševanja brezposelnosti? Zakaj ne cenijo svoje samostojnosti in ne streme k enakopravnosti? Ob priliki pobiranja podpisov proti redukciji žen v poklicih, mi je neka samska nameščenska odrekla podporo z značilnim pismom: »Poročena žena ne spada v službo. Njeno mesto je od oltarja domov, kjer naj posveti svoje moči raje gospodinjstvu, vzgoji otrok in skrbi za zadovoljstvo moža.« Ta nezavednost poklicnih žen je moralno jedro problema redukcije žen. Vzrok je v tem, da je ženska vzgoja vseskozi sentimentalna in prikazuje družbeno institucijo zakona kot naravno potrebo in edino in največjo srečo: dejstvo je tudi, da je družina v kapitalističnem sistemu še edina zaščita ženi, ker je zunaj še večja mizerija, ker je žena izven nje seksualno brezpravna in gospodarsko zapostavljena. Pa tudi njeni še vedno suženjski miselnosti se ni čuditi. Skoraj v vseh poklicih je zapostavljena, njena plača je manjša od moževe, zaseda le nižja mesta, otežkočeno ali onemogočeno ji je napredovanje, njena usoda je večna podrejenost in izkoriščanost. Tako je danes z veseljem pripravljena zamenjati svoj poklic za udobno in enostavno urejenost mirnega družinskega življenja. Seveda ne velja to za vse žene, marveč le za mnogo povprečnih.

Z odstranitvijo žen iz poklicev je pomagano kapitalizmu štirikrat; 1. ob ženskih plačah so nameščeni moški, 2. družinski dohodki so samo enkratni (ne družinska plača – ta je v kapitalizmu iluzija, ker ni rentabilna), 3. odstranjene so iz javnosti žene, ki postajajo zaradi svojega sodelovanja v produkcijskem procesu soodločujoči činitelj v boju proti kapitalističnemu izkoriščanju, 4. utrjena je družina-materialna in ideološka baza kapitalizma.

Boj proti ženi je torej reakcionaren, znižuje življenjski in kulturni standard delovnega ljudstva in ponižuje ženo človeško in socialno. Prizadete žene so se uprle. Priredile so v tej državi protestno akcijo v obliki shodov, resolucij in pobiranja podpisov. Tudi v Ljubljani se je vršil 11. marca t. l. shod proti redukciji žen v poklicih. Priredili sta ga ženska zveza in Zveza del. žen. Če gremo mimo zunanje okvira, ki nas je zelo spominjal na rodoljubarske prireditve s častnim predsedstvom in ki prav gotovo ni bil v skladu z delovnim ponosom poklicnih, posebej pa še proletarskih žen, je bila slika shoda razveseljiva: razpoloženje navzočih je bilo borbeno in utemeljitve govoric so bile stvarne, zahtevale so pravico do dela, ki je pogoj socialne in politične enakopravnosti. Predstavnica Zveze delavskih žen pa ni zadostno pokazala na položaj proletariata in proletarskih žen, na skupne vzroke izkoriščanja sploh in na potrebo skupne fronte. Podpirala je sicer zahteve poklicnih žen, proletarskih žen pa ni pridobila, ker jih ni zastopala. In to je škoda za obe strani, saj je vsem ženam potrebna medsebojna podpora za uspešno borbo.

Shod je sprejel sledečo resolucijo:

1. Oblasti naj z vsem vplivom preprečijo, da bi se protiustavno reševala brezposelnost na škodo žen, zaposlenih v državnih, samoupravnih in privatnih službah (čl. 19. ustave)
2. Zabranijo naj se redukcije in sistemiziranje službenih mest po spolu.
3. Določi naj se maksimum dohodkov.
4. Odpravijo naj se vse sinekure in vsa plačana častna mesta.
5. Najdoločneje naj se preneha vsa protekcija, ki posebno kvarno vpliva na javno življenje.
6. Ukinejo naj se vsi specialni honorarji za delo, ki se vrši med uradnimi urami.
7. Prepreči naj se, da ena oseba vrši več poslov in prejema večkratno plačo, dočim drugi nimajo no kene zaposlitve.
8. Razbremenijo naj se prezaposlene osebe v uradih in v šolah.
9. Razvoju tehnike primerno, naj se skrajša delovni čas.

Zdaj bo treba nadaljevati borbo tudi v smislu vzgoje širokih ženskih množic, da se bodo borile ne le za pravico do dela, ampak tudi proti oviram, ki otežkočajo ženino javno delo in za pogoje, ki bodo omogočali vsaki ženi, tudi poročeni in materi, sodelovanje v poklicih in produkciji, za pogoje, ki ji bodo naredili to delo prijetno in zaželjeno. Kajti kaj pomaga pravica do dela, če pa so razmere take, da se je ženske množice branijo? Zahtevati moramo: 1. za enako delo – enako plačilo, 2. razbremenitev v službi, 3. skrajšanje delovnega časa ob nezmanjšani plači, 4. enako napredovanje kakor moški, 5. enake pogoje za sprejem v službo, 6. socialno zaščito matere in otroka brez ozira na zakonsko ali nezakonsko rojstvo.

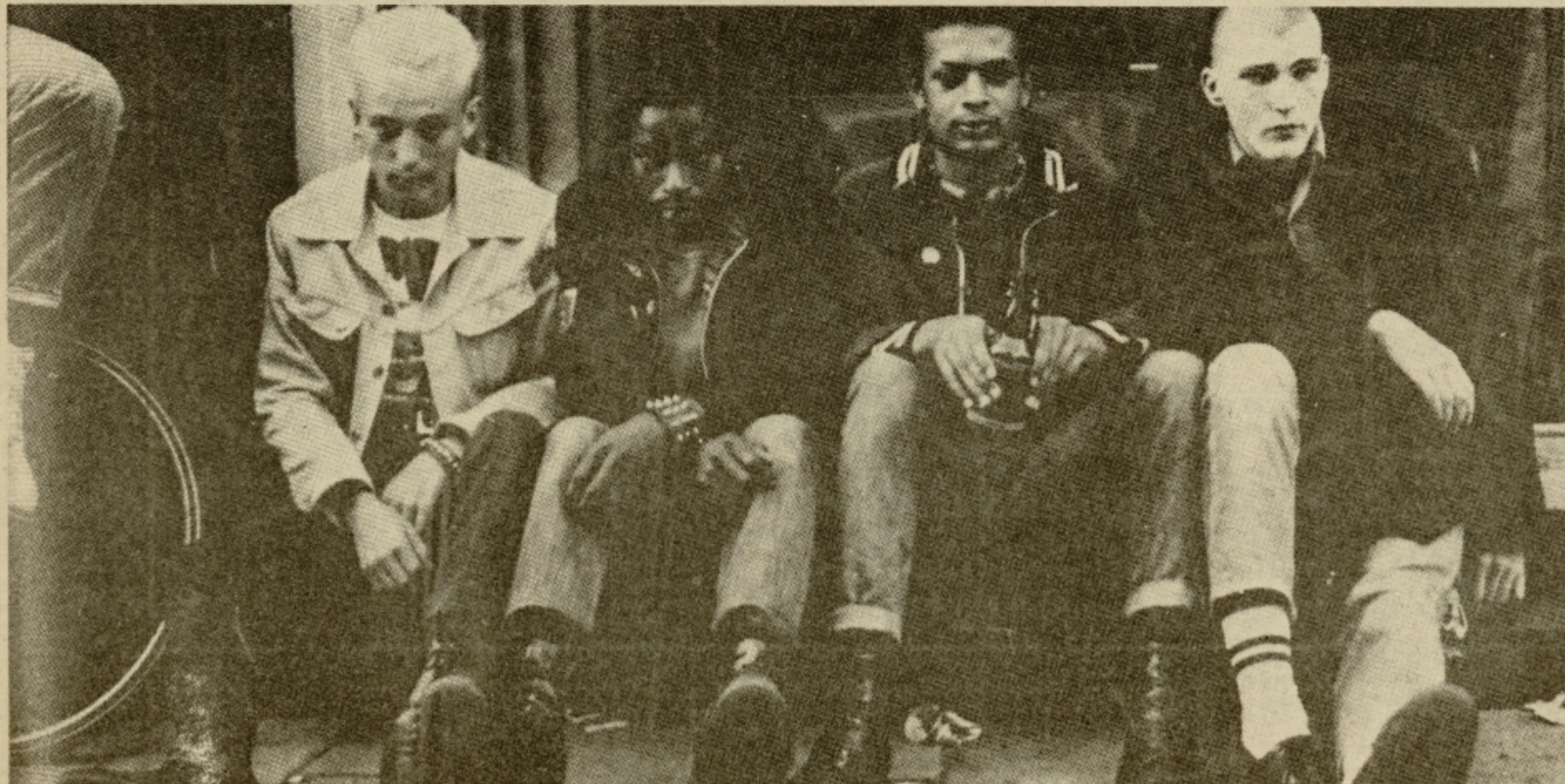
Nekaj pripomb k resoluciji poklicnih žen proti redukciji

K protestnemu shodu z dne 11. marca, s katerimi se načelno odločno strinjamo, hočemo pripomniti nekaj stvarnih pripomb, ki jih smatramo za bistveno važne: Ton javne ankete v časopisih je bil tale: Javne službe so po številu omejene in zasedene, med zaposlenimi so tudi poročene žene; na te službe pa čaka cela vrsta moških in neporočenih žena. Ali naj poročene uslužbenke napravijo mesto brezposelnim ali ne? Tako je postavil probleme tudi shod in je v resoluciji rekel »ne«. To pa je nezadostno. Resolucija bi morala jasno in načelno povedati predvsem, kaj je storiti nezaposlenim in ali mora ostati število mest res omejeno ali ne. Ker v resoluciji to ni jasno rečeno, se bojim, da shod ni pridobil za sebe neporočenih žena in brezposelnih moških reflektantov na službe in da je cela slika še vedno ostala na napačni podlagi: je samo določeno število javnih mest, zmenite se med seboj, kdo jih bo zasedel in kdo naj se umakne. Temu »zmenjevanju« meščansko časopisje seveda odpira vrata na stežaj in s tem večja iluzije svoje demokratične in ljudske usmerjenosti. Avtorice resolucije so morda čitale v sicer reakcionarnih, fašističnim voditeljem podobnih govorih »Bojevnikov« vsaj to, koliko državnega denarja gre v različne

namene, in bi lahko predlagale, da bi se dotični denar uporabil za zaposlitev nezaposlenih in da bi se v ta namen lahko našla različna sredstva. One bi morale jasno povedati, da je treba in je mogoče krog zaposlenih razširiti s tem, da se skrajša delovni čas pri nezmanjšanih plačah. S tem bi odvrnile zaposlene od medsebojnega boja in jih združile. Če celo »Učiteljski tovariš« predlaga povečanje števila mest – z razbremenitvijo razredov, otvoritvijo novih šol – se čudimo, kakšna je ta zastopnica Zveze delavskih žena in deklet, ki ni spravila v skupno resolucijo te bistveno najvažnejše zahteve, objavljene v 4. številu Ženskega lista: »odprava brezposelnosti, skrajšanje delovnega časa ob nezmanjšanim zaslužku. Razbremeniti je treba prezaposlene osebe.« Zahteva po določitvi »maksimalnega dohodka«, ki je sorodna boju proti dvojnemu zaslužkarstvu, je pa celo reakcionarna. Dokler vlada kapitalizem, dokler je cilj produkcije profit, dokler je večna gospodarska nestalnost, dokler vidi vsakdo svojo eksistenčno potrebo in zavarovanje v zbiranju denarja, je boj proti dvojnemu zaslužkarstvu in »prevelikim« dohodkom reakcionaren. Dokler je družba zgrajena na načelu kapitalistične privatne lastnine produkcijskih sredstev in produkcije za dobiček, dokler 5% renta od paketa delnic za 10.000.000 dinarjev znaša 500.000 dinarjev in pomeni samo enojen zaslužek, toliko časa je skrajno reakcionarno omejevati zaslužek delovnemu človeku, ki ga vsak čas lahko doleti brezposelnost, bolezen, nesreča v družini. Stališče »maksimalnega dohodka« za delavce in proti dvojnemu zaslužkarstvu je fašistično stališče solidarnega prenašanja bremen krize: kapital naj malo utрпи pri dobičku, delovni človek pa pri mezdah in plači, to je, pri svojem zdravju in življenjski sili. Tako stališče zastopajo mussolinijevski in hitlerjevski ideologi: tako govori Goebbels, kadar hoče odvrniti pogled nemškega delovnega človeka od dohodkov Wilhelma II. – še vedno najbogatejšega Nemca in največjega kapitalista, – Kruppa, Thyssena in vrste drugih, ki propagirajo nemškemu ljudstvu, da je kapitalizem najboljši red, ki pa vendar niso voljni materialno prenašati njegovih nedostatkov; stališče, ki končno meri na to, da se bremen krize prenesejo na ramena delovnega človeka, ne pa na profit od kapitala. – Mimogrede naj povprašam še z druge strani: Kje je tista meja maksimalnega dohodka, kdo jo bo določil in kako se bo držala? Ali ni primer Rooseveltovih kodeksov, katerega analizo so avtorice lahko našle v »Književnosti«, zadosti poučen?

Točka, naj se delovni čas skrajša »vzporedno z napredkom tehnike«, ki je bila dostavljena, kakor poroča »Ženski list« v 4. številu, na predlog zastopnice Zveze delavskih žena in deklet, pa izraža povsem nezadostno stališče. Čemu to omejevanje, čemu ta tipično socialdemokratska zahteva, ki pušča odprta vrata spredaj in zadaj v vprašanju, kdo bo določil mejo napredka, kje je tehnični napredek v javnih službah, zlasti na primer v šolah, kjer učitelja ne morejo nadomestiti s strojem?

Delovni čas se lahko skrajša v momentu, kakor so družbene produkcijske sile tako razvite, da dovolj producirajo, da prebivalstvo ne umira od lakote. V tistem momentu se delovnik že lahko tako razdeli in skrajša, da se zaposli vse prebivalstvo. In znano je, da ne živimo v srednjeveški podprodukcijski krizi, temveč v kapitalistično nadprodukcijski krizi. Nadalje bi bilo treba izreči zahtevo po izenačenju položaja žen z moškimi v javnih službah. To, da tega ni, je razlog, da veliko žen vidi svoj ideal v sužnosti pri domačem ognjišču, da gre v zakon za vsako ceno, da poročene zaposlene žene ovira, da se ne borijo za zaposlitev s potrebno energijo, da ima katoliška propaganda podlago za svoj trenutni uspeh pri nekaterih ženah, ki se pasivno drže napram akciji.

Odnos slovenske teologije do Marxove misli

Matevž Grenko

Ko govorimo o slovenski teologiji, s tem mislimo na uradno (cerkveno) teologijo, za razliko od neuradne, ki pa je naprednejša in katere osrednja osebnost je V. Grmič. Progresivnejša smer slovenske teologije se zbira okrog revije Znamenje, uradna teologija pa ima v posesti ostale revije. Naš prikaz se bo zato omejil na analizo sodobne uradne slovenske teologije in na njen odnos do K. Marxa, katerega sto letnice smrti se spominjamo prav letos.

Slovenska teologija se ravna in sledi navodilom vodstva svoje krajevne cerkve, ki pa je seveda v popolnosti odvisna od smernic in učenja vrhovnega vodstva cerkve, v Rimu. Zato ni naključje, da, kadar slovenska teologija obravnava marksizem, so njene sodbe v glavnem negativne in zelo splošne, saj mora pri tem upoštevati nauk svojih učiteljev, ki pa jih predstavljajo papež in škofje. Ker pa je vodstvo cerkve preveč podvrženo zahtevam formalno doktrinarne narave, se pravi cerkvenim dokumentom, ni slučajno, da tudi posamezna teološka dela uradnih teologov, lahko ostanejo zgolj individualno eksperimentiranje.

Vsekakor pa je minil čas, ko so teologi ignorirali K. Marxa in njegovo znanstveno misel in to velja tudi za slovenske teologe. Sicer pa to preprosto ni več mogoče, predvsem zaradi vpliva delavskih gibanj na družbeni razvoj v zadnjem stoletju, kot se je tudi uveljavilo spoznanje, da je za samo teološko misel pozitivno, da spremlja in pozna dosežke marksističnega raziskovanja v svetu. Celo K. Marx je po mnenju teologa »marsikatero raziskavo in razglabljanje še posebej spodbudil tudi v teologiji«. (1)

Slovenska teologija kritizira marksistično misel z dveh zornih kotov. Najprej poudarja, da marksizem ni neogiben družbeni pojav, in je ne glede na trenutno aktualnost le prehodni in omejen človeški pojav, drugič pa marksizem ocenjuje kot negativno vrednostni pojav, ne glede na dejansko obstojnost. V okviru te načelne usmeritve slovenske teologije, do marksistične misli, se ocenjuje tudi misel njenega začetnika K. Marxa. Naš prikaz se bo omejil na dve osrednji temi, s katerima se slovenska teologija srečuje pri obravnavi Marxove misli.

1. Marxova analiza razredne družbe

Čeprav je sodobna teologija sposobna usmerjati in tudi vplivati na človeka, pa odpove pri znanstveni analizi družbe in na njej zasnovani akciji, zato se danes vse pogosteje navezuje na marksizem in misel K. Marxa, četudi se z njima ne strinja, oz. ujema se samo z nekaterimi Marxovimi »problemskimi zastavitvami, od drugih se pa razlikuje, ker ji ne ustrezajo«, hkrati pa kaže tudi »slabosti v nakazani rešitvi, zato jo odklanja in predlaga drugačno rešitev«. (2)

Iz tega sledi sklep, da ima teologija izgrajeno svojo predstavo družbene ureditve, ki se razlikuje od misli K. Marxa in njegovih analiz razrednih družbenih struktur. Vendar teologija sodi, da je Marxova napoved pravičnejše družbe utopična, četudi je »razumljiva privlačnost te utopične vizije družbe, kjer naj bi bilo konec tega, da bi človek izkoriščal človeka«. (3) Vprašanje družbenih razredov je po teološkem mišljenju v ospredju Marxovega prizadevanja po vzpostavitvi pravičnejše družbe, četudi »Marxu ni šlo za to, da bi hotel odpraviti kapitalistično družbo zaradi njene krivičnosti in nečloveškosti«, pač pa naj bi bila kapitalistična produkcija »v sebi protislovna, nevdružna in zato po svoji notranji zakonitosti obsojena na propad«. (4) Vendar pa naj bi Marxovo prizadevanje po odpravi vseh razredov in vseh drugih odtujevalnih posrednikov, med njimi tudi države, »pripeljalo v diktaturo, v stalinizem«. (5) In takoj se na to verzijo navezujejo drugi. »Brez dvoma ne

moremo dolžiti Marxa za vse, kar je storil Stalin in njegovi, toda te deformacije so čisto manj poverjanje nekega nauka, kot pa njegov dosledni razvoj«. (6) Razumljivo je, da takšne spekulacije ne prenesejo znanstvene neoporečnosti.

Po teološkem prepričanju Marxov pristop k reševanju družbenih protislovij nujno vključuje razredni boj. Ali teologi sprejemajo načelo razrednega boja, je seveda drugo vprašanje. Namreč »odobravati tudi ta razredni boj, bi pomenilo soglašati s proletarskim mesijanizmom, ki je del Marxove ideologije«, še posebno če naj bi upoštevali, da »nikakor ni dokazano, da je vsa pretekla in sedanja zgodovina sam boj, še manj pa samo razredni boj«. (7) Kot vidimo, teologi ne zanikujejo obstoja družbenih razredov, medtem ko za razredni boj trdijo, da z njim ni mogoče zapopasti vse zgodovine, četudi ta boj poteka vsaj na relaciji bogati-revni. S tem pojmovanjem pa teologija prihaja v nasprotje z osnovnimi Marxovimi predvidevanji, namreč da je smisel razrednega boja utemeljen v zakonitostih razredne družbe in v sami vsebini tega boja. Slovenska teologija pri Marxovi teoriji o razrednem boju razlikuje dve ravni. Prva naj bi bila strogo znanstvena in zgolj teoretična. Ta »vključuje namreč veliko hipotetičnih stališč... ki so lastne vsem znanstvenim teorijam in hipotezam«. Druga raven pa naj bi bila že ideološka. »Sem sodi njena materialistična ideološka obarvanost, njen antagonistični in shematični dualizem in zavestna pristranskost«, pravi v svojem delu T. Stres, v delu, ki se doslej najpopolneje sooča in kritično vrednoti marksistično teorijo religije, s pozicij uradno teološkega odklonilnega odnosa do marksizma in s tem tudi do Marxa samega. (8) Da pa je bilo teologu delo olajšano, mu naj bi pomagal »e Marx sam, s tem da naj bi »omejil obstoj družbenih razredov in njihovega boja na določeno obdobje človeškega razvoja in na določeno obdobje človeške in družbene proizvodnje« (9), povrh vsega pa po teologovem mišljenju Marxova teorija razrednega boja vsebuje »nekatero heglovski prvine in heglovski oza-

dje« kar Marxovo »sakralizacijo razrednega boja spravljaja na slab glas«. (10)

V nujni povezanosti z razrednim bojem je po teološki interpretaciji tudi Marxov pojem revolucije. To naj bi potrdil Marx v svojem Prispevku k židovskemu vprašanju iz mladostnega obdobja, kjer je že »napovedal geslo družbenega prevrata-revolucije, ki naj bi odpravila nasprotje med zasebnim in političnim življenjem človeka«. (11) Znano je dejstvo, da je bil pojem revolucije, tudi v dokumentih drugega Vatikanskega koncila načelno zavrnjen in tako tudi pri uradnih teoloških interpretacijah pri nas ostaja sporen. K temu stališču jih po sodbi teologa navajajo »številni ugledni teologi, ki zagovarjajo revolucijo (le) kot zadnje sredstvo za spremembo krivičnega družbenega reda« (12). Zato je v tej zvezi za slovenske teologe odločilnega pomena kako presojeti in ocenjevati »izvirno« Marxovo pojmovanje revolucije. Tako teolog »načelno ne bi mogel imeti pomislekov«, če »pomeni revolucija pri Marxu mirni in zakoniti prehod iz kapitalizma v socializem«. Če je pa za Marxa »revolucija nasilni prevrat, ontološko-antropološko dejanje«, tedaj teolog »ne more pristati na tako tuzemsko 'odrešenje'«. (13) Razkrije se, da je za teologe osrednjega pomena nasprotovati revoluciji zaradi domnevne sakralizacije (mitizacije) njene vsebine tudi s strani Marxa samega. Tako naj bi bil ta »revolucionarni boj, ki spremeni svet v temeljih, nujen in ni podvržen nobenim moralnim normam. Vse, kar je v prid temu boju, je upravičeno«. (14) Tudi iz tega izvajanja odseva želja po etično nevtralnem in vrednostno neopredeljenem pojmovanju revolucije, kar pomeni, da se po teološkem mišljenju ne bi smelo spraševati po smotnosti in smiselnosti družbenega obstoja in razvoja, pač pa zgolj sprejeti obstoječo družbeno ureditev in potem odkrivati katera sredstva so najuspešnejša za pomiritev porajajočih se revolucionarnih vrenj. K temu je treba reči, da so to lahko le sanjske teologove nostalgije po »dobrih starih časih«.

Naslednji moment v teološki analizi Marxove misli in v odvisnosti od teorije razrednega boja je vprašanje brezrazredne družbe. »Ena izmed osnovnih dogem marksizma pravi, da razredni boj, ki se je pojavljal v vedno novih in višjih oblikah, da ta boj postaja pot do brezrazredne družbe.« (15) Vsekakor pa bi morali za ta »zgodovinski načrt popolnega preoblikovanja sedanje družbe v novo«, biti »dani objektivni pogoji za to, da bi zatirani dobili nazaj svojo odtujeno človeško dostojanstvo in bi lahko prenehala nasprotja med razredi«. In kateri naj bi bili ti osnovni pogoji, ki določujejo »novo družbo«? Na to je po teologu odgovoril že sam Marx, s tem ko prihodnjo brezrazredno družbo »pojmuje kot zavestno usmerjenost posameznikov do soljudi. Takrat ta razmerja ljudi niso več določena z ekonomskimi odnosi, ampak so čista razmerja, ki se dogajajo onstran odnosov, kot jih določajo zakoni proizvodnje in menjave blaga«. (16) Teologova namera je jasna, saj skuša svoj akademski napor uporabiti tako, da bi s pomočjo Marxa našel pojasnila in ustrezne teoretične modele, ki ustrezajo njegovemu (teološkemu) gledanju na sodobni svet, katerega situacija pa naj ne bi potrjevala – gledano z očali teologa – Marxovih iztočnic, še posebno kar se tiče »prihodnje družbe«. Kajti sedanja »propaganda materializma kot vodilne ideologije dokazuje obstoj vodilnega razreda«. Zato »propaganda materializma nasprotuje ideji brezrazredne družbe, družbe brez vodilnih razredov in brez vodilnih ideologij«. (17)

Tako naj torej sedanost ne bi bila preveč roznata, četudi se je glavni preoblikovalec sedanjih družbenih razmer in sploh uresničevalec socialistične revolucije-proletariat »razvil do svoje najvišje in zadnje oblike, do diktature«. (18) Vendar pa delavski razred organiziran v obliki diktature proletariata po teološkem gledanju, predstavlja ne samo nekaj nepotrebne, temveč je sam v sebi nehumano organiziran, saj bi naj nastopal proti posameznemu človeku, predvsem pa proti privatni lastnini. Zatorej »takšna skupina, tudi če-kot si je za-

mišljaj Marx in se ni uresničilo-ne pripada vladi ali državi, že po svoji funkciji-ne glede na osebne zmote-zaide v samovoljna dejanja, ki imajo protičloveške posledice, te pa so zares „odtujenale“. (19) V tem okvirju bi naj bila po teologih sporna sama zasnova vloge proletariata v zgodovinskem procesu. Tako naj bi Marx namenil proletariatu vlogo, ki je »neodvisna od njegovih članov. Svojega zgodovinskega poslanstva si niso določili proletarci sami ampak jim ga je določila Zgodovina oz. zgodovinski razvoj Proizvodnje in njenih zakonitosti«, trdi T. Stres (20). S tem teolog nedoumno namiguje na paralelo s teološko vizijo religioznega „osvobajanja“ sveta, ki ima svoj izvor v eshatološkem pojmovanju „kraljestva svobode“. Kljub takim in podobnim poskusom pa skušajo teologi svojo nemoč pri študiju Marxa naprtiti njemu samemu določene nedoslednosti. Tako naj bi Marx sam a priori proletariatu pripisal »nekakšno socialistično nezmotljivost« kar proletariatu »omogoča, da se prikazuje kot od narave dan rešitelj človeštva«. Ta misel o posebni zgodovinski vlogi proletariata, kot tudi Marxova ideja o »nespravljivosti konfliktov, ki postavlja ta proletariati v nasprotje z „vsem obstoječim političnim in družbenim redom“ (21), pa naj bi bile bolj plod Marxovega »filozofskega modrovanja, kot pa dejanskega opazovanja stvarnosti«, kajti Marx naj takrat ne bi »imel skoraj nobenega pravega stika z delavskim razredom«. (22) Te tukaj prikazane teološke teze lahko uvrstimo v tisti krog prizadevanj, v osnovi niso presegle pristajanja na dane razmere kapitalistične družbe kot obče veljavnega modela družbene ureditve. Hkrati pa skušajo s teološkimi merili dokazovati neveljavnost nekaterih temeljnih spoznanj K. Marxa, v našem primeru njegove razlage vloge proletariata.

S pojmom delavskega razreda se navezuje tudi pojem ideologije. »Pri Marxu in v klasičnem marksizmu ima ideologija razredno funkcijo, se pravi, da je v službi nekega razreda in zagovarja njegove interese«. (23) Dejansko je razredna ideologija prekrivala in onemogočala videti v kapitalistični družbi delavski razred in to tako za druge kot za delavski razred sam. In kako teologi opredeljujejo ideologijo? »Opredeljuje se kot celostno prepričanje, ki le na videz sloni na stvarnost v resnici (pa skuša) doseči določene subjektivne interese«, meni F. Perko (24). V teološkem žargonu znanstveni pojmi veljajo le v okviru pozitivistične usmerjenosti, se pravi le tisti, ki po svoji vsebini ustrezajo teološkim predstavam o harmoničnosti, samoumevalnosti, katerim je možna določena ena sama vsebina – od tod izvira nezgodovinskost in nedialektičnost teologije. Tako teologi ne sprejemajo razlage, da je človekovo mišljenje odvisno od družbenoekonomskih razmer, prav tako pa za njih ni sprejemljiva povezanost znanosti z družbeno prakso, saj se nagibajo k mnenju, da je vse, kar ni mogoče teoretično abstraktno preveriti, ideologija. Tako npr. Stres trdi, da »bo znanost toliko bolj služila praksi, kolikor bolj bo res znanost, ne pa kolikor se bo izneverila sama sebi. V tem zadnjem primeru bo postala ideologija«. (25) Vsakršne drugačne teoretične razlage se po teologih razumejo in pojasnjujejo le kot neznanstvene. S tem pa si pripravijo teren, da lahko tudi marksizem dobi oznako ideologije. Tako je toraj marksizem »ideologija in sicer ideologija na določen način pojmovanega delavskega razreda«, ki »ima ideološko stališče do ideologije«, saj »svojo lastno ideologijo jemlje kot znanost in ne kot ideologijo« (26). Končno pa teolog sklene, da bo socialistična družba težko kaj spremenila, če bo ostala pri »sedanji marksistični ideologiji«, ki ne samo, da »nima nič skupnega z objektivnim pristopom k zgodovini filozofije, temveč je velikokrat tudi nezvesta samemu Marxu«. (27)

1. Marxovo pojmovanje človeka kot družbenega bitja

Tudi ko bomo analizirali izjave teologov v zvezi z Marxovimi pogledi na človeka, se je treba zavedati, da teologi nastopajo pod okriljem cerkve kot institucije, ki se proglašajo za varuha pravic človeka kot osebe – kot skupnost pa se proglašajo za prostor svobode za ljudi kot osebe. Toda po drugi strani pa ti isti teologi trdijo, da je v Marxovi misli težko zadovoljivo rešiti problem človekove individualnosti, kot tudi razrešiti protislovnost med človekovo osebnostno ustvarjalnostjo in splošno determiniranostjo naravno-zgodovinskega dogajanja.

Človek je po Marxu opredeljen kot kompleks družbenih odnosov, pri čemer se vse plati človeške dejavnosti in življenja medsebojno prepletajo; tako tudi nobena druga področja (umetnosti, ...) ne moremo preučevati brez poznavanja kompleksnosti človeških odnosov. Vendar pa je Marx v znanem Predgovoru k Prispelku h kritiki politične ekonomije ugotovljal prioriteto ekonomskih odnosov, ki jih že dojemajo kot 'substanco' človeškega življenja in gibanja zgodovine. Prav to dejstvo pa teologija razlaga na svoj način. Tako naj bi Marx »preštudiral le zakone v poslovanju takratnega kapitalističnega proizvodnega sistema«, po drugi strani pa naj bi »hotel spremeniti človeka le v odsev odnosov ekonomske proizvodnje« (28). Zato naj bi bilo težko opredeliti, kaj je človek, še posebno ker da je človek samo proizvod zgodovine. Marx naj bi »nad ljudi postavil zgodovino proizvodnje«, ki »nekako suvereno razpolaga s posamezniki ter določa podobo prihodnjega

človeka«. (29) Tako ostaja kamen spotike za teologe ravno Marxova misel, ki se osredotoča na človeka v njegovi zgodovinsko-družbeni proizvodni dejavnosti. Teolog se bo še vnaprej zamaral z Marxovim razumevanjem človeka, saj njegov pojmovni nivo nikakor ne dosega Marxove ravni. »Ali je (človek) le proizvod narave in produkcijskih odnosov ali je kaj več? Tu je z našega (teološkega) vidika temeljna pomanjkljivost (Marxovega) pristopa k človeku in njegovi zgodovini, ne upošteva duhovne transcendentne razsežnosti človeka«. (30). Treba je reči, da je temeljno področje, kamor Marx postavlja bistveno človeško dogajanje, ne morda teoretično abstraktno področje razmerja med posameznikom in človeštvom, pač pa konkretno področje družbenega življenja, materialne proizvodnje in družbeno ekonomskih razmerij. Teologi ne pristajajo na takšno koncepcijo, pač pa še naprej trdijo, da je glavni problem v tem, da Marx sicer »ne zanika duhovnega vidika človeka, vendar daje materialistično-ekonomističnemu vidiku prednost«, to pa naj bi pomenilo, da so pri Marxu vse človeške dejavnosti podrejene tej družbenoekonomski primarni dejavnosti. (31)

Posebne težave naj bi Marxa čakale pri njegovem razpravljanju o človeku kot posamezniku, seveda gledano skozi optiko teologa. Prvi problem naj bi bil Marxovo razumevanje stvarjenja človeka. Vprašanje »o začetku, o stvarjenju«, je za Marxa »lažno vprašanje, psevdoproblem«. Po Marxu se človek »ne bi smel vprašati po nastanku ali stvarjenju samega sebe. Človek namreč biva, človek je in že samo s tem, da vprašuje, dokazuje, da je«, meni Stres. (32) Toda to je po avtorju samo prvi del; Marx se naj bi želel »i zmakniti« tudi vprašanju o koncu, o smrti in to naj bi bil drugi del celote. Po Marxu bi bilo mogoče posameznika »pojmovati samo kot sredstvo, s katerim dosega vrsta svoje nadindividualne smotre, v politični praksi bi pa to načelo lahko vodilo v brezvestno manipuliranje z ljudmi«, zatrjuje teolog (33). Zato po teologu ostane še vedno odprto vprašanje, »ali je Marx individualnega človeka povsem žrtvoval materiji, naravi in družbi-kolektivu, ali pa je dovolj upošteval njegovo samostojnost in individualnost?« (34)

Vprašljivo naj bi bilo tudi razmerje med človekom in naravo. Zakaj? V tem primeru Marx bi ne mogel zavarovati človeka-posameznika pred naravo. »Ni res, da je smrt samo naraven pojav, kot trdi Marx. Smrt je človekove osebni, eksistenčni problem, ki ga ni mogoče odpraviti z nobenim sklicevanjem na človeško vrsto in njeno nesmrtnost«. (35) K temu je treba pripomniti, da je človek kot živo bitje nujno podvržen najsplošnejšim zakonitostim življenja, ki jih lahko seveda usmerja in obvladuje, tako kot druge prirodne zakonitosti, ne more jih pa odpraviti. Tako mora človek-posameznik umreti, da lahko preživi in se razvije vrsta; smrt posameznika je torej pogoj obstoja vrste, toda obstoj vrste je pogoj življenju posameznika. Bistvo individualnega življenja je prav v enkratnosti in neponovljivosti človeškega življenja, zato je tudi teološka predstava o neskončnosti človeškega življenja neutemeljena, ker bi si jo bilo mogoče misliti le kot absolutizacijo določene faze življenja, kar pa bi po drugi strani pomenilo osiromašitev celotnega (večfaznega) človeškega življenja. Stres dodaja, da je »odnos med naravo in človekom manj harmoničen, manj uravnotežen, kot ga Marx želi prikazati. Treba bi naj bilo še upoštevati, da je »človek bitje«, ki je »pogojen s tisoč naravnimi zakonitostmi«. (36) Marx naj bi torej pretirano poudarjal le pomen človekove dejavnosti, medtem, ko narave naj ne bi sploh upošteval. Zato ni naključje kar trdi teolog, da »ne moreta biti naturalizem in materializem ustrezno izhodišče in teoretična podlaga za osvobodilno ideologijo« (37), pri čemer pa je treba poudariti, da seveda s tem teolog misli na materializem 18. stoletja, katerega je že Marx sam označil kot abstraktnega, saj ne upošteva zgodovinskih in družbenoekonomskih vidikov preučevanja narave. Vendar pa je Marx že v Nemški ideologiji poudaril, da narava in zgodovina nikakor nista dve ločeni področji, saj odkar obstajajo ljudje, se zgodovina narave in zgodovina ljudi medsebojno pogojujeta. Stres zatem zaključuje, da naj bi bil po Marxu »pravi pomen narave človeku neposredno nedostopen, temveč ga vedno bere skozi očala zgodovinske stopnje svoje kulture in civilizacije«. (38)

Po teološkem mišljenju je Marx človeka predvsem obravnaval kot odvisno bitje, ki je sorazmerno družbenim in ekonomskim razmeram (okolščinam), v katerih živi. Slednje pa razumljivo pogojujejo tudi človekovo zavest in njegovo mišljenje. »Na človekovo zavest vpliva najprej tehnologija, se pravi oblika proizvodnih sredstev. To je prvi dejavnik. Drugi dejavnik pa je razredna razdeljenost družbe«, (39) to pa je po teologih tudi vse, kar naj bi Marx vedel povedati o vplivu materialnega življenja na človekovo zavest. Teologi se v tem kontekstu premočno zavedajo, da je po Marxu človeško življenje dialektični odnos njegovih različnih plati, med katerimi je prvenstvenega pomena ekonomska plat. V tej kompleksnosti vplivov pa ni mogoče zanemariti vpliva idej na sam družbeni proces. Marxova preokupacija v zvezi s problemom človekovega osvobajanja tako presega določene okvire ideološke sfere in prehaja v analizo temeljnih ozkočil človeka kot zavestno praktičnega bitja. Zato teološke kritike, naslovljene na Marxovo razlago zgodovinskega razvoja, češ da ne upošteva pomembne vloge idejnega dejavnika, dokazujejo samo to, da ti teologi sploh ne poznajo Marxove dialektike, ki je racionalna, znanstvena in zgodovinsko konkretna; z njo pa je tudi mogoče razumeti, da se zgodovinska človeška resničnost vedno spreminja.

Pod teološko kritiko zapade tudi Marxov koncept podružbljenosti človeka, v katerem teologija ne vidi ničesar pozitivnega. S tem načelom naj se bi ne bilo

mogoče strinjati, ker je ta Marxova zamisel »ne samo utopična«, temveč in predvsem »nevarna«. Zakaj? Namreč »prav to človekovo hotenje popolnoma podružbiti, vse tisto, pa, kar se temu upira ali se ne da, zatreti ali pa vsaj omalovaževalno potisniti v brezpravno območje osebnih kapric in intimnih posebnosti, je rodilo vse tisto, kar v marksistični praksi še vedno imenujemo stalinistična zabloda« (40). Na tem mestu je vendar treba reči, da teolog ne razume (ali bolje: razume po svoje) tistega mesta iz Marxovega Prispelka k židovski emancipaciji, kjer Marx govori o obče človeški emancipaciji, kot procesu resnične človeške emancipacije. Teolog pa ta proces takoj postavlja v dve skrajnosti – nasproti meščanskemu individualizmu, ki daje prednost privatnemu interesu posameznika (in za kar se sam po tihem zavzema), postavlja birokratsko-dogmatski totalitarizem, ki nasilno in v celoti podreja interes posameznika in eksplicitno poudari, da naj bi ta skrajnost imela svoj izvor v Marxovi viziji podružbljenega človeka.

Teolog zato v svojem slogu nadaljuje, da bi bilo brezpredmetno, če bi »kot Marx zahtevali, naj bo svet popolnoma prozoren, naj nekega dne v celoti ustvarimo sami sebe ter docela obvladamo zgodovino in naravo« (41), saj bi bilo »prazno in celo narcisoidno«, če bi kot Marx zahtevali, da naj bo človek »korenina samega sebe in docela sam svoj gospodar v vseh pomenih in na vseh ravneh svojega življenja«. (42) Pri Marxu naj bi bila v tem oziru vprašljiva sama zastavitev problema človeka kot persone-osebe. Marxova »zmota« se najboljši izraza v »zabrisovanju osebnega dostojanstva, ko postane oseba sredstvo absolutne vrednote, ki se imenuje znanstveni socializem (komunizem). To zmoto izkorišča praktično življenje v totalitarnih marksističnih sistemih, ki jih danes tako odločno odklanjajo ugledni neomarksisti« (43).

Teologi trdijo, da ravno ta človekova neosebnost, nesvoboda, ki se pojavlja tako na družbenoekonomskem področju, kot tudi na ideološkem, vodi nujno v različne oblike alienacij. Pri odtujenosti človeka, sklepa teolog, po Marxu ne gre toliko za »teoretični problem«, pač pa predvsem za »praktično, politično in družbeno vprašanje«, v razmerah meščanske demokracije. (44) Čeprav je v tej družbi človek »teoretično suveren, je v svoji konkretnosti, v občanski družbi prigodno in usuznjeno bitje ter izročen na milost in nemilost naključju«, trdi teolog (45). Teologi tokrat uvidijo, da je osnovno vprašanje meščanske družbe odprava ekonomske odtujenosti, saj gre pri tem za odtujenost dejanskega življenja; odprav te sfere odtujenosti pa nujno zaobsega tudi vse druge. Zato za Marxa odprava odtujenosti ne predstavlja le političnega vprašanja, pač pa najprej človeško vprašanje, kot pogoja človekove celovite eksistence. Res, ni mogoče izgraditi družbe, ki bi temeljila na principih humanizma, ne da bi odpravili resničnost človekove odtujenosti, človekove »izročenosti na milost in nemilost naključju« ter človekove ujetosti v določeno političnoekonomsko odvisnost. In v čem je rešitev človekove odtujenosti? Teologi ga vidijo v delu. (46) »Delo je bistvena razsežnost človeka kot človeka, je pot njegovega samouresničevanja in obvladovanja sveta«, pravi J. Juhant (47). Če se torej človek res potrjuje z delom in se po njem celo opredeljuje, pa za teologe takoj nastane vprašanje, kako je človek lahko nastal kot rezultat lastnega dela. Tako teolog zatrjuje, da »še predno se človek uresničuje z delom, mora najprej biti. Človek si ne daje obstoja, se ne ustvarja z delom. Da začne delati mora najprej biti«. (48) Pri tem gre teolog mimo Marxovega (in marksističnega) razumevanja dela kot smotrne dejavnosti za prisvajanje naravnih stvari za človeške potrebe, kot splošnega naravnega pogoja za človeško življenje in je zato neodvisen od vseh oblik tega življenja, nasprotno pa je enako skupen vsem njegovim družbenim oblikam. Z delom postaja človek tudi ustvarjalec ali subjekt zgodovine. Zato meri v prazno tudi njegova naslednja formulacija: »Marksisti mislijo, da vedo, kaj je zgodovina in kam gre... Zanje je to ideal, ki jih navdihuje in vodi v njihovi dejavnosti. Toda, kaj nam jamči, da bo ta novi ideal bolj uspel kot drugi v preteklosti«. (49) Teolog sklepa z idealističnih pozicij, da so temelji družbenoekonomskim spremembam t.i. duhovni odnosi in da naj bi ti predstavljali temelj družbenega razvoja. K temu je treba dodati, da tudi po Marxu ekonomski družbeni odnosi niso nekaj stalnega, večnega, pač pa se prav tako nenehno spreminjajo v skladu z razvojem produkcijskih sil. To pomeni, da je človek v zavestnem razmerju do zgodovine, hkrati pa se v tem revolucionarnem spreminjanju zgodovine, tudi sam spreminja, saj se mora zavzemati (zavestno in angažirano) za zgodovinsko preoblikovanje družbe.

Temeljna značilnost slovenskih uradnih teologov je, da sodijo, da je teologija še zmeraj »najvišja« znanost in se zaradi take pozicije razlikuje od drugih »nižjih« znanosti, med katere uvrščajo tudi marksizem in sploh vso misel K. Marxa. Slednji je za teologe zgolj »pragmatski znanstvenik«, saj poudarja »pomen prakse pri presoji človekovega položaja in njegove miselne sinteze«. (50) Prav tako se nam razkrije, da je teološko negativno vrednotenje Marxove misli nekaj vnaprejšnjega, brez posebnih dokazovanj in utemeljevanj, podvrženo ceni apologetiki katoliške-cerkvene hierarhije.

Opombe

¹ Stres A., 100 let po Marxovi smrti, Družina, št. 15/1983, str. 14.

² Correa Vélez J., 'Laborem exercens', Bogoslovni vestnik (BV) št. 3/1982, str. 353.

³ Marksizem, človek in krščanska vera, BV št. 3/1977, str. 335.

⁴ Stres A., Krščanska in marksistična etika, Cerkev v sedanjem svetu (CSS) št. 1-2/1981, str. 12.

⁵ Stres T., Nравnost, medosebnost in družbenost, BV št. 4/1982, str. 435. In isti avtor na drugem mestu: »Stalinizem sicer ni edina možna razlaga marksizma, je pa kljub temu možna in je zato stalinizem zakonit otrok marksizma« (v op. 1. n.d., prav tam).

⁶ Rode F., Smrt boga, agonija človeka, Naše tromostovje 1971, str. 12. Podobno drugi: »Duhovni oče stalinizma pa ni le Stalin, po katerem nosi ime, pač pa je zanj odgovoren že Marx« (Križnik F., Poslednje presečenice, v: Živeti za smrt? Zbornik teoloških predavanj 1980, str. 242).

⁷ Arrupe P., O marksistični analizi, Slovenski jezuiti, št. 83/1981, str. 75.

⁸ Stres T., Jugoslovanski marksizem in religija, Družina 1979, str. 204.

⁹ Stres T., vop. 8 n.d., str. 205.

¹⁰ Stres T., v op. 8 n.d., str. 203. Isti avtor dalje trdi, da »absolutizacija razrednega boja, ki postavlja razredni boj za vrhovno merilo vseh dejavnosti vodi v razredni pragmatizem« (str. 205).

¹¹ Križnik F., Duh in revolucija, v: Duha ne ugašajte, Zbornik teoloških predavanj 1979, str. 142.

¹² Steiner Š., Kristjan pred problemom nasilja in vojne, v: Kristjani za prihodnost, Zbornik... 1981, str. 97.

¹³ Križnik F., v op. 11 n.d., str. 152-153.

¹⁴ Rode F., Resnično krščanstvo pri nas danes in jutri, v op. 11 n.d., str. 262.

¹⁵ Dognin Dominique P., Razredni boj, morala in nasilje, BV št. 3/1982, str. 384.

¹⁶ Stres T., v: Pogovor o sožitju in dialogu, revija 2000, št. 17/18, 1981, str. 19.

¹⁷ Stres T., Ideologija, materializem in brezrazredna družba, 2000 št. 13/1979, str. 58.

¹⁸ Dognin, Dominique P., v op. 15 n.d., str. 387.

¹⁹ Correa Vélez J., v op. 2 n.d., str. 373.

²⁰ Stres T., Med istostjo in drugostjo, 2000 št. 19/20, 1981, str. 98.

²¹ Dognin Dominique P., v op. 15 n.d., str. 389.

²² Križnik F., v op. 11 n.d., str. 143-144. Po Stresu je tudi v Marxovem Nauku treba razlikovati znanost od preroštva, željo od stvarnosti, razumno utemeljeno trditev od predsodka. (Prim. v op. 1 n.d., prav tam).

²³ Stres T., v op. 8 n.d., str. 150.

²⁴ Perko F., Evangelij in ideologije, v op. 11 n.d., str. 57.

²⁵ Stres T., Poosebljajoča vloga človekove dejavnosti, CSS št. 11/12, 1977, str. 181.

²⁶ Stres T., v op. 16 n.d., str. 44 (27) Stres T., v op. 20 n.d., str. 97.

²⁸ Marksizem, človek in krščanska vera, v op. 3 n.d., str. 336.

²⁹ Stres T., Človek narava-kočljivo vprašanje filozofske antropologije, BV št. 3/1979, str. 281.

³⁰ Perko F., Zgodovina cerkve v šolskih učbenikih, BV št. 3/1981, str. 289.

³¹ Correa Vélez J., v op. 2 n.d., str. 366.

³² Stres T., V svobodo poklicani, Naše tromostovje 1975, str. 8.

³³ Stres T., v op. 32 n.d., str. 10-11.

³⁴ Križnik F., v op. 11 n.d., str. 151.

³⁵ Stres T., v op. 8 n.d., str. 34-35. Tako »človekova biološka osnova ni človeku nekaj dodanega, ampak je osnova človekovega obstoja in svobode... Biološka narava nima samo biološko vlogo, ampak personalni pomen«, zatrjuje teolog S. Ojnik (Naravno pravo kot osnova družbenega življenja, BV št. 3/1979, str. 348).

³⁶ Stres T., v op. 8 n.d., str. 34.

³⁷ Stres T., v op. 29 n.d., str. 302.

³⁸ Stres T., v op. 29 n.d., str. 291.

³⁹ Stres T., v op. 8 n.d., str. 35.

⁴⁰ Stres T., v op. 5 n.d., str. 436.

⁴¹ Stres T., v op. 5 n.d., str. 439.

⁴² Stres T., v op. 5 n.d., str. 433.

⁴³ Correa Vélez J., v op. 2 n.d., str. 368. »Odtod prihajajo tudi kalupi, alienacije, ki zapirajo ljudem pot v srečno življenje« (Steiner Š., Živeti izven kalupov, v: Duha ne ugašajte 1979, str. 178).

⁴⁴ Stres T., v op. 8 n.d., str. 30.

⁴⁵ Stres T., v op. 8 n.d., str. 29.

⁴⁶ Prim. Trstenjak A., Psihologija ustvarjalnosti, Ljubljana 1981, str. 221, kjer delo opredeljuje kot bistveno lastnost človeka, kot svobodnega oseba, ki je kot takšen vedno dejaven.

⁴⁷ Juhant J., Narava in pomen dela v okrožnici 'O človeškem delu' Janeza Pavla II., BV, št. 3/1982, str. 276.

⁴⁸ Rode F., Uvod v moderni ateizem, Dom prosvete v Tinjah 1977, str. 55.

⁴⁹ Rode F., Teologija zgodovine, Naše tromostovje 1978, str. 29.

⁵⁰ Juhant J., Ali vemo, kaj je naš svet? BV št. 4 1979, str. 471.

UDK: 2.001.1 (497.12):141.82

slovenska teologija, Marx

Matevž Grenko: Odnos slovenske teologije do Marxove misli

Slovenska teologija kritizira marksistične misli z dveh zornih kotov, da ni neogiben družbeni pojav, in da je ne glede na trenutno aktualnost le prehodni in omejen pojav, ocenjuje ga kot negativni vrednostni pojav, ne glede na dejansko obstojnost. Avtor analizira stališča slovenske uradne teologije o razrednem boju, revoluciji, delavskem razredu. Temeljna značilnost slovenskih uradnih teologov je, da sodijo, da je teologija še zmeraj »najvišja« znanost. Marx je za teologe zgolj »pragmatični znanstvenik«, saj poudarja le »pomen prakse pri presoji človekovega položaja«. Razkrije se, da je teološko negativno vrednotenje Marxove misli nekaj vnaprejšnjega, brez posebnih dokazovanj in utemeljevanj, podvrženo ceneni apologetiki katoliške-cerkvene hierarhije.

UDK: 2.001.1(497.12):141.82

the Slovene theology, Marx

Matevž Grenko: The Standpoint of Slovene Theology towards Marx's Thought

The Slovene theology criticises marxistic thought from two viewpoints: that it is not an inevitable social phenomenon and that regardless of the present actuality it is only a transitional and bordered phenomenon; furthermore it is valued as a phenomenon of negative value, without considering its actual existence. The author analyses the standpoints of slovene official theology regarding class-struggle, revolution, working-class. The basic characteristics of Slovene official theologians is in consideration that theology is still »the highest science«. According to them, Marx is merely a »pragmatic scientist«, for he stresses only »the significance of practice in estimation of man's status«. It is revealed that theologic negative assessment of Marx's thought is something beforehand, without distinct adducing of evidence or argumentations, being subjected to the cheap apologetics of the Catholic-church hierarchy.

ENGLAND TRIP

Igor Bavčar

o letni konferenci britanskih socialističnih ekonomistov

»Malo ljudi bi zanimalo, da je svetovna ekonomija v krizi, toda britanska kriza je zelo redko obravnavana znotraj mednarodnih perspektiv«. S tem stavkom se je začelo vabilo na letno srečanje britanskih socialističnih ekonomistov, ki so zbrani v Konferenci socialističnih ekonomistov (The Conference of Socialists Economists, v nadaljevanju CSE). Tokrat so se od 9. do 11. julija zbrali v Sheffieldu, delovno srečanje, pravzaprav njihova letna programska in volilna konferenca pa je bila združena z delovnim srečanjem, ki se je imenovalo »Svetovna ekonomija v krizi«.

No, za tiste, ki CSE ne poznajo naj povem, da je ta organizacija ustanovljena 1970 leta z namenom razvijati marksistično kritiko politične ekonomije znotraj socialističnega gibanja. CSE ne pripada nobeni politični organizaciji, čeprav, kot piše v propagandnem letaku, je moč njeno delo umestiti znotraj »a broadly Marxist tradition«. Člani te organizacije, ki šteje nekaj čez 850 članov, od tega 257 zunaj Velike Britanije, trikrat letno izdajajo teortsko revijo Capital & Class, šestkrat na leto pa časopis Politics & Profit.

Že sam naslov letošnjega delovnega srečanja in obilno gradivo, ki je bilo poslano udeležencem v samih pripravah na ta dogodek, je obetal veliko. Vsekakor je bilo moč sklepati, da bojo problemi svetovne krize glavna stvar o kateri se bo v Sheffieldu govorilo. Organizator se je potrudil, da je za uvod v posamezne teme pridobil ne le »kvalificirane domače ljudi, pač pa nas je z vabilom obvestil o močni in zanimivi mednarodni udeležbi iz Združenih držav Amerike, Zahodne Nemčije, Japonske, Francije, Švedske itd. Udeleženci so lahko glede na svoj interes sodelovali v razpravah, ki so bile organizirane po posameznih temah kot na primer: Nova mednarodna delitev dela, Mednarodni kapital, Orožje in razorožitev, Energije in surovine, Življenjski standard in razmere, Socialistični odgovori, Množična nezaposlenost, itd.

Toda že takoj po začetku, po uvodnem predavanju Rhysa Jenkinsa o novi mednarodni delitvi dela, pa se je, popolnoma v skladu z uvodnim stavkom vabila, izkazalo, da tudi tu britanska kriza ne bo obravnavana iz mednarodnih perspektiv oz. da se bo o svetovni ekonomiji v krizi le malo govorilo. Letošnji velik poraz laburistov na volitvah je veliko bolj označeval tri dni v Sheffieldu kot pa vprašanja svetovne krize in mednarodnih perspektiv. To je morda tudi razumljivo, kajti slepa

ulica v kateri se je znašlo britansko delavsko gibanje, če laburiste lahko tja sploh prištejemo, kaže na krizo v iskanju socialističnih odgovorov. Istočasno pa to vprašanje potiska v ospredje. Na tem srečanju se je to zgodilo večinoma tako, da so britanski razpravljalci le redko posegali v mednarodne dimenzije britanske krize ali narobe, v britanske dimenzije mednarodne krize. Razmere so, kar zadeva ravno to vprašanje zelo podobne jugoslovanskim. Namreč, kolikor ni sklicevanje na mednarodne razmere le puhel izgovor naših oblastnikov za pritiskanje na delavstvo, potem je res, da je le malo tistih, ki na današnjo jugoslovansko krizo gledajo kot na krizo nerazvite dežele, ki ima točno določeno mesto v mednarodni delitvi dela. To spoznanje se pravzaprav prikrade nekako izza hrbtna, tedaj ko ugotovimo, da so rešitve, ki so ponujene le rešitve mednarodnega kapitala, IMF-a in konzorcija svetovnih bank, ki so kot

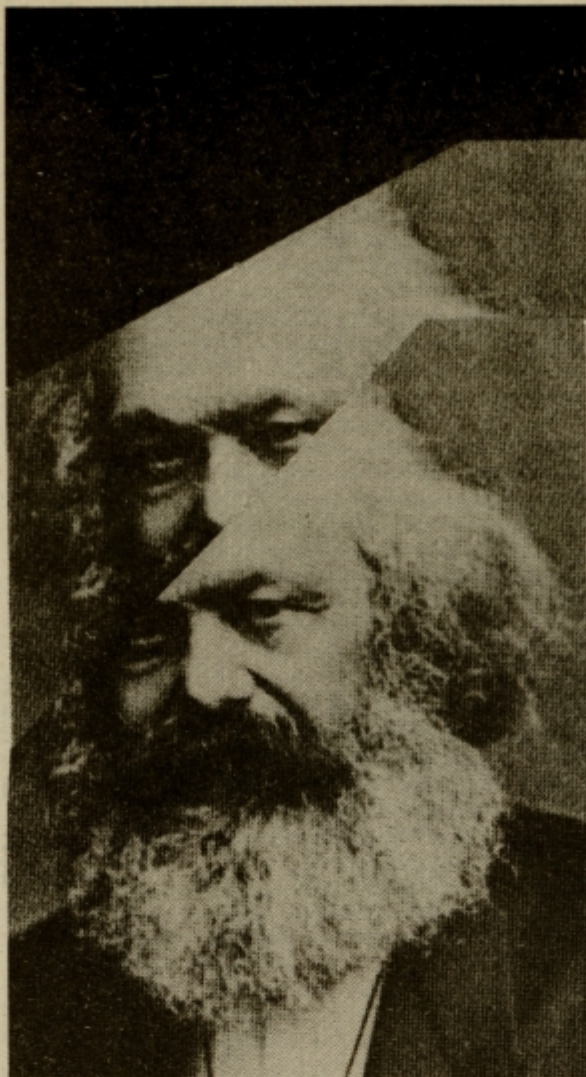

pravi predsednik slovenskega izvršnega sveta, »na srečo zelo podobne našim rešitvam«.

Tako so pečat letošnjemu srečanju CSE dali predvsem nebritanski udeleženci. V prvi vrsti je bil to Makoto Itoh, japonski marksist, predavatelj na Tokijski univerzi, ki je postregel z nekaterimi podatki o japonskih perspektivah, nadalje Vladimir Andreff, Francoz, ki je govoril o mednarodni centralizaciji kapitala in preureditvi svetovnega kapitalizma, Wolfgang Rüdig, Zahodni Nemec, ki je govoril o »levem environmentalizmu«, nadalje nekaj Dancev in Švedov. Prispevke teh ljudi bo Časopis za kritiko znanosti priobčil v prihodnjih številkah. Vsekakor pa je za potrebo tega zapisa s srečanja prav, če zapišem, da zaključki in razmišljanja udeležencev razgovorov in predavanj niso optimistični, ko gre za prihodnost te zemeljske krogle.

Zdi se mi prav, da nekoliko več povem o sami CSE. Sprva ozko teoretsko usmerjena organizacija, ki ji je šlo res za razvijanje marksistične kritike politične ekonomije je prav na letošnji programski in volilni konferenci, sprejela nekatere sklepe, ki jo vlečejo v veliko večji politični angažma kot prej. Večina udeležencev te konference se je strinjala s predlogom, da se mora konferenca pod pritiskom aktualnih razmer in zaradi upadanja članstva veliko več angažirati v občasnih akcijah. Tako je bil sprejet sklep, da bodo v prihodnjem letu v vseh krajih, kjer živi več njihovih članov skušali organizirati enodnevne tečaje in predavanja, da bodo tam, kjer jim bo to uspelo, organizirali tudi večdnevne seminarje. Vse to z namenom razširjati kritiko politične ekonomije, vzgajati čimveč pišočin ljudi in angažiranih delavcev. V ta namen so določeni del sredstev, ki je bil prej namenjen tiskanju knjig, ki jih je občasno izdajala CSE, namenili tej akciji, res pa je, da jih je finančna kriza v to prerazporeditev sredstev tudi prisilila. Istočasno so sklenili časopis Politics & Profit spremeniti v mesečnik, v udaren, aktualen, angažiran časopis, ki ne sme skrivati ambicij po povečevanju naklade, še manj pa ambicij po neki pogojno rečeno frontni usmerjenosti. CSE je namreč enako kot vsem drugim odprla vrata vsem množičnim gibanjem, tako feminističnim, ki se mi zdijo znotraj te organizacije najmočnejše zastopane, ekologistom, mirovnim gibanjem in ostalim. Klasična politična organiziranost, niti ne partijska, toda organiziranost, ki temelji na razmeroma stalnem krogu somišljenikov in organizatorjev, odstopa prostor širokim pobudam ljudi. Od tod je zapuščenje nekaterih teoretskih barikad seveda nujna posledica, vprašanje je le, ali bo ta teorija le sestopila na kolena, da se bo tako približala aktualnim političnim bojem ali pa bo svoje mesto izpraznila. Mislim, da se stvar giblje bolj v smeri prve alternative. Tako je vsaj razumeti velik angažma, ki so ga člani CSE v zadnjem času naredili pri organiziranju razprav o socialističnih odgovorih na obstoječo krizo. Skupina ekonomistov, ki znotraj CSE dela na teh vprašanjih je tudi najbolj delavna.

Za konec še to. Za razliko od britanskih univerz na jugoslovanskih ali vsaj na slovenski ni navada, da bi se razvijalo kritiko politične ekonomije. Tu mislim na študijske programe. Zato je organiziranost CSE lep primer, kako je moč z minimalnimi sredstvi to dejavnost razširjati tudi zunaj univerze, kar je za slovenske razmere še kako potrebno.

1984

ali začetek drugega stoletja po Marxovi smrti

Svoje prispevke (tekstualne ali vizualne) pošljite na naslov uredništva Časopisa za kritiko znanosti najpozneje do 15. novembra 1983, da bi jih lahko pravočasno uvrstili v slavnostno novoletno številko. Prispevki lahko obsegajo največ 7 tipkanih strani oz. lahko računajo na eno stran našega časopisnega formata. Asociacije, ki jih poraja naš delovni naslov, so lahko povsem svobodne.

UREDNIŠTVO ČASOPISA ZA KRITIKO ZNANOSTI

vas v naporih za spremljanje aktualnega trenutka
in obeleževanje tradicij
NAJVLJUDNEJE VABI K ŠIROKEMU
SODELOVANJU
pod delovnim naslovom

Kazalo

- 2 Podobe v tej številki
- 3 Iztok Ilich
Naše gibanje je boj za socializem / kronika študentskega gibanja / konec zasedbe in zahteve študentov
- 6 Igor Omerza
Dolgi valovi v zgodovini industrijskega kapitalizma
- 9 Vlasta Jalušič
Iluzorično občestvo »socialističnega internacionalizma«
- 11 Slavko Gaber
Kritika vsega obstoječega bavbav za obstoječe
- 13 Alternative Criminology Journal
- 15 Milan Balažic
H kritiki reprezentantov t. i. jugoslovanske zunanje politike
- 19 M. Knapova
Redukcija žen v javnih službah
- 21 Matevž Grenko
Odnos slovenske teologije do Marxove misli
- 23 Igor Bavčar
England Trip

Naročilnica

Naročam
Časopis za kritiko znanosti

Ime in priimek _____

Naslov _____

Podpis _____

Datum _____

Izdajata

Univerzitetni konferenci Zveze socialistične mladine Slovenije Maribor in Ljubljana

Revijo sofinancirata Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije

Izdajateljski svet

dr. Andrej Kirn, Tomaž Krašovec, Zdravko Kravanja, Franci Pivec (predsednik), Rudi Podgornik, Marjan Pungartnik, Ivo Soče

Uredništvo

Milan Balažic, Igor Bavčar, Peter Gruden, Srečo Kirn (odgovorni urednik), Andrej Klemenc, Bogomir Kovač, Bojan Korsika, Lev Kreft, Erna Kraševc, Mitja Maruško, Ranko Novak (grafični urednik), Rudi Podgornik, Diana Sivec, Leo Šešerko (glavni urednik), Nada Špolar-Kirn, Peter Wieser, Siniša Zarič, Pavle Zgaga, Janko Zlodre (tehnični urednik)

Lektor

Miha Bregant

Naslov uredništva

Trg osvoboditve 1/II, YU-61000 Ljubljana, uradne ure (torek in četrtek od 11. do 13.) tel. 061/315-498

Naročnina

Cena številke 30,00 din / cena dvojne številke 60,00 din / celoletna naročnina 300,00 din, za tujino dvojno

Številka žiro računa: 50101-678-473030, UK ZSMS, Predsedstvo, Kersnikova 4 (za Časopis)

Tisk

ČGP Delo

Po sklepu Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov. Nenaročenih rokopisov ne vračamo.